

T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANAYASAL HAKLAR AÇISINDAN GEZİ PARKI OLAYLARININ
ANALİZİ

Şebnem KÖSE

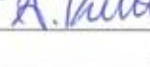
DANIŞMAN
Prof. Dr. Ayşe ÖZCAN

GİRESUN-2018

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Şebnem KÖSE' nin **Anayasal Haklar Açısından Gezi Parkı Olaylarının Analizi** başlıklı tezini incelemiş olup aday 06.07.2018 tarihinde, saat 10.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Prof. Dr. Ayşe ÖZCAN	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Berker BAKI	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Aygül KILINÇ	
Üye		
Üye		

ONAY

...../...../201..

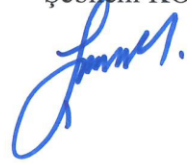
Doç. Dr. Güven ÖZDEM
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Anayasal Haklar Açısından Gezi Parkı Olaylarının Analizi” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

06.07.2018

Şebnem KÖSE

ÖN SÖZ

‘Anayasal Haklar Açısından Gezi Parkı Olaylarının Analizi’ başlıklı bu çalışma Türkiye’nin siyasal, toplumsal ve çevresel birikimi açısından oldukça önemli bir hareket olan Gezi Parkı Olaylarını anayasal haklar ışığında çözümlenmeye çalışmaktadır.

Yoğun bir emek ve özveri gerektiren tez yazım sürecinde olduğu kadar 2 yıllık yüksek lisans eğitimim boyunca emeğini, bilgisini, sevgisini benden hiç esirgemeyen, akademik yaşamda yaşadığım kafa karışıklıklarını gidermemi sağlayan, gece gündüz her türlü soru ve sorunumda yanımda olan kısacası akademik hayatıma ışık olan sevgili danışmanım Prof. Dr. Ayşe ÖZCAN’a teşekkürü bir borç bilirim.

Tez yazım ve savunma aşamalarında desteklerini esirgemeyen jüri üyelerim Dr. Öğr. Üyesi Berker BANK ve Dr. Öğr. Üyesi Aygül KILINÇ’a da ayrıca teşekkür ederim.

Bu tezin ortaya çıkmasında maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen ailemin bugünlere gelmemde payları çok büyük. Verdikleri tüm destekler için sonsuz teşekkürler.

Son olarak büyük bir emekle yazdığım bu tezi, hayatta birlik olma duygusunu beraberce yaşadığımız kardeşlerim İrem ve Hasan’a ithaf ediyorum.

ÖZET

27 Mayıs 2013 tarihinde İstanbul Taksim'deki Gezi Parkı'nda bulunan ağaçların hukuksuz bir biçimde kesilmek istenmesine yönelik tepkilerle başlayan, kısa sürede 80 kente yayılan ve yaklaşık 1 ay süren Gezi Parkı Olayları Türkiye'nin çevresel, toplumsal, siyasal tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Olayların başlamasından önce çeşitli politika ve söylemlere karşı toplumda mevcut olan tepkilerle Gezi Parkı'nın yıkılıp yerine Topçu Kışlası yapılmak istenmesine yönelik tepkiler birleşmiş ve Türkiye tarihinde ilk kez kentsel ve çevresel talepler ulusal çapta dile getirilmiştir.

Gezi Parkı Olayları birçok hak ihlaline yönelik tepkilerin dile getirilmesi amacıyla çıkmış, olaylar sırasında da çeşitli hak ihlalleri meydana gelmiştir. Bu Çalışma, "anayasal haklar" ışığında Gezi Parkı Olayları'nı analiz etmeyi (çözümlemeyi) amaçlamaktadır. Söz konusu analiz yapılırken anayasal haklar; çevresel ve kentsel haklar, sağlık hakkı, ifade özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı ve kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ile sınırlandırılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde araştırmanın konusu ve önemi, denencesi, amacı ve yöntemi açıklanmaktadır. İkinci bölümde ise Gezi Parkı Olayları'na yönelik yapılmış değerli araştırmalardan faydalanılarak genel bir literatür özeti verilmektedir. Çalışmanın üçüncü ve dördüncü bölümünde araştırmada referans alınan kavramlar ulusal ve uluslararası mevzuat ışığında tartışılmakta ve konuya ilişkin tarihsel arka plan sunulmaktadır. Beşinci bölümde Gezi Parkı Olayları'ndan önceki süreç, Taksim Projesi ile ilgili yargı süreci ve eylemler boyunca gerçekleşen olaylar siyasilerin söylemleri, eylemci profilleri, medya ve sosyal medya olguları üzerinden aktarılmaktadır. Çalışmanın son bölümü olan altıncı bölümde ise referans alınan "Anayasal Haklar" ile Gezi Parkı Olayları arasındaki bağlantı kurulmaya çalışılmaktadır.

Üzerinden 5 yıl geçen ve halen toplumsal, siyasal ve çevresel birçok konuda gerçekleşen tartışmalarda referans alınan Gezi Parkı Olayları'nı anayasal haklar ışığında çözümleyen bu "Tez Çalışması"nın literatüre önemli bir katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Anayasal Haklar, Gezi Parkı Olayları, Kentsel ve Çevresel Haklar, Hak İhlalleri

ABSTRACT

Gezi Park Events, which broke out on May 27, 2013 with reactions against the attempt to cut down trees growing at Istanbul Taksim Gezi Park illegally and spread to 80 cities shortly and lasted for nearly one month, are a turning point in the environmental, social and political history of Turkey. Reactions of the society against various politics and expressions that existed before the initiation of the events and reactions shown against the attempt to demolish Gezi Park and to build Artillery Barracks in its place had been joined and civic and environmental claims were uttered for the first time in Turkey's history in national level.

Gezi Park Events took place for voicing reactions against many violations of rights and at the same time, various right violations had occurred during the events. This study aimed to analyze (resolve) Gezi Park Events in consideration of "constitutional rights". As the said analysis was made, constitutional rights were limited with environmental and civic rights, right to health, the right of freedom of speech, right to congregate and demonstrate, and personal liberty and safety. In the first section of the study, the study subject and its significance, hypothesis and purpose and method were discussed. In the second section, a general literature search was presented by benefiting from valuable research conducted on Gezi Park Events. In the third and fourth sections of the study, the concepts taken as a reference in the study were deliberated in the light of national and international legislations and a historical background about the issue was presented. In the fifth section, the process prior to Gezi Park Events was elaborated and the incidences that occurred during the actions and throughout the judicial process about Taksim Project were cited based on the statements of politicians, profiles of activists, and media and social media cases. In the sixth and last section of the study, a connection was made between the referenced "constitutional rights" and Gezi Park Events.

It was aimed that this "Thesis Study", analyzing Gezi Park Events that took place 5 years ago and were referenced in discussions carried out about many subjects including social, political and environmental subjects in consideration of constitutional rights, would be contributing to literature considerably.

Keywords: Constitutional Rights, Gezi Park Events, Urban and Environmental Rights, Violations of Rights.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	VII
TABLOLAR	IX

BİRİNCİ BÖLÜM**ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR**

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, DENENCELERİ, AMACI VE YÖNTEMİ	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
1.2. Araştırmanın Denencesi ve Amacı	2
1.3. Araştırmanın Yöntemi	2
1.4. Araştırmanın Sunuş Sırası	2
2. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ LİTERATÜR ÖZETİ	3

İKİNCİ BÖLÜM**KAVRAMSAL TARTIŞMALAR**

3. HAK KAVRAMI VE ANAYASAL HAKLAR	6
3.1. Hak ve Anayasal Hak Kavramı	6
3.2. Anayasal Haklara Genel Bakış	10
4. KENTSEL VE ÇEVRESEL HAKLAR ÇERÇEVESİNDE ANAYASAL HAKLAR	14
4.1. Kent Hakkı ve Kentli Hakkı	14
4.1.1. Kent Hakkı	14

4.1.2. Kentli Hakkı	16
4.2. Çevre Hakkı	20
4.3. Sağlık Hakkı.....	26
4.4. İfade Özgürlüğü.....	30
4.5. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı	33
4.6. Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı.....	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GEZİ PARKI OLAYLARI İLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

5. GEZİ PARKI OLAYLARI	41
5.1. Olaylara Giden Süreç.....	41
5.2. Taksim Yayalaştırma Projesi ve Projeye Karşı Mücadeleler	43
5.3. Gezi Parkı Olaylarının Başlaması.....	47
5.3.1. Olaylara Kronolojik Bakış	47
5.3.2. Eylemci Profilleri ve Sivil Direniş Olgusu	54
5.3.2.1. Eylemci Profilleri.....	54
5.3.2.1.1. Gençler.....	55
5.3.2.1.2 Kadınlar ve LGBT	56
5.3.2.1.3. Taraftar Grupları.....	57
5.3.2.1.4. Antikapitalist Müslümanlar	59
5.3.2.2. Sivil Direniş Olgusu.....	60
5.3.3. Olaylarla İlgili Siyasi Söylemler ve Siyasilerin Rolü	63
5.3.4. Medya ve Sosyal Medya Üzerine Değerlendirme.....	70
5.3.5. Dış Basında Gezi Parkı.....	74
6. GEZİ PARKI OLAYLARININ ANAYASAL HAKLAR İŞİĞİNDE ÇÖZÜMLENMESİ	76
6.1. Kentsel ve Çevresel Haklar Açısından Gezi Parkı	76

6.2. Sağlık Hakkı Açısından Gezi Parkı	82
6.3. İfade Özgürlüğü Açısından Gezi Parkı	88
6.4. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı Açısından Gezi Parkı	93
6.5. Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Açısından Gezi Parkı.....	100

4. BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRMELER

7. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	103
KAYNAKÇA	106
ÖZGEÇMİŞ.....	117

KISALTMALAR

ABTHB: Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AKM: Atatürk Kültür Merkezi

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

AVM: Alışveriş Merkezi

AYM: Anayasa Mahkemesi

BDP: Barış ve Demokrasi Partisi

BM İHEB: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

ÇED: Çevresel Etki Değerlendirmesi

DİSK: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

ESKHS: Ekonomik, Kültürel, Sosyal Haklar Sözleşmesi

HES: Hidroelektrik Santralleri

KESK: Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu

LGBT: Lezbiyen, Gay, Biseksüel Topluluğu

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MKYK: Merkez Karar ve Yürütme Kurulu

RTÜK: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TMMOB: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

TOKİ: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı

TOMA: Toplumsal Olaylara Müdahale Aracı

TTB: Türk Tabipler Birliği

TABLÖLAR

Tablo-1: Gezi Parkı Olaylarının Kronolojisi

BİRİNCİ BÖLÜM: ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Bu tez çalışmasında Gezi Parkı Olayları başta çevresel ve kentsel haklar olmak üzere anayasal haklar açısından incelenmektedir. Bu başlık altında araştırmanın konusu ve önemi, denencesi ve amacı, yöntemi ve sunuş sırası açıklanmaktadır.

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, DENENCELERİ, AMACI VE YÖNTEMİ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Gezi Parkı'nı yıkarak Taksim Bölgesi'nin tamamen yayalaştırılmasını ve Park'ın olduğu yere Topçu Kışlası görünümünde AVM yapımını öngören Taksim Yayalaştırma Projesi, 16 Eylül 2011'de İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi tarafından kabul edilmiş, 4 Ocak 2012'de ise Anıtlar Kurulu tarafından onaylanmıştır. Projeye birlikte Taksim'de kalan son yeşil alanın da yok olmasının önünün açılması ve kentte katılım hakkının yok sayılarak projelerin oldubittiye getirilmesi tepki toplamıştır. Projeye karşı birçok dava açılıp, kamuoyu oluşturulmaya çalışılsa da proje durdurulmamış ve uygulamaya konulmuştur. Özellikle 27 Mayıs 2013 tarihinde proje kapsamında Gezi Parkı'ndaki ağaçların sökülmesinin başlaması üzerine Park'ta çadırlar kurulmuş ve nöbet tutulmaya başlanmıştır. Parkta Gezi Parkı'nı korumak amacıyla nöbet tutan kişilere orantısız güç kullanımı sonrası protestolar artmış, zamanla eylemler ve gösteri yürüyüşleri tüm Türkiye'ye yayılmıştır. İçişleri Bakanlığı'nın Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na (2014: 41) verdiği cevap yazısına göre 28 Mayıs – 6 Eylül 2013 tarihleri arasında 80 ilde Gezi Parkı Olayları çerçevesinde 5532 eylem/etkinlik gerçekleştirilmiş, bu eylem ve etkinliklere 3.611.208 kişi katılmıştır.

Gezi Parkı Eylemleri, birçok hakkın ihlal edilmesi üzerine ortaya çıkan bir hareket olmakla birlikte, olaylar sırasında da sayısız hak ihlali meydana gelmiştir. Gezi Parkı Olayları, son yıllarda Türkiye'nin siyasi yaşamı, sivil toplum yaşantısı ve toplumsal hareketler birikimi açısından en önemli kırılma noktalarından birisidir. Bu çalışmada Gezi Parkı Olayları olaylara giden süreçte ve olaylar sırasında yaşanan gelişmeler dikkate alınarak anayasal haklar açısından incelenmektedir.

1.2. Araştırmanın Denencesi ve Amacı

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de gerçekleşen en büyük kitlesel ve toplumsal hareket olan Gezi Parkı Olayları’nı anayasal haklar çerçevesinde incelemek ve meydana gelen hak ihlallerini ortaya koymaktır. Çalışma için 2 denence belirlenmiştir. Bunlar şu şekildedir:

Denence 1: Gezi Parkı Olayları, birçok alanda ortaya çıkan hak ihlallerine tepki olarak başlamış, olaylar sırasında da sayısız hak ihlali meydana gelmiştir.

Denence 2: Gezi Parkı Olayları, Türkiye tarihinde kentsel ve çevresel hak talebinin ulusal çapta dile getirilmesi açısından bir ilktir. Kitlesel olarak Gezi Parkı’nın korunması adına verilen mücadelenin, Park’ın park olarak kalmasını sağlamış olması en büyük kazanımdır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma yapılırken tarihsel ve betimsel analize yer verilmiştir. Konu işlenirken elektronik ve basılı kaynaklardan (makale, kitap vs.), gazete haberlerinden ve sosyal medya gündemlerinden yararlanılmıştır.

YÖK Ulusal Tez Merkezi’nden “Anayasal Haklar, Gezi Parkı, Kentsel Haklar, Çevresel Haklar” gibi anahtar kavramlar ile yapılan elektronik taramada toplam 80 adet yüksek lisans ve doktora tezine ulaşılmıştır. Bu tezlerden özellikle araştırma konusuyla doğrudan ilgili olan 35 tez ayrıntılı olarak incelenmiş ve bu tezlerden araştırmaya kaynaklık edecek şekilde faydalanılmıştır.

1.4. Araştırmanın Sunuş Sırası

Bu çalışmanın birinci bölümünde araştırmanın konusu, önemi, denencesi, amacı, yöntemi ve sunuş sırası ile literatür özeti, ikinci bölümünde kavramsal tartışmalar başlığı altında hak kavramı, anayasal haklar ve kentsel ve çevresel haklar çerçevesinde anayasal haklar açıklanmaktadır. Üçüncü bölümde Gezi Parkı Olayları ile ilgili açıklamalar olayların başlamasından önceki süreç, olaylara kronolojik bakış, eylemci profilleri, siyasi söylemler, medya ve sosyal medya değerlendirmesi ve dış

basındaki haberler başlıkları altında verildikten sonra Gezi Parkı Olayları anayasal haklar ışığında çözümlenmeye çalışılmaktadır.

2. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ LİTERATÜR ÖZETİ

Gezi Parkı Eylemleri'nin beş yıl önce gerçekleşmiş olması nedeniyle olaylar halen araştırmacıların ilgisini çekmekte, bu konudaki literatür genişlemeye devam etmektedir. Buna rağmen olayları anayasal haklar açısından inceleyen olaylar henüz sınırlıdır. Literatür özetinde olayları genel anlamıyla inceleyen çalışmalara yer vermekle birlikte, bu açıdan bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Özen ve Avcı (2013: 6-7) Gezi protestolarını; HES, termik santral, madencilik, baraj, kentsel dönüşüm gibi projelerin mekâna yönelik tehditlerine karşı ortaya çıkan protesto hareketlerine benzetmektedirler. Taksim Yayalaştırma Projesi'nin de kamusal mekâna yönelik tehditler çerçevesinde eylemsel oluşumlar doğurduğunu söylemektedirler. Taksim Yayalaştırma Projesi'ne itirazların temel olarak, Mimarlar Odası'nın çağrısı üzerine Şubat 2012'de bir araya gelen onlarca kurum, platform ve örgüt tarafından oluşturulan Taksim Dayanışması adlı oluşum tarafından bir yılı aşkın bir süredir dile getirildiğine dikkat çekmektedirler.

İlgili yazarlara göre (Özen ve Avcı, 2013: 7) Taksim Dayanışması'nın onlarca farklı platform, oda, sendika ve siyasi parti gibi örgütlerden oluşması, ana akım medyanın dikkate almadığı polis şiddetinin bu örgütlerin ve üyelerinin iletişim ağları kullanılarak kısa sürede geniş bir kitleye duyurulmasında kritik bir rol oynamıştır.

Ökten ve arkadaşları (2013: 49) yaptıkları çalışmada Taksim-Gezi direnişinin, bir kentsel katılım meselesi olarak arka planındaki birikimlerle, taleplerin içeriği ve eylemlere dönüşme süreciyle; nitelik, yoğunluk ve derinlik açısından değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmişlerdir. İlgili araştırmaya (2013: 49) göre su yüzüne çıkan kentsel planlamaya katılım meselesi hem siyaset tarihimizin hem planlama tarihimizin izlerini taşıyan bir sorunlar yumağı içinde yer almaktadır.

Poyraz (2013: 180) Taksim Gezi Direnişini ele aldığı çalışmasında onlarca derneği ve kuruluşu kolektif bir çatıda Gezi Parkı'nın savunulması temelinde bir araya

getirebilen ‘‘Taksim Dayanışması’nın’’, ortak yerlerin ve değerlerin savunma bilincinin filizlendiği bir platforma dönüştüğünden, politik kavramların ve duruşların sorgulanması için beklenmedik bir fırsat yarattığından bahsetmektedir. Yazara göre yaşam alanlarını yeniden düzenleyen projelerin her tarafta yaygınlaştığı ama yerel yönetimlerde katılım sorununun bir türlü çözümlenemediği, ekonomik gücü elinde bulunduran küçük azınlıkların her yerde karar sahibi olduğu günümüz koşullarında, Gezi ayaklanmasının kolektif ve direnişçi ruhu karar mekanizmalarının yeniden düşünülmesi için tarihi bir fırsat yaratmıştır.

Şengül (2013) çalışmasında şimdiye kadar önemli ölçüde korunan orman ve su havzalarının yoğunlaştığı İstanbul’un kuzeyinde büyük projeler aracılığıyla girişilen ekolojik dengeleri altüst edecek kıyım, çalışan sınıfların yaşam alanlarına el koyan dönüşüm projeleri, tarihi dokuda rant arayışının yarattığı tahribat dikkate alındığında, iktidar karşıtı hoşnutsuzluk ve tepkinin Gezi Parkı üzerinden İstanbul’da patlamasının şaşırtıcı olmadığını belirtmektedir.

Şengül 2015 yılında yaptığı çalışmada ise özellikle Gezi protestolarına dikkatli bakıldığında, iktidarın tepki doğurup, siyasal bir krizle sonuçlanan uygulamalarının her birinin kent mekânına yönelik esaslı boyutlarının görüleceğini söylemektedir. Yazara göre başkaldırının kamusal mekân savunusundan çıkmış olması bu nedenle şaşırtıcı değildir (Şengül, 2015:1).

Batuman (2014: 46) yaptığı çalışmada her toplumsal olayın kaçınılmaz olarak mekânsal bir nitelik barındırdığını ancak siyasal eylemin hem sebebi hem sahnesi olan Taksim Meydanı/Gezi Parkı’nın bir noktadan sonra bütün ülke için sembolik bir mekâna dönüştüğünü söylemektedir. Yazarın değerlendirmesine göre her türlü itiraz konusunun mekânsal göstereni haline gelen Taksim, artık ‘her yer’di; aynı anda her mevki ve her istikamet Taksim olmuştu.

Şen (2015: 154) makalesinde Taksim’de Gezi Parkı’nın halk tarafından kullanımının engelleneceği, pek çok ağacın kesileceği, Taksim Meydanı’nın kullanım alanının iyice daralıp bir daha gösteri ve miting yapılamayacak hale geleceği gibi gerekçelerle Taksim Projesi’ne yönelik tepkilerin doğduğunu belirtmektedir.

Sonrasında ise yerel ve merkezî yönetimin ısrarcı tutumunun 28 Mayıs 2013 tarihli Gezi Parkı Olayları'nı başlatan süreci hazırlayan faktörler olduğunu söylemektedir.

İKİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL TARTIŞMALAR

3. HAK KAVRAMI VE ANAYASAL HAKLAR

Bu başlık altında çalışmada referans alınan kavramlar literatüre dayanılarak araştırmaya yol gösterecek şekilde açıklanmaktadır. Çalışmada anayasal haklar konusu Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na (1982) dayandırılarak sınıflandırılmıştır. Kavramsal değerlendirmelerde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi (ABTHB), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları da incelenerek yorumlamaya dahil edilmiştir.

3.1. Hak ve Anayasal Hak Kavramı

Hak kavramının anlamı, niteliği ve ne olduğu ile ilgili tartışmalar geçmişten bu yana sürmekte, bu konuyla ilgili çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Hak kavramı ile ilgili literatürde çeşitli tanımlamalara rastlanmakla birlikte bu konuda birtakım kuramların da ortaya atıldığını görmekteyiz. Bu çalışmada, hak kavramını açıklayan kuramlardan önemli görülenler genel hatlarıyla aktarılmaya çalışılmakta ve önde gelen araştırmacıların hak tanımlarına yer verilmektedir.

Hak kavramını açıklamaya çalışan kuramlardan ilki '**irade kuramı**'dır. İrade kuramına göre hak, hukuk düzeni tarafından kişilere tanınan irade gücüdür. Buna göre hak sahibi olarak tanınan kişi, hukuk düzenini harekete geçirme ve buna engel olmak isteyen iradelerin muhalefetini kırma yetkisine sahiptir. Bu kurama göre hakkın esası iradedir ve birey, hukuk kurallarına uygun davrandığı sürece onun iradesi devlet tarafından korunur ve bu irade hak niteliğini kazanmış olur (Bilge, 2008: 210).

İrade kuramının öncüsü Alman hukukçu Friedrich Carl Von Savigny'dir. Ona göre hak hukuk düzeni tarafından tanınan ve korunan bir kişiye ait irade kudretinden ibarettir. Doğal hukuk okulunun etkisi altında kalarak varlığını sürdüren irade kuramının en önemli temsilcisi ise Savigny'nin öğrencisi olan Bernhard Windscheid'tır. Windscheid'e göre hak, bir kişinin iradesinin başka bir kişiyi etkilemesidir (Gözler, 2011: 475). Ayrıca bu görüşe göre hak, aslında devlet iradesinden doğar, yetkili kurullar aracılığıyla kişilere aktarılır ve kişi tarafından kullanılır (Emini, 2004: 206).

Hakkın esasının irade olduğunu açıklayan bu teoriyi destekleyenler olduğu kadar eleştirenler de olmuştur. Özellikle Alman hukukçu Rudolf von Jhering ve takipçileri bu kurama şiddetle karşı çıkmışlardır. Çünkü irade ruhi bir olgudur ve onu harekete geçirecek dış bir sebep olmadan harekete geçemez (Bilge, 2008: 211). Eğer hak sadece irade gücünden ibaret görülürse akıl hastaları gibi irade gücünü yeterince kullanamayanlar haklarından mahrum kalırlar, oysaki iradesi sakat olanların hakları da hukuk sistemi ve devlet tarafından korunmaktadır (Emini, 2004: 207).

Hak kavramını açıklamaya çalışan bir diğer kuram ise '**menfaat kuramı**'dır. Bu kuramın temsilcilerinden Alman hukukçu Rudolf von Jhering'e göre hakkın amacı menfaattir. Buradaki menfaat kavramı maddi ve manevi tüm menfaatleri kapsamaktadır. Jhering'e göre her menfaat hak değildir. Jhering, pozitivist tutumuna uygun olarak hakların hukuk düzeni tarafından bahşedildiğini kabul etmektedir. Hak sahibi olmanın iki şartı vardır. Birincisi kişinin sahip olduğu menfaati, ikincisi ise bunun hukuk düzeni içinde güvence altına alınmış olmasıdır (Beysan, 2008: 136-138).

İrade kuramına yöneltelen eleştiriler gibi menfaat kuramına yönelik de birtakım eleştiriler yapılmaktadır. Bu kurama getirilen en büyük eleştiri menfaat kavramının hukuki korumaya bağlanmasındaki belirsizliktir. Her menfaat hukuk düzeni tarafından tanınıp korunmamaktadır (Gözler, 2011: 478). Ayrıca hukuk düzeni tarafından tanınan birçok menfaat bulunmakla birlikte bunların tamamı kişisel hak değildir. Bilge, bu duruma sokakların temiz tutulmasında halkın menfaati olduğu ve bunun hukuk kuralları ile himaye altına alındığı ancak buna uymayanlara karşı diğer kişilerin hak iddia etmelerinin gerçekçi olmadığı örneğini vermektedir (Bilge, 2008: 211).

Son olarak açıklamakta yarar gördüğümüz kuram '**karma kuram**'dır. Adından da anlaşılacağı üzere bu kuram irade ve menfaat kuramlarını birleştirerek hak kavramını açıklamaya çalışmaktadır. Çünkü ne irade kuramı ne de menfaat kuramı hakkın niteliğini açıklamak için tek başına yeterli değildir. Bu kuramın kurucusu Alman hukukçu Georg Jellinek'tir. Jellinek '*hak, insana sahip olduğu menfaati korumak üzere tanınmış olan irade kudretidir*' diyerek menfaat ve iradenin birlikte unsur olduğu bir tanımlamayla hak kavramını açıklamaktadır. Bu kurama göre irade ya da menfaat unsurlarından birinin dahi eksik olması durumunda haktan söz edilemez.

Karma kuramın savunucularına göre menfaat ile iradenin aynı kişide toplanması gerekli değildir. Çocukların ya da akıl hastalarının menfaatleri kanuni yetkiye dayanarak onlar adına hareket eden temsilcilerinin iradeleriyle de gerçekleştirilebilir (Bilge, 2008: 212; Gözler, 2011: 478).

Hak kavramını açıklamaya çalışırken tabii hak doktrininden de bahsetmekte yarar vardır. Bu doktrin Kapani'nin (1981: 30-31) çalışmasından özetlenerek aşağıdaki paragrafta verilmiştir.

Tabii hak doktrinine göre insanın insan olmaktan kaynaklanan, doğumla birlikte kazandığı birtakım hak ve özgürlükleri vardır. Kişiyeye bu haklar devlet tarafından verilmediği gibi, bu hak ve hürriyetlere devlet dokunamaz. Bu doktrin 17. ve 18. yüzyıllarda başta John Locke olmak üzere birçok yazar tarafından savunulmuştur. Söz konusu yazarlara göre insanlar devlet ortaya çıkmadan önce hayat, hürriyet, mülkiyet ve cezalandırma gibi birtakım haklara sahip olarak doğa durumu dönemi denilen bir dönemde yaşıyorlardı. Ancak cezalandırma konusunda çıkan karmaşa nedeniyle insanlar üst bir otoriteye ihtiyaç duydular ve aralarında sözleşerek devlet denen aygıtı kurdular. O nedenle bu doktrin, devletin kişiyeye sadece suç işleme halinde dokunabileceğini, diğer durumlara karışamayacağını öne sürmektedir (Kapani, 1981: 30-31).

Gözler (2014: 138) hak tanımını yaparken menfaat teorisinden yararlanmaktadır. Ona göre hak, kişilerin hukuk düzeni tarafından tanınan ve korunan menfaatleridir. Bu tanımlamadan yola çıkarak yazar, bir haktan bahsedebilmek için öncelikle ortada bu hakkın sahibi olabilecek bir kişinin bulunması gerektiğini söyler. Daha sonra ise bir kişinin hakkından bahsedebilmek için ortada o kişinin bir menfaati olmalıdır der. Bu menfaat maddi ya da manevi nitelikte olabilir. Diğer gerekli unsur ise kişinin söz konusu menfaatinin hukuk düzeni tarafından tanınıyor ve korunuyor olmasıdır.

Bilge'ye (2008: 210) göre ise hak, hukuksal ilişkinin çekirdeğini oluştururken, bir kişiyeye yüklenen davranış imkânını, bir yetkiyi ifade etmektedir.

Bilgili ve Demirkapı da (2017: 113) ortak çalışmalarında hak tanımını yaparken karma kuramı kullanmaktadır. İlgili yazarlara göre hak, hukuken korunan ve yararlanılması hak sahibinin iradesine bırakılan menfaatlerdir.

Görüldüğü gibi hak kavramını tanımlamak için geçmişten günümüze araştırmacılar çalışmalar yapmış, bu konuyla ilgili çeşitli kuramlar ortaya atmışlardır. Dünya tarihi incelendiğinde insanların temel haklarını kazanmak ve korumak adına birçok mücadele verdiğini, bu uğurda yaşamlarını bile feda edenlerin olduğunu rahatlıkla görebiliriz. Bu nedenle temel hakların insan yaşamı için vazgeçilmez olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Devletlerin ve devletler üstü yapılanmaların temel haklarla ilgili yaptığı düzenlemeler büyük önem arz etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın (1982) başlangıç bölümünde '*Her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak millî kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddî ve manevî varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu*' belirtilmektedir. 12. maddesinde ise T.C. Anayasası '*Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir*' diyerek temel hakları tanımlamaktadır. Bu maddelere göre 1982 Anayasası 'tabii hak doktrinini' benimsemiş gibi durmakla birlikte, Anayasa'nın tamamı incelendiğinde pozitivist anlayışı benimsediği görülmektedir (Odyakmaz ve diğerleri, 2010: 56).

Anayasal hak kavramı ise Gözler'e (2000: 208-209) göre aslında temel hak ve hürriyetler kavramı ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Temel hak ve hürriyetler kavramı kullanıldığında bazı hakların 'temel' bunlar dışındaki hakların 'temel olmayan' hak olduğu gibi bir anlam kargaşası ortaya çıkmaktadır. Her biri ayrı önemde ve değerinde olan insan hakları için temel-temel olmayan ayrımı yapmak mümkün değildir. Buradaki 'temel' kelimesi önüne geldiği hakkın anayasada düzenlendiği anlamına gelmektedir. Kanunlar tarafından da korunan birçok hak olmasına rağmen bunlar kamu hürriyeti olarak tanımlanırken, aynı hak anayasa tarafından tanındığında 'temel hak' olmaktadır. Temel hak ve hürriyetler tanımlamasındaki anlam karışıklığının aksine anayasal haklar tanımlamasının ifade ettiği durum oldukça nettir.

Gözler (2010: 209), anayasal hak kavramının bu konudaki en tutarlı kavram olduğunu kabul etmekle birlikte hem kullanımda daha yaygın olduğu hem de Anayasa'da da kullanıldığı biçimiyle temel hak ve hürriyetler kavramını tercih ettiğini belirtmektedir. Bu çalışmada ise yer yer temel hak ve hürriyetler kavramı da kullanılmakla birlikte çalışmanın başlığı başta olmak üzere genel olarak anayasal haklar kavramının kullanımı tercih edilmiştir.

3.2. Anayasal Haklara Genel Bakış

Önceki bölümde de belirttiğimiz gibi anayasal haklar kavramı, anayasa tarafından tanınmış ve güvence altına alınmış hakları ifade etmek için kullanılmaktadır.

Temel hak ve hürriyetler olarak da ifade edilen anayasal haklar sınıflandırılırken genelde Georg Jellinek (1913) tarafından ortaya atılan devletin müdahale ve yükümlülük ölçütünü esas alan üçlü sınıflandırma kullanılmaktadır. Bu sınıflandırma 'negatif statü hakları, pozitif statü hakları ve aktif statü haklarını' içermektedir (Erbek, 2013).

Negatif statü hakları, devlet tarafından dokunulamayacak, kişinin özel alanlarının sınırlarını belirleyen hak ve hürriyetlerdir. Konut dokunulmazlığı, din ve düşünce özgürlüğü, kişi hürriyeti bu haklara örnek olarak verilebilir. Bu haklar devlete 'karışmama' ödevi yüklemektedir (Kapani, 1981: 118). Kısaca devletin herhangi bir eylemde bulunmasına gerek olmadan bireyin yararlandığı haklar negatif statü haklarıdır.

Pozitif statü hakları ise kişilere devletten bir yardım ya da bir hizmet isteme hakkını vermektedir. Çalışma hakkı, sosyal güvenlik hakkı, sağlık hakkı gibi haklar bunlara örnek verilebilir. Pozitif statü hakları devlete sosyal alanda birtakım düzenlemeler yapma ödevi yüklemektedir (Kapani, 1981: 119). Bu hakların kullanılabilmesi için negatif statü haklarının aksine devletin bir eylemde bulunması gerekmektedir. Pozitif statü haklarının temel amacı toplum içerisinde bulunan sosyal eşitsizlikleri gidermektir (Turhan, 2013: 368).

Sınıflandırmadaki son hak ise **aktif statü haklarıdır**. Bu haklar bireylerin devlet yönetimine katılmasını konu alan haklardır. Seçme ve seçilme hakkı, siyasi faaliyette bulunma hakkı, kamu hizmetine girme hakkı, parti kurma hakkı, dilekçe hakkı aktif statü haklarına örnek olarak verilebilir (Bilgili ve Demirkapı, 2017: 122). Bu haklar düzenlendiği alana göre değişmekle birlikte devlete negatif ya da pozitif hareket etme yükümlülüğü getirebilmektedir. Örneğin, seçimlerin düzenli ve güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesi için devletin pozitif birtakım düzenlemeler yapması gerekirken, propagandanın engellenmemesi, bireylerin istediği partiden aday olması devlete negatif nitelikte yükümlülükler getirmektedir (Turhan, 2013: 368).

Temel hakları sınıflandırırken kullanılan bir diğer sınıflandırma ise Karel Vasak (1977) tarafından yapılan tarihsel sürecin ön plana çıktığı sınıflandırmadır. Bu sınıflandırma insan hakları temelinde yorumlanan birinci, ikinci ve üçüncü kuşak hakları kapsamaktadır.

Birinci kuşak haklar, bazı hak ve özgürlüklerin hukuk belgeleri yoluyla tanınmaya başlandığı dönemde ortaya çıkmıştır. 1776 Amerikan ve 1789 Fransız Hak Bildirgeleri bunların en önemlileridir. Bireycilik değer sistemine dayanan bu bildirgelerde soyut özgürlükler olarak nitelenen kişi özgürlükleri ve siyasi haklara yer verilmiştir. İkinci kuşak haklar, 19. yüzyılın ikinci yarısında hukuksal özgürlüklerden belli bir kesimin yararlanabildiği düşüncesinin ön plana çıkmasıyla ortaya çıkmıştır. Eşitlik düşüncesi ve özgürlüklerin toplumsallaşması fikrinden ortaya çıkan bu haklar sosyal ve kültürel haklar olarak birçok ülke anayasasında tanınmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise insan haklarının sadece ülkelerin iç hukuk düzenleriyle değil uluslararası topluluk düzeniyle de ilgili olduğu düşüncesi üçüncü kuşak hakları doğurmuştur. AİHS'in ortaya çıkışı bu konudaki en somut adım olmuştur. Üçüncü kuşak haklara örnek olarak çevre hakkı, barış hakkı, ekonomik ve sosyal gelişme hakkı gösterilebilir (Akkoyunlu Ertan, 1997: 36).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası temel alınarak bir inceleme yapıldığında anayasal hakların Anayasa'nın ikinci kısmında 'Temel Hak ve Ödevler' başlığı altında düzenlendiği görülmektedir. Anayasanın ikinci kısmı 12. madde ile başlamakta, 74. madde ile sona ermektedir.

İkinci kısmın birinci bölümünde temel hak ve hürriyetlerin niteliği, sınırlanması, kötüye kullanılamaması, kullanımının durdurulması ve yabancıların durumu ile ilgili maddeler Genel Hükümler başlığı altında verilmektedir. Bu hükümlere göre '*Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir*' (Madde 12). *Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz* (Madde 13).

T.C. Anayasası (1982), ikinci kısmın birinci bölümünde temel haklarla ilgili olarak genel hükümleri verdikten sonra ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümde temel hak ve hürriyetleri sınıflandırmaktadır. Buna göre Anayasa söz konusu ikinci bölümde, 17. madde ile 40. madde arasında kişinin hakları ve ödevlerini, üçüncü bölümde 41. madde ile 65. madde arasında sosyal ve ekonomik haklar ve ödevleri, dördüncü bölümde ise 66. madde ve 74. madde arasında siyasi haklar ve ödevleri düzenlemiştir.

'Kişinin Hakları ve Ödevleri' başlığı altında *kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı, zorla çalıştırma yasağı, kişi hürriyeti ve güvenliği, özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı, haberleşme hürriyeti, yerleşme ve seyahat hürriyeti, din ve vicdan hürriyeti, düşünce ve kanaat hürriyeti, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti, bilim ve sanat hürriyeti, basın hürriyeti, süreli ve süresiz yayın hakkı, basın araçlarının korunması, kamu tüzel kişiliklerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme araçlarından yararlanma hakkı, düzeltme ve cevap hakkı, dernek kurma hürriyeti, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı, mülkiyet hakkı, hak arama hürriyeti, kanuni hâkim güvencesi, suç ve cezalara ilişkin esaslar, ispat hakkı, temel hak ve hürriyetlerin korunması* düzenlenmiştir. Yukarıda yaptığımız açıklamalar dikkate alındığında Anayasa'nın kişinin hakları ve ödevleri kısmındaki hakların negatif statü haklarına karşılık geldiği görülmektedir.

'Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler' başlığı altında ise *ailenin korunması, eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi, kıyılardan yararlanma, toprak mülkiyeti, tarım, hayvancılık ve bu üretim dallarında çalışanların korunması, kamulaştırma,*

devletleştirme ve özelleştirme, çalışma ve sözleşme hürriyeti, çalışma hakkı ve ödevi, çalışma şartları ve dinlenme hakkı, sendika kurma hakkı, sendikal faaliyette bulunma hakkı, toplu iş sözleşmesi hakkı, grev hakkı ve lokavt, ücrette adalet sağlanması, sağlık, sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması, konut hakkı, gençliğin korunması, sporun geliştirilmesi, sosyal güvenlik hakkı, sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşları, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması, sanatın ve sanatçının korunması, devletin iktisadi ve sosyal ödevlerinin sınırları düzenlenirken, bunlar Jellinek'in üçlüsünde pozitif statü haklarına karşılık gelmektedir.

Anayasa temel hak ve özgürlükleri düzenlerken son olarak 'Siyasî Haklar ve Ödevler' başlığı altında *Türk vatandaşlığı, seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakları, parti kurma, partilere girme ve partilerden ayrılma, siyasi partilerin uyacakları esaslar, kamu hizmetine girme, mal bildirim, vatan hizmeti, vergi ödevi, dilekçe hakkını* düzenlemiştir. Bu hakların da detaylı incelendiğinde aktif statü haklarıyla aynı kapsamda oldukları görülmektedir.

Bu tez çalışmasının kapsamına aldığı anayasal haklar ve Gezi Parkı Olayları sırasında ihlal edilen haklar, T.C. Anayasası'nda düzenlenen kişinin hakları ve ödevlerinden 'kişi hürriyeti ve güvenliği', 'düşünce ve kanaat hürriyeti', 'düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti', 'basın hürriyeti', 'toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı', 'hak arama hürriyeti' ile sosyal ve ekonomik haklar ve ödevlerden 'sağlık hakkı', 'sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması', 'tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması' maddelerinde güvence altına alınan haklarla doğrudan bağlantılıdır.

4. KENTSEL VE ÇEVRESEL HAKLAR ÇERÇEVESİNDE ANAYASAL HAKLAR

Bu başlık altında kentsel ve çevresel haklar -T.C. Anayasası (1982) esas alınarak- anayasal haklar çerçevesinde değerlendirilmekte ve yorumlanmaktadır.

4.1. Kent Hakkı ve Kentli Hakkı

Bu başlık altında ‘Kent Hakkı’ ve ‘Kentli Hakkı’ olmak üzere iki alt başlık bulunmaktadır. İlgili kavramların bu başlıklar altında değerli araştırmacıların çalışmaları ve uluslararası belgeler ışığında açıklamaları ve gelişim aşamaları verilmektedir.

4.1.1. Kent Hakkı

Kentsel haklar denildiğinde ilk akla gelen ve kentsel hakların temeli sayılan hak, kent hakkıdır. ‘Kent hakkı’ kavramı ilk olarak 1967 yılında Henri Lefebvre tarafından ‘Kent Hakkı’ isimli kitabında ortaya atılmıştır. Geleneksel kenti bir sanat eseri olarak gören Lefebvre (1967) kent hakkını ‘katılım hakkı’ ve ‘mekâna erişimin önünü açan işgal etme/tahsis etme hakkı’ olmak üzere iki açıdan tartışmaktadır. Katılım hakkını kentin karar alma süreçlerine ve kentsel siyasete kent sakinlerinin aktif katılımı olarak açıklayan Lefebvre, işgal hakkını ise kentsel mekânların üretiminde ve kullanılmasında kent sakinlerinin arzu ve taleplerinin geçerli olduğu bir durum olarak görmektedir.

Kent hakkını işlerken vatandaşlık bağına dikkate almayan Lefebvre (1967), mülteciler de dahil olmak üzere kentin tüm sakinlerinin kentsel mekânların üretimi ve kullanımını konusunda hak sahibi olduğunu öne sürmektedir. Kentsel mekânları kullanan ve üretiminde söz sahibi olan kent sakinleri, metalaşan bu alanların zamanla kullanım hakkını geri kazanmakta, böylece geleneksel kentin sanat eseri olma işlevi devam etmektedir.

Kent hakkını aynı zamanda bir slogan olarak kullanan Lefebvre, “... *kent hakkı bir haykırış ve bir istektir*” demektedir (Lefebvre, 1967: 158). *Lefebvre, kent hakkını gündelik hayatla da ilişkilendirerek, anların ve yerlerin eksiksiz kullanımını*

sağlamak üzere kentsel yaşama, yenilenmiş bir merkeziliğe, karşılaşma ve değiş tokuş mekânlarına, yaşam ritimleri ve zaman kullanımına erişim ve bunları yaşayanların isteğine göre değiştirme hakkı olarak açıklamıştır (Köylü, 2013).

Lefebvre'ye göre (1967) *kapitalist mekânın üretimini kullanım değerinden ziyade değişim değeri belirler. Kentin sermaye veya mülk sahibi olmayan, mekânların değişim değeri üzerinden para kazanamayan sınıfları ise kent üzerinde söz hakkını kaybetmiştir. Lefebvre, kenti kullananların kentten kar edenlere karşı organize olup toplumsal mücadele ile haklarını çekip almaları gerektiğini iddia etmiştir (Köylü, 2013).*

Lefebvre'nin bahsettiği kent olan değil, olması gereken bir kenttir. Bu nedenle literatürde bazı açıklamalarda yazarın kent hakkı bir ütopya olarak da değerlendirilebilmektedir. Mekânın üretiminde ve kullanımında söz sahibi olmak o kentin toplumsal, ekonomik, siyasal tüm alanlarında yönlendirici ve denetleyici olmayı gerektirmektedir. Bu nedenle kent hakkı çok önemlidir. Sermaye ve iktidar ilişkilerinin metalaştırdığı kentlerde özellikle kamusal mekânlar üzerinden kent sakinleri tüm haklarını kazanmalı ve kentlerin geleceğinde söz sahibi olmalıdır (Lefebvre, 1967).

Lefebvre'den sonra kent hakkı ile ilgili tartışmaya David Harvey (2008) de katılmıştır. Harvey, kent hakkının en büyük savunucularındandır. Ona göre kent hakkı, kenti değiştirerek kendimizi değiştirme hakkıdır. Harvey, Lefebvre'nin aksine kent hakkını kentsel kaynaklara erişimin çok ötesinde görerek, bu hakkın kentin yeniden üretim sürecinde söz sahibi olan siyasi ve ekonomik birimlere müdahale edilmesini öngören toplumsal bir hak olarak görülmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Harvey'e (2008: 23-40) göre bu hak bireysel değil ortak bir haktır. Aynı zamanda ihmal edilen bir insan hakkıdır. Kent hakkı toplumsal eşitsizlik ve yoksulluğun, çevre tahribatının giderileceği bir modelle kentin yeniden inşa edilme süreci olarak görülmelidir. Bu da ancak tahrip edici kentleşme biçimlerinin durdurulmasıyla mümkündür.

20. yüzyılın sonunda ortaya çıkan ve 21. yüzyılda yeni bir kimlik kazanan neoliberal politikalar sermaye-iktidar birlikteliğini hızlandırmış, bu birliktelik kentleri

salt kendi istek ve yararlarına göre yeniden şekillendirmiştir. Bu çerçevede sermaye-iktidar ortaklığının kent hakkının sınırlarını zayıflattığı görülmektedir. Kentlerin artık tamamıyla metalaştığı, sermaye sahibi olmayan sınıfların kentin değişim sürecinden hiçbir pay almazken, aynı zamanda yaşam alanlarının, kültürlerinin, geçim kaynaklarının tehdit altında olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Kentin metalaşması ve değişimi hem bugünün hem de geleceğin kent sakinlerini yakından ilgilendiren bir durumdur. Çünkü kent o kentte yaşayan insanların günlük hayatını, hareketlerini, geleceğini belirleyen en önemli unsurdur. Kent nasıl şekilleniyorsa insan hayatı da ona paralel şekillenir. Kentin yapısına, tarihi dokusuna, doğal alanlarına sahip çıkmak, kentin hakkı ihlal edildiğinde bireysel değil toplumsal olarak ihlalin giderilmesini talep etmek aynı zamanda geleceğe de sahip çıkmaktır.

Kentlerin korunması, kent hakkının hayata geçirilmesi açısından katılım hakkı da önemli bir etkidir. Kent sakinleri alınacak kararları merkezi ya da yerel yönetimlere bırakmamalı, kentleri ve kenttaşları etkileyecek kararlar alınırken söz sahibi olmak için gerekli girişimleri yapmalıdır. Sürdürülebilir ve adaletli kentsel yaşamın varlığı için katılım hakkının tam olarak hayata geçirilmesi gerekmektedir (Akkoyunlu Ertan, 2014: 53).

4.1.2. Kentli Hakkı

Kent hakkından sonra açıklanacak bir diğer kavram 'kentli haklarıdır'. Kentli hakkının yaşam hakkının ya da çevre hakkının uzantısı olduğu yönünde yaklaşımlar bulunmakla birlikte bu hakkı kendine özgü yeni bir alan olarak gören görüşlere de literatürde rastlanmaktadır. Kentli haklarını Tekeli (2001: 157), çevre hakkının bir uzantısı olarak değil, üçüncü kuşak haklar çerçevesinde yeni bir alan olarak görmektedir. Karasu da (2008: 39) kentli haklarının çevre hakkının uzantısı olarak görülmesinin kentli haklarını sınırladığını, zira kentteki sorunların sadece bir kısmının çevresel nitelikli olduğunu söylemektedir. Konut sorunu, istihdam, katılım, can güvenliği, spor ve eğitim alanlarının azlığı, ulaşım hizmetlerinin yetersizliği, kentle bütünleşme gibi sorunların çevre sorunlarından farklı önemli kentsel sorunlar olduğunun altını çizmektedir.

Kanımcı kentli haklarını başka bir hakkın uzantısı olarak sınırlamadan, üçüncü kuşak haklar içerisinde yeni bir alan olarak değerlendirmek gerektiği doğru bir yaklaşımdır.

Kentli hakları, temel hakların, ekonomik, toplumsal ve kültürel hakların, siyasal hakların ve dayanışma haklarının kent mekânında somut olarak gerçekleşmesidir. Bireyin sahip olduğu temel hak ve hürriyetleri hiçbir engelle karşılaşmadan kent mekânında kullanabilmesidir (Geray, 2000: 498).

Kentli hakları, bireylerin kişiliklerini çok yönlü geliştirme yanında, oturma, üretme, dinlenme ve dolaşma etkinliklerini de yerine getirmelerine olanak tanıyan bir kentsel yaşam çevresi gereksiniminden doğmuştur (Akkoyunlu Ertan, 1997: 39). Kentli hakları hem o toplumun bireylerinin sahip olduğu temel hak ve hürriyetlerin özgürce kullanımını, hem de kişinin yaşadığı somut alanın yani kentin dengeli, sağlıklı, temiz ve düzenli bir şekilde gelişmesini konu almaktadır.

Kentli haklarının sahibi olarak kastedilen kişiler, yalnızca o kentte sürekli yaşayan insanlar değildir. Herhangi bir nedenle, geçici olarak o kentte bulunan kişiler de kentli haklarına sahip olmalıdır. Çünkü bu haklar nihayetinde bir insan hakkıdır ve insan onuru kavramı açısından bir insanı diğer insandan ayırt ederek tanımlama yapmak insan haklarının ruhuna aykırıdır. Kentte hava, gürültü kirliliği varsa, kentte ulaşım ve dolaşım sorunu varsa, kent güvenli bir kent değilse, üretilen mal ve hizmetler sağlıklı değilse ve buna benzer insan onuruna aykırı durumlar o kentte yer alıyorsa, geçici olarak o kentte bulunan insan da, insan onuruna uygun muamele beklentisine yanıt alamıyor demektir (Çelebi, 2014: 138).

Kentli haklarının kapsamına alınabilecek birçok hak vardır. Dengeli ve temiz bir kentte yaşamak, yerel yönetimlerin karar mekanizmalarına katılımın sağlanması, kültürel aktivitelerin varlığı ve kentlilerin bunlara erişiminin kolaylığı, örgütlenme haklarının engellerle karşılaşmadan yerine getirilebiliyor olması, bireyin bulunduğu kentte özgürce ve güvende yaşaması, kendini geliştirme olanaklarına engelsiz ulaşabilmesi, kentin olanaklarından diğer bireylerle eşit şekilde yararlanması vb. kentli hakları kapsamında değerlendirilebilir.

Kent ve kentli hakları ile ilgili doğrudan ya da dolaylı olarak düzenlenen birçok uluslararası belge olmasına karşın, sayılarının çok fazla olmasından ötürü bu çalışmada önemli görülenlerden yalnızca birkaçına yer verilecektir.

Kentli haklarının içeriği ile ilgili en önemli düzenlemelerden biri kuşkusuz Avrupa Konseyi tarafından 1992 yılında düzenlenen **Avrupa Kentsel Şartı**'dır. Bu şart Konsey'in diğer anlaşmalarının tersine devletlerin değil yerel yönetimlerin imzasına sunulmuştur.

Avrupa Kentsel Şartı kentsel yaşamın geliştirilmesi için dört ağırlıklı alan seçmiştir. Bunlar (Karasu, 2008: 40); fiziksel kentsel çevrenin geliştirilmesi, mevcut konut stoklarının yenilenmesi, yerleşmelerde sosyal ve kültürel olanakların yaratılması, toplum kalkınması ve halk katılımının özendirilmesidir.

Avrupa Kentsel Şartı kapsamında kentli hakları 13 başlık altında düzenlenmiştir. Bu başlıkları; ulaşım ve dolaşım, çevre ve doğa, kentlerin fiziki yapıları, tarihi kentsel yapı mirası, konut, kentsel güvenliğin sağlanması, kentlerdeki engelliler ve ekonomik bakımdan engelliler, spor ve boş zamanları değerlendirme, kültür, kültürlerarası kaynaşma, kentlerde sağlık, halk katılımı, kent yönetimi ve kent planlaması, kentlerde ekonomik kalkınmanın sağlanması olarak sıralamak mümkündür. Avrupa Kentsel Şartı'nda yer bulan bu haklar, kentte yaşayan herkesin sahip olması gereken haklardır (Karasu, 2008: 44).

Daha sonra kentlerde yaşanan değişimler, Avrupa Kentsel Şartı'nın içeriğini etkilemiştir. Bu kapsamda 2008 yılında Avrupa Konseyi, Avrupa Kentsel Şartı-2'yi kabul etmiştir. **Avrupa Kentsel Şartı 2**, "**Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto**" olarak ilan edilmiştir. Kentsel Şart 2'de temel kentsel hizmetlerin toplumun dışlanmış kesimleri de dahil herkesçe paylaşılması istenmektedir. Bu kentsel hakların gelişmesi ve daha yaşanabilir kentlerin yaratılması açısından önemli bir taleptir (Güler, 2011:63).

Kentsel Şart-2, Şart-1'de yer alan hedef ve beklentilere, teknolojinin ilerlemesi ve küreselleşme gibi yeni süreçlere göre eklemeler yaparken, neoliberal politikaların

kentlerde yarattığı tahribatı onarmaya yönelik düzenlemelere yer vermiştir (Akkoyunlu Ertan,2014:139).

1988 tarihinde Avrupa Parlamentosu'nun kabul ettiği **Avrupa Yaya Hakları Bildirgesi** de kentli hakları ile ilgili önemli hükümler içermektedir. Bu bildirme yaya hakları üzerinden kentli hakkını tanımlamıştır. Bildirgeye göre:

Yayaların, fiziksel ve ruhsal sağlığını korumaya uygun koşullar sunan kamu alanlarının nimetlerinden özgürce yararlanma, insan ihtiyaçlarına göre şekillenmiş kent merkezlerinde yaşama, izole yaya bölgelerine değil kentin düzeniyle uyumlu, ulaşılabilir, kısa ve makul bağlantıları olan yaya alanlarına sahip olma hakları varken, çocuk, yaşlı ve engellilerin kendi zafiyetlerini şekillendirmeyen ve kolay sosyal ilişkiye izin veren kentsel düzenlemelere sahip olmaya hakları vardır.

Ayrıca yayanın özel olarak motorlu taşıtların bilimsel olarak tolere edilebilir kimyasal ve ses yayma standartlarına uygunluğunun sağlanmasına, toplu taşıma sisteminin tümünün hava ve ses kirliliği kaynağı olmamasına, kentsel alanlarda ağaç dikimiyle yeşil akciğerler oluşturulmasına, yaya ve bisiklet trafiğini korumak üzere yol sistemlerinin uyarlanmasına ve hız sınırlamaları yapılmasına, motorlu taşıtların uygunsuz ve tehlikeli kullanımını teşvik edici reklamların engellenmesine, görme ve duyma engellilerin ihtiyaçlarını da dikkate alan etkili bir işaretleme sistemine, ekolojik kapsamlı ve iyi donanımlı toplu taşıma sistemine, kentsel alanlarda bisiklet kullanımına ait donanımların sağlanmasına yönelik hakları vardır (www.yayed.org).

Kentli hakları ile ilgili önemli uluslararası gelişmelerden biri de **Rio+20 Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı**dır. Bu konferansta yerel yönetimlerin desteklendiği ve kamu bilincinin yükseltilerek karar almada yoksul kesimlerin de dahil olduğu bir katılım anlayışı temel alınmıştır. Yaşanabilir bir konut ve sosyal hizmetler; başta çocuklar, kadınlar, yaşlılar ve engelliler olmak üzere herkes için güvenli ve sağlıklı bir yaşam alanı; karşılanabilir ve sürdürülebilir ulaşım ve enerji; güvenli ve yeşil kentsel alanların yaygınlaştırılması, korunması ve ıslahı; güvenilir ve temiz içme suyu; sağlıklı hava kalitesi; kent planlamasının iyileştirilmesi ve gecekondü bölgelerinin iyileştirilmesini destekleyecek sürdürülebilir kalkınma

politikaları bu zirvede kentli haklarına yönelik yer alan önemli düzenlemelerdir (Gönüllü, 2014: 40).

4.2. Çevre Hakkı

Sanayileşme süreci, hızlı kentleşme ve teknoloji ile gelen yeni gelişmeler önemli bir sermaye birikim sürecini başlattılar. Bu gibi durumlar beraberinde çevre sorunlarını da getirmiştir. Sermaye birikim süreciyle birlikte sermaye sahipleri kentler üzerinde söz sahibi olurken, kentlerde gerçekleştirdikleri yatırımlarda ekolojik değil, ekonomik kaygılarla hareket etmişlerdir. Kent üzerindeki ranttan paylarını alırken devlet tarafından da desteklenen bu grupların yatırımları çoğu zaman çevresel değerlerin tahribatı ile sonuçlanmıştır. Maden arama, HES inşaatları, yol yapımı gibi nedenlerle çevresel değerlerin sermayeye kurban edilmesi; parkların, bahçelerin, meydanların AVM, otel, iş merkezi gibi yapılara dönüşmesi insan eliyle çevreye verilen en büyük zararlar. Çevre sorunlarının giderek artıyor olması, çevre hakkı tartışmalarının da önemini arttırmaktadır. Çevre hakkının sadece günümüz insanının hakkını değil, gelecek kuşakların da hakkını barındırması ve geleceğe dair bir sorumluluk içeriğine sahip olması bu hakkın önemini ortaya koyan en önemli faktördür.

Çevre hakkı ile ilgili kuramsal tartışmaları ve tarihsel süreci vermeden önce çevrenin tanımını yapmakta yarar vardır. 2872 sayılı (1983) Çevre Kanunu 2. maddesinde çevreyi '*canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortam*' olarak tanımlamaktadır. Görüldüğü gibi çevre sadece biyolojik boyutuyla değil, kültürel ve sosyal boyutuyla da ele alınarak geniş bir çerçevede değerlendirilmektedir. Çevre hakkı da sayılan tüm bu ortamların korunması ve iyileştirilmesini konu alan bir haktır.

Çevre kirliliğinin boyutlarının artması, nükleer silahların varlığı, bölgesel savaş ve çatışmalar, ülkeler ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları gibi sorunlar ancak tüm dünyanın katkısıyla çözülebilecek, uluslararası dayanışmayı gerektiren sorunlardır. Birtakım uluslararası toplantı ve belgelerde ortaya çıkan ve olgunlaşan

dayanışma hakları ya da üçüncü kuşak haklar dediğimiz hakların konularını evrensel değerler oluşturmaktadır. Bu hakların ortak temeli, bugün yaşayan herkesin ve gelecek kuşakların hakkı olması ve doğası gereği bu hakların ancak tüm insanlığın dayanışması ile anlam kazanmasıdır. Birinci kuşak haklardan yaşam hakkı ve ikinci kuşak haklardan sağlık hakkı ile tamamlayıcı bir ilişki içerisinde olan ve üçüncü kuşak haklar içerisinde yer alan çevre hakkı da bu kapsamda değerlendirilmektedir. Çevre hakkı yaşamın içinde gerçekleştiği çevreyi konu alırken çevrenin korunmasını ve iyileştirilmesini amaçlamaktadır. Yaşamın sağlıklı olması ancak çevrenin sağlıklı olması ile mümkün olabilir. Bu nedenle çevrenin tahribatına yol açan her tehdit yaşam hakkına da yönelmiş bir tehdittir (Dadak, 2015: 315).

Çevre hakkı, insan sağlığının ve yaşamın bizzat kendisinin korunma amacıdır. Dengeli ve uyumlu bir çevre, insanlığın ortak mirası üzerinde mülkiyet hakkı yaratarak diğer özgürlükler için de ortak alan ve uzlaşma zemini yaratmakta, bu özgürlüklerin gerçekleşme olanağına dönüşmektedir (Kaboğlu, 1992: 30).

Çevre sorunlarının artışıyla birlikte ortaya çıkan çevre hakkına ilişkin birçok uluslararası belge bulunmaktadır. Çevre hakkı ile ilgili düzenleme içeren ilk belge olması nedeniyle 1972 Stockholm Bildirgesi oldukça önemlidir. Bildirgenin ilk maddesi '*Özgürlük, eşitlik ve kaliteli bir çevrede onurlu ve yeterli yaşam şartları sağlanmış olarak yaşamak insanların temel bir hakkıdır. İnsan, aynı zamanda, bugünkü ve gelecek kuşaklar için çevreyi koruma ve iyileştirmenin ciddi sorumluluğunu da taşır*' ifadesiyle hem özgürlük ve eşitlik kavramları ile çevreyi ele almakta hem de insanların çevreyi koruma ödevini vurgulamaktadır.

1998 yılında kabul edilen '**Aarhus Sözleşmesi**' de çevre hakkının ayrıntılı olarak yer aldığı uluslararası bir sözleşmedir. Tam başlığı '*Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Karar Vermede Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi*' olan belgeye göre bugünkü ve gelecek kuşakların sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı için bilgiye erişim hakkı, katılım hakkı ve yargıya başvuru hakkı güvence altına alınmalıdır. Ayrıca çevrenin korunmasının ve iyileştirilmesinin bir ödev olduğu belirtilmiştir (Bilgili, 2015: 569).

T.C. Anayasası'nda (1982) Çevre Hakkı, sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması başlıklı 56. maddenin ilk iki fıkrasında düzenlenmiştir. Çevre hakkının anayasal düzeyde tanınmasının Turgut'a (2012: 75) göre birtakım yararları vardır. Yazar bunları şu şekilde açıklamaktadır:

- Hakkın yasal bir boyutta olması meşru bir hak olarak görülmesinde etkilidir.
- Çevresel hakların anayasada düzenlenen diğer haklarla eşit bir şekilde ele alınmasını sağlar. Böylece hak ve özgürlükler arasında denge kurulurken çevrenin korunması amacıyla bazı kişisel özgürlüklerin sınırlandırılması mümkün olacaktır.
- Anayasada yer alan bu hakkın işleyişini göstermek için yasama ve yürütme organları, çevrenin korunması ile ilgili yasal düzenlemeler yapacaktır. Yargı organları ise çevre hakkını düzenleyen maddeye dayanarak soyut birtakım uyuşmazlıklarda yorum yoluyla somut kararlar verebilecektir.
- Turgut'un Kiss'den (1987: 26-28) aktardığına göre anayasal düzenleme, insan hakları ve demokrasinin gelişiminde etkin rol oynayacaktır.

Anayasa'da çevre hakkının düzenlendiği 56. maddenin ilk iki fıkrası şu şekildedir: '*Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.*' Maddenin ilk fıkrasında çevre hakkı dolaylı bir anlatımla tanımlanmıştır. Cümledeki vurgu 'yaşama' sözcüğüne yapılmıştır. Anayasa sağlıklı ve dengeli çevrede yaşamayı yaşam hakkı ile iç içe kullandığından bu hak geniş bir çerçevede değerlendirilebilir. Ödev boyutunun ele alındığı ikinci fıkrada ise Anayasa, kişilere yasaklara uyma ve çevreyi kirletmeme ödevi dışında aktif birtakım ödevler yüklemektedir. Buna göre çevrenin tahribatına yol açan eylemlere karşın, bu eylemi yapanın devlet ya da özel kişi olması fark etmeksizin karşı durulması, bunları önlemek amacıyla doğru zamanda karar alınmasına yönelik görüşlerin bildirilmesi kişilerin ödevidir. Devlet ise uyguladığı politikalarda, aldığı kararlarda çevre tahribatına yol açacak uygulamalardan kaçınmalıdır. Çevre hukukuna yönelik ihlalleri önleyici tedbirleri almalı, ortaya çıkmış ihlallere karşı yaptırım uygulamalıdır (Turgut, 2012: 78-79).

Anayasa çevre hakkını ilgili maddenin ilk fıkrasında herkese tanımıştır. ‘Herkes’ kavramı vatandaşlarla birlikte mültecileri ve geçici olarak ülkemizde bulunan kişileri de kapsamaktadır. Yani bu hak vatandaş esaslı olarak düzenlenmemiş, ülkede farklı statülerde bulunan tüm insanları kapsamına dahil etmiştir. Ancak ikinci maddede çevrenin korunmasının ödev boyutunu düzenlerken vatandaş esaslı bir düzenleme getirmiştir. Buna göre çevreyi korumak ve geliştirmek sadece Türk vatandaşlarına bir ödev olarak yüklenmiştir. Ülkemizde bulunan mülteci, turist gibi Türkiye ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişilere bu sorumluluğu yüklememiştir. Bu durum bir çelişki yaratmaktadır ve bu konuda gerekli yasal düzenlemenin yapılması sağlanmalıdır.

Anayasa’nın 56.maddesi dışında çevrenin korunması ve gelişmesiyle ilişkilendirilebilecek maddeler de bulunmaktadır. Bu maddeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Madde 43: *Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir.*

- Madde 44: *Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önlemek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır. Kanun, bu amaçla, değişik tarım bölgeleri ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini tespit edebilir. Topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlanması, üretimin düşürülmesi, ormanların küçülmesi ve diğer toprak ve yeraltı servetlerinin azalması sonucunu doğuramaz. Bu amaçla dağıtılan topraklar bölünemez, miras hükümleri dışında başkalarına devredilemez ve ancak dağıtılan çiftçilerle mirasçıları tarafından işletilebilir.*

- Madde 46: *Devlet, tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak maksadıyla, tarım ve hayvancılıkla uğraşanların işletme araç ve gereçlerinin ve diğer girdilerinin sağlanmasını*

kolaylaştırır. Devlet, bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi ve gerçek değerlerinin üreticinin eline geçmesi için gereken tedbirleri alır.

- Madde 57: *Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler.*

- Madde 63: *Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır.*

- Madde 168: *Tabii servetler ve kaynaklar Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranması ve işletilmesi hakkı Devlete aittir. Devlet bu hakkını belli bir süre için, gerçek ve tüzelkişilere devredebilir. Hangi tabii servet ve kaynağın arama ve işletmesinin, Devletin gerçek ve tüzelkişilerle ortak olarak veya doğrudan gerçek ve tüzelkişiler eliyle yapılması, kanunun açık iznine bağlıdır.*

- Madde 169: *Devlet, ormanların korunması ve sahalarının genişletilmesi için gerekli kanunları koyar ve tedbirleri alır. Yanan ormanların yerinde yeni orman yetiştirilir, bu yerlerde başka çeşit tarım ve hayvancılık yapılamaz. Bütün ormanların gözetimi Devlete aittir. Devlet ormanlarının mülkiyeti devrolunamaz. Devlet ormanları kanuna göre, Devletçe yönetilir ve işletilir. Bu ormanlar zamanaşımı ile mülk edinilemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz. Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez. Ormanların tahrip edilmesine yol açan siyasî propaganda yapılamaz; münhasıran orman suçları için genel ve özel af çıkarılamaz. Ormanları yakmak, ormanı yok etmek veya daraltmak amacıyla işlenen suçlar genel ve özel af kapsamına alınamaz.*

Anayasa'da yer alan bu düzenlemeler çevrenin, ormanların, kıyıların, tarım arazilerinin, doğal kaynakların, kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve çiftçinin desteklenmesi açısından oldukça önemlidir. Çevresel değerlerin anayasal düzeyde güvence altına alınmış bulunması tüm bu düzenlemelerin temel bir hak olduğu ve yapılan yasal düzenlemelerin bu maddelere uygun yapılması gerektiği sonucunu doğurmaktadır.

Çevre hakkının tam olarak hayata geçirilmesinde anayasal düzenlemeler yapılmış olması yeterli değildir. Özellikle bu hakkın kullanımında bilgi edinme ve

başvuru hakkı, katılım hakkı, olası durumlarda yargıya başvuru hakkı birlikte gerçekleştiğinde çevre hakkı bir anlam ifade edebilir.

‘Bilgi edinme ve başvuru hakkı’ insanların yaşadığı çevreyle ilgili merak ettiği ya da yaşamını ilgilendiren çevresel konularda idareye başvurarak bilgi talep edebilmesini içerir. İdare, kişilerin istedikleri bilgileri kısa sürede iletebilmeli ya da sorulan soruları zamanında cevaplayabilmelidir. İnsanların yaşadığı her türlü ortamın çevre olarak tanımlandığını göz önüne alırsak yaşamlarının geçtiği yerlerle ilgili bilgi sahibi olma hakkının önemi daha iyi anlaşılacaktır.

‘Katılım hakkı’ ise çevre hakkının gerçekleşmesinde en önemli noktalardan birisidir. Kentsel ve çevresel değerler üzerinde etkili olan politika, kanun ya da programların kararları alınırken karar mekanizmaları sadece politikacılar olmamalıdır. Özellikle sermaye birikim süreci ve küreselleşmeyle birlikte devlet-sermaye işbirliğinin sonucunda kentler ve çevresel değerler üzerindeki tahribat artmıştır. Bu durumu da göz önünde bulundurarak söz konusu kararların hızlı biçimde alınmasının ve uygulanmasının son derece tehlikeli olduğunu söyleyebiliriz. Kent halkının, sivil toplum kuruluşlarının, çeşitli inisiyatiflerin görüşlerinin alınarak politikaların belirlenmesi son derece önemlidir. Karar alanlarla toplum arasında sağlıklı bir iletişimin olması demokrasilerin de düzgün işleyebilmesi adına gereklidir. Özellikle yerel nitelikli kararlar alınırken kentsel katılımın en üst seviyede gerçekleşmesi, kararların acele etmeden yöre halkıyla istişare edilerek alınması o yöredeki insanların daha huzurlu ve mutlu yaşamasının da önünü açmaktadır.

Nitekim Kaboğlu da (2017), katılımın çevre hakkının güvencesi kabul edilmesi gerektiğini, hakkın özneleri olan birey ve topluluklara hukuksal araç-gereçlerin tanınmasının önem taşıdığını söylemektedir. Yazar, kamusal çıkarlar ile özel çıkarlar arasındaki çıkar çatışmalarının giderilmesinde yurttaş örgütlenmelerinin, derneklerin önemine dikkat çekerken, gönüllü kuruluşların yerel yönetim organlarında ve çevre kurullarında temsil edilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır.

‘Yargıya başvuru hakkı’ da özellikle çevre hakkının ihlali sonucu önem kazanan bir haktır. Anayasal ve yasal düzeyde korunan çevre hakkının ihlaline yönelik

gerek kamu hukuku tüzel kişileri tarafından geliştirilen politika ve projeler gerekse de insanlar ya da özel hukuk tüzel kişileri tarafından gerçekleştirilen eylemler davalara konu olabilmelidir. İnsanlar çevre haklarının ihlal edildiklerini düşündüğünde anayasa ve yasalara dayanarak mahkemelerde hakkını arayabilmeli, mahkemeler de hem günümüz insanların hem de gelecek neslin hakkı olan bu hususta kamu yararını gözetecek kararlar verebilmelidir.

4.3. Sağlık Hakkı

Sağlık hakkı, insan hakları içinde yaşama hakkı ile sıkı sıkıya bağlı, diğer tüm hakların gerçekleşmesi için temel sayılabilecek haklardandır. İnsanların belirli hak ve özgürlüklere sahip olması ve bunları kullanabilmeleri için öncelikle var olmaları yani yaşamaları daha sonra ise varlıklarını sağlıklı bir biçimde sürdürebilmeleri gerekmektedir. İnsanların sağlıklarını etkileyecek herhangi bir duruma karşı çıkmaları ya da sağlıklarında meydana gelen bozulma sonucu bunun giderilmesini talep etmeleri en doğal haklarıdır. Özellikle sağlığın bozulması sonucu devletten gerekli sağlık hizmetinin talep edilmesi sosyal devlet anlayışının da bir gereğidir. Ancak sağlık hakkı sadece sağlığın bozulduğunda tedavi edilmesini talep etme hakkı olarak yorumlanamaz. Bireyin sağlığıyla ilgili konulara saygı gösterilmesini bekleme hakkı da bu kapsamda değerlendirilmelidir.

Sağlık hakkının uluslararası belgelerde ortaya çıkışına baktığımızda ilk önemli belge olarak 1948 'Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi(BM İHEB)' karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu bildirgenin 25.maddesi şu şekildedir:

"1. Herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir.

2. Anaların ve çocukların özel bakım ve yardım görme hakları vardır. Bütün çocuklar, evlilik içi veya evlilik dışı doğmuş olsunlar, aynı sosyal güvenceden yararlanırlar."

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi burada sağlık hakkına yer vermekle birlikte sosyal güvenlik hakkından da bahsetmektedir. Hem zor durumda olan kişiler bakımından güvenlik hakkına yer vermiş, hem de çocuklar açısından hiçbir ayrıma tabi tutmadan sosyal güvenceden yararlanma hakkını düzenlemiştir.

BM İHEB ile beraber sağlık hakkı evrensel bir hak olarak gündeme gelmiştir. Böylelikle bu sözleşmeyi onaylayan ve uygulayan devletlerdeki bireyler için sağlık hakkı talep edilebilecek bir hak niteliği kazanmıştır (Alptekin, 2004).

1965'te yürürlüğe giren 'Avrupa Sosyal Şartı' ise, 11. maddede ve "Sağlığın Korunması Hakkı" başlığı altında:

"Akit Taraflar sağlığın korunması hakkının etkin biçimde kullanılmasını sağlamak üzere, ya doğrudan veya kamusal veya özel örgütlerle işbirliği içinde, diğer önlemlerin yanı sıra,

1-Sağlığın bozulmasına yol açan nedenleri olabildiğince ortadan kaldırmak;

2-Sağlığı geliştirmek ve sağlık konularında kişisel sorumluluğu artırmak üzere eğitim ve danışma kolaylıkları sağlamak;

3-Salgın hastalıklarla yerleşik mevzii ve başka hastalıklar olabildiğince önlemek; üzere tasarlanmış uygun önlemler almayı taahhüt ederler." şeklinde bir düzenleme getirmiştir.

Bu konudaki bir diğer önemli belge ise 1966 yılında imzaya açılan 1976 yılında yürürlüğe giren 'Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ESKHS)'dir. Sözleşmenin 12. maddesinde sağlık hakkı "**Sağlık standardı hakkı**" başlığı altında şöyle düzenlenmektedir.

1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, herkesin mümkün olan en yüksek seviyede fiziksel ve ruhsal sağlık standartlarına sahip olma hakkını tanır.

2. Bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin bu hakkı tam olarak gerçekleştirmek amacıyla alacakları tedbirler, aşağıdakiler için de alınması gerekli tedbirleri içerir:

a. Var olan doğum oranının ve bebek ölümlerinin düşürülmesi ile çocukların sağlıklı gelişmelerinin sağlanması;

- b. Çevre sağlığını ve sanayi temizliğini her yönüyle ileriye götürme;
c. Salgın hastalıkların, yöresel hastalıkların, mesleki hastalıkların ve diğer hastalıkların önlenmesi, tedavisi ve kontrolü;
d. Hastalık halinde her türlü sağlık hizmetinin ve bakımının sağlanması için gerekli şartların yaratılması."

Söz konusu sözleşme görüldüğü gibi sağlık hakkını açık olarak düzenlemiştir. Türkiye bu Sözleşme'yi yürürlüğe girdiği tarihten 24 yıl sonra 15.08.2000 tarihinde imzalamıştır. 2003 yılında da Sözleşme'yi onaylamak üzere bir kanun çıkarmıştır. Bu Sözleşme 23.12.2003 tarihinden itibaren hüküm doğurmaya başlamıştır (Gemalmaz, 2010: 21).

ESKHS saygı gösterme, koruma ve edimde bulunma yükümlülüklerini açığa çıkaracak bir düzenleme yapmıştır. Saygı gösterme yükümlülüğü, Devletin herhangi bir eylem ya da politikayla bireyin sahip olduğu hakka yönelik ihlal oluşturabilecek durumlardan kaçınmasıdır. Koruma yükümlülüğü ise, Devletin kendisi dışındaki tüzel ya da gerçek kişiler tarafından gerçekleştirilen ihlallere karşı gerekli tedbirleri almasını ve olası hak ihlallerinde hukuki ve idari yaptırımları gerçekleştirmesini konu alır. Edimde bulunma yükümlülüğü ise, hakkın tam olarak hayata geçirilebilmesi için somut adımlar atılmasını gerektirir. Bu da devletin gerekli hizmetleri ve imkânları hak sahiplerine sorunsuz sunmasıyla meydana gelir. Saygı gösterme yükümlülüğündeki yapmama eyleminin tersine, Devlet burada yapma yükümlülüğünü üstlenmektedir (Gemalmaz ve Ertan, 2015: 1016).

2000 yılında ilan edilen 'Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi'nin' 35. Maddesi ise 'Sağlık Hizmetleri' başlığı altında:

"Herkes, ulusal yasalar ve uygulamalarda belirtilen şartlar çerçevesinde koruyucu sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkına ve tıbbi tedaviden yararlanma hakkına sahiptir. Bütün Birlik politikaları ve faaliyetlerinin tanımlanmasında ve uygulanmasında yüksek düzeyde bir insan sağlığı koruması sağlanmalıdır." düzenlemesini getirmektedir.

T.C. Anayasası'nda (1982) sağlık hakkı "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" bölümünde yer alan ve "Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması" başlığını

taşıyan 56.maddede düzenlenmiştir. Söz konusu maddede sağlık hakkı ile ilgili şu ifadelere yer verilmiştir:

Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler.

Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir.

Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir.

Sağlık hakkını düzenleyen 56.madde kuşkusuz Anayasa'nın 17.maddesinden ayrı düşünülemez. Söz konusu maddeye göre;

Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

Tıbbî zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tâbi tutulamaz.

Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz.

Nitekim Anayasa Mahkemesi içtihatları da bu bağlantıyı vurgulamaktadır. Mahkeme, Anayasanın 56. maddesi ile birlikte 17. maddenin de dikkate alınması gerektiğini kararlarında tekrarlamaktadır. Sağlık hakkı tartışmalarıyla ilgili gerekli sağlık hizmetlerinin sunumundan öte, bu hakka saygı duyma yükümlülüğü oldukça önemli ve tartışmalı bir konudur. Tüm dünyada tartışılan kürtaj, doğum kontrolü, aile planlaması, doğum yöntemi gibi konular sağlık hakkı kapsamında buna örnek verilebilir. Bu konular devletin kişilere saygı duyma ödeviyle yakından ilgilidir. Özellikle bu çalışmanın konusuyla da yakından ilgili olan toplumsal olaylara müdahale kapsamında gerçekleştirilen eylemlerin insan sağlığı üzerindeki zararlı etkileri devletin sağlık hakkına saygı yükümlülüğü ölçütlerine göre incelenebilir. Bu tip toplumsal hareketlerin önlenmeye çalışılmasında ifade özgürlüğü, yürüyüş hakkı gibi hakların yanında sağlık hakkı da dikkate alınması gereken bir konudur. Bu bağlamda kişinin sağlık halinin korunması, devletin yapma ödevinin yanında,

yapmama ödevi ile üçüncü kişilerin yapmasını önleyecek tedbirleri alma ödevlerini de gerektirir (Temiz, 2014: 171).

4.4. İfade Özgürlüğü

Düşünce ve ifade kavramları birbirlerini tamamlayan iki kavramdır. Düşünce olmadan ifade olamayacağı gibi ifade edilmeyen düşünceler de anlam kazanamayacaktır (Duran, 2006: 58). İfade özgürlüğü tüm özgürlüklerin temeli olarak kabul edilebilir. Çünkü uygarlık tarihi boyunca ortaya atılmış her türlü özgürlük, her türlü gelişme insan düşüncesinin ve bu düşüncenin ifade edilmesinin ürünüdür.

Demokrasinin en önemli ilkelerinden çoğulculuk ilkesinin tam anlamıyla hayata geçirilmesi yani gerçek demokrasinin varlığı ancak toplumdaki herkesin düşüncelerini özgürce ifade edebildiği ve karşılıklı fikirlerini tartışabildiği bir ortamda gerçekleşebilir. Duran'a göre (2006: 60) ifade özgürlüğü, kişinin dilediği konuda, başkalarının özgürlük alanına müdahale etmeden, kendi fikirlerini serbest şekilde başkalarına aktarabilmesi olarak tanımlanabilir. İfade özgürlüğünden söz edebilmek için kişinin dile getirdiği düşünce ve kanaatin toplumda genel kabul görüyor olması gerekmez. Tam tersi ifade özgürlüğünün önemi genel kabul gören düşüncelere karşı fikirlerin ifade edilmesinde daha çok ön plana çıkmaktadır. Kişi bu düşüncesini açıklarken toplumsal ya da yasal bir engelle karşı karşıya kalmamalıdır.

Bir toplumda gerçeklerin ortaya çıkabilmesi için her türlü fikrin birbiriyle yarışması gerekmektedir. Eğer bu ortam sağlanırsa doğru fikirlerin toplumda yer alması sağlanırken, yanlış fikirlerin ortadan kalkmasının da önü açılacaktır. Doğru fikirlerin ortaya çıkabilmesi için çatışan fikirlerin barışçı bir ortamda dile getirilmesi ve bu fikirler arasında tercihte bulunulması tek çözümdür (Erdoğan, 2001: 4).

Bozkurt ve Dost'un (2002: 49) Zabunoğlu'ndan (1999: 6-7) aktardığına göre demokrasinin özünde muhalefet edebilme, eleştirme, çözüm sunma vardır. Bu nedenle ifade özgürlüğünün olmadığı bir toplumda eleştiri ve muhalefet olamayacağı için, demokrasinin de olmayacağı kesindir. Eleştiri ve bilgi verme sınırının aşılması kişileri eyleme götürecek şekilde propaganda yapılması da ifade özgürlüğü içinde yer alır.

Anayasa Mahkemesi (AYM) Başkanı Zühtü Arslan'ın Avrupa Konseyi tarafından 13-14 Ekim 2015 tarihlerinde Strazburg'da düzenlenen "İfade Özgürlüğü: Demokrasi için Halen bir Önkoşul mu?" konulu konferansın açılış oturumunda yaptığı konuşmasında ifade özgürlüğü ile ilgili söyledikleri önemlidir. Arslan, milliyet, etnisite, din, ideoloji, yaşam biçimi gibi birçok yönden çeşitlilik arz eden bir toplumda yaşadığımızın altını çizmekte, ifade özgürlüğünün, bu denli çeşitli ve çoğulcu toplum ve siyasetin korunması ve sürdürülebilmesi için etkin bir araç olduğunu belirtmektedir.

Demokrasi herkesin fikirlerini serbestçe ifade edebileceği özgür bir kamusal ortam gerektirir. Kanunların yapım süreci de dâhil olmak üzere karar alma sürecine, ancak belli politikalar konusunda görüşlerimizin özgür ifadesi yoluyla katılım sağlayabiliriz. Hiç şüphesiz ifade özgürlüğü büyük ölçüde, özellikle en sert eleştirileri hoşgörüyü karşılması beklenen kamu gücü kullananların görüş ve düşüncelerini eleştirme konusunda bireylerin özgürlüğünü güvence altına almaktadır. Bu nedenle AYM, siyasi ifade özgürlüğünün salt "*bütün demokratik sistemlerin temel ilkesi*" olduğu için daha fazla korunmayı hak ettiğini kabul etmektedir (Arslan, 13-14 Ekim 2015).

İfade özgürlüğünün düzenlendiği birçok uluslararası metin vardır. Bunlardan biri 10 Aralık 1948'de yürürlüğe giren 'Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'dir'. Bildirinin, ifade özgürlüğüyle ilgili 19. maddesi şu şekildedir: "*Her ferdin fikir ve ifade hürriyetine hakkı vardır. Bu hak fikirlerinden dolayı rahatsız edilmemek, memleket sınırları söz konusu olmaksızın bilgi ve fikirleri her vasıta ile aramak, elde etmek ve yaymak hakkını gerektirir.*"

Bir diğer uluslararası belge 1950'de Roma'da Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler tarafından imzalanarak, 1953 yılında yürürlüğe giren 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'dir'. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ifade özgürlüğü ile ilgili 10. maddesi aşağıdaki gibidir:

10/1. *Herkes, görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kanaat özgürlüğünü, kamu otoritelerinin müdahalesi olmaksızın haber veya fikir alma*

ve verme özgürlüğünü de içerir. Bu madde, devletlerin radyo, televizyon veya sinema işletmelerini bir izin sistemine bağlı tutmalarına bir engel değildir.

İfade özgürlüğünün düzenlendiği bir diğer belge Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'dir.

BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, BM Genel Kurulu'nda 16 Aralık 1966 tarihinde kabul edilerek imzaya açılmış, 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin getirdiği bir yenilik, Sözleşme'nin uygulanmasını izlemekle görevli bir İnsan Hakları Komisyonu'nun kurulmasıdır. Sözleşme'nin ifade hürriyetiyle ilgili 19. maddesi şu şekildedir:

19/1. Herkesin müdahalesiz görüş edinme hakkı vardır.

19/2. Herkesin ifade özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak ister sözlü, yazılı ya da basılı sanat biçiminde, ister seçilen başka iletişim yoluyla olsun, sınır tanımaksızın, her türlü bilgi ve düşünceyi araştırma, alma ve verme özgürlüğünü de içerir.

19/3. Bu maddenin ikinci fıkrasında öngörülen hakların kullanılması, ödev ve sorumlulukları da içerir. Bu nedenle belli kısıtlamalara bağlı olabilir. Bunlar yasayla öngörülen ve başkalarının haklarına ve adına saygı göstermek, ulusal güvenliği ya da kamu düzenini ya da kamu sağlığını ya da genel ahlakı korumak için gerekli olan kısıtlamalar olabilir.

AİHM, içtihatlarında ifade özgürlüğünün demokratik toplumun esaslı temellerinden birini teşkil ettiğini devamlı olarak belirtmektedir. Mahkeme bu kararlarda ifade özgürlüğünün sadece lehte olduğu kabul edilen zararsız haber ve düşünceleri değil ayrıca devletin veya nüfusun belirli bir bölümünün aleyhinde olan şaşırtıcı veya rahatsız eden haber ve düşünceleri de kapsadığını özellikle vurgulamaktadır (Bozkurt ve Dost, 2002: 68).

T.C. Anayasası (1982) ise düşünce ve ifade hürriyetlerini farklı maddelerde düzenlemiştir. İfade hürriyeti 26. maddede şu şekilde yer almaktadır: *“Herkes düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi*

olmaksızın haber ve fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema ve benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.”

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğünün Anayasa'nın ilgili hükümlerinde ifade edilen belirli sebeplerle sınırlandırılabilceğini öngörmektedir. İfade özgürlüğüne getirilen kısıtlamaları değerlendirirken Anayasa Mahkemesi üç aşamalı bir test uygulamaktadır. İlk olarak Mahkeme, söz konusu müdahalenin kanunla yani Meclisin yapmış olduğu yasa ile öngörülmüş olup olmadığına karar vermektedir. İkinci olarak Mahkeme, özgürlüğün kısıtlanmasında meşru bir amacın varlığını incelemektedir. Üçüncü olarak ise Mahkeme, AİHM içtihadına atıfta bulunmak suretiyle demokratik gereklilik testini uygulamaktadır. Mahkeme kararlarında ifade özgürlüğünün demokratik bir toplumun temel şartlarından birisi olduğunu sürekli olarak vurgulamaktadır. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi ifade özgürlüğünü sınırlandıran kamu idaresinin, böyle bir sınırlandırmayı gerektiren zorunlu bir toplumsal ihtiyacın yani zorlayıcı sebeplerin mevcudiyetini kanıtlamasını istemektedir (Arslan, 13-14 Ekim 2015).

4.5. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı

Bu başlık altında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı açıklanmakta, konuyla ilgili T.C. Anayasası'ndaki düzenlemelere yer verilmekte ve hakkın kullanımı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi maddeleri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları ve iç hukuk kaynakları ışığında değerlendirilmektedir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı demokratik ve çoğulcu sistemin aksamadan çalışmasında oldukça önemli bir haktır. Bu hak bir önceki başlıkta açıkladığımız ifade özgürlüğü hakkından ayrı düşünülemez. İki hak birbirinin içine geçmiş ve birbirlerini tamamlayan haklardır. İnsanların düşüncelerini çoğu kez toplantılar düzenleyerek ya da gösteri yürüyüşleri yaparak ifade ettikleri göz önüne alındığında ifade özgürlüğünün ancak toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ile beraber tanındığında tam olarak hayata geçtiğini söylemek mümkündür. Aynı şekilde toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde sadece toplumun geneli tarafından kabul gören düşüncelerin

değil toplumun tepkisini çekecek, onları şaşırtacak fikirlerin de korunması, bir başka deyişle dile getirilen fikirlerin açıklanmasının güvence altına alınmasında fikirler arasında ayırım yapılmaması yine bu iki hakkın beraber kullanımı açısından önemli bir noktadır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının önemini ortaya koyan bir diğer husus siyasal katılım mekanizmasıyla olan ilişkisidir. Toplum çoğu kez özellikle yöneticiler ve onların politikaları ile ilgili fikirlerini toplantı ya da yürüyüşler yoluyla dile getirmektedir. İnsanların gündemde olan bir yasa tasarısına ya da uygulanan bir politikaya karşı tepkilerini dile getirmesi, herhangi bir hak ihlali meydana geldiği zaman bu ihlalin giderilmesini istemek amacıyla gösteri yürüyüşleri yapması bir toplumda oldukça sık görülmektedir. İnsanlar bu haklar yoluyla siyasi karar mekanizmalarına seslerini duyurabilmekte, karar alma sürecinde etkili olabilmektedirler. Bu bağlamda toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı siyasal katılım hakkı açısından oldukça önemlidir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 11. maddesinde toplantı ve dernek kurma özgürlüğünü *'Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkını da içerir'* hükmü ile güvence altına almaktadır. Maddenin devamında *'Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarınca yukarıda anılan hakların kullanılmasına meşru sınırlamalar getirilmesine engel değildir'* diyerek hakkın sınırlandırma sebeplerini açıklamaktadır.

T.C. Anayasası'nda (1982) 'toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı' ile ilgili düzenlemelere bakıldığında ise Anayasa'nın 26. ve 34. maddeleri referans olarak alınabilir. Anayasa 26. maddesinde 'Düşünceyi Açıklama ve Yayma Hürriyeti' başlığı altında *'Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet Resmî makamların*

müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir' hükmüne yer vermektedir.

Anayasa'nın 34. maddesi ise 'Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı' başlığı altında '*Herkes, önceden izin almadan, silahlı ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.*' hükmüne yer verirken maddenin devamında bu hakkın ancak, *millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir* olduğunu belirtmektedir. Aynı madde toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usullerin kanunda gösterildiğini söyleyerek 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na atıf yapmaktadır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanımı ile ilgili AİHM içtihatlarına da yansıyan birtakım tartışmalar vardır. Bunların en başında özellikle gösteri yürüyüşlerinin 'izin' konusuyla gündeme gelmesi bulunmaktadır. Anayasa'nın toplantı ve gösteri yürüyüşlerini çok açık bir biçimde önceden izin alma şartına bağlamamış olmasına rağmen kamuoyunda, basında hatta kamu görevlilerinin söylemlerinde 'izinsiz gösteri' kalıbı sıklıkla kullanılmaktadır.

Anayasa bu hakkı izin şartına bağlamamakla beraber 2911 sayılı Kanun'un 10. maddesinde toplantıların yapılmasından 48 saat önce mülki idare amirlerine bildirim yapılmasını öngörmektedir. Bu bağlamda izin ve bildirim kavramlarının birbirinden farklı olduğu unutulmamalıdır. Burada kanun koyucu, yapılacak toplantının yalnızca önceden haber verilmesini yeterli görmektedir. Bildirim şartı kamu otoritelerinin olurlarını almak amaçlı değil, toplantı ya da gösterinin güvenli bir şekilde başlayıp bitmesi adına görevlilerin gerekli önlemleri almasını sağlamak amaçlı koyulmuştur.

Kanunun toplantı ve gösteri yürüyüşleri için bildirim şartı öngörmesine dayanarak bildirim yapmayan göstericilere sadece bu sebepten müdahale edilmesi ile ilgili hem iç hukukta hem de AİHM bünyesinde birçok dava açılmıştır.

Türkiye’de görülen davalarda bildirim şartına uyulmadığı gerekçesiyle göstericilerin cezalandırıldığı görülmektedir. AİHM’in Türkiye ile ilgili davalarda en büyük eleştirileri bu noktadan gelmektedir. Bildirim şartı yerine getirilmediğinde kolluğun zora başvurarak göstericileri dağıtması Türk mahkemeleri tarafından hukuka uygun bulunurken, AİHM içtihatlarına göre yalnızca bildirim şartının yerine getirilmemesi gösteriye müdahale nedeni sayılmaz. AİHM Oya Ataman’ın başvurusu üzerine incelediği Türkiye kararında gösterinin bildirimsiz de olsa bunun tek başına gösteriye müdahaleyi hukuka uygun hale getirmediğini vurgulayarak, Türkiye aleyhine ihlal kararı vermiştir (Şirin, 2013: 294).

Mahkemeye göre bildirim yükümlülüğünün amacı, otoritelerin, toplanmanın güvenli bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak amacıyla trafiğin akışını düzenlemek, sağlık personeli bulundurmak gibi önlemleri almasını sağlamaktır. Bildirim şartının bu amaçların dışına çıkılacak şekilde yorumlanması hakkın özüne dokunmak anlamına gelir (Özenç, 2015: 104).

Bildirim yükümlülüğü ile ilgili dikkate alınması gereken bir diğer konu da bir anda gelişen, güncel nitelikli bazı olaylara karşı eylemlerin anında yapılması gerektiğidir. Anlık gelişen birtakım olaylara karşı gösteri yürüyüşleri olayın gelişmesinden 48 saat sonra yapıldığında yürüyüş yapma hakkının kullanımının bir anlamı kalmamaktadır. Salt bu nedenle gösterinin dağıtılması hakkın özüne zarar vereceğinden Anayasa’nın 13. maddesine de aykırıdır (Şirin, 2013: 294). Bu gibi durumlarda AİHM’in kararları söz konusu toplantı ve gösterinin barışçıl olmak şartıyla önceden izin veya haber verme şartı yerine getirilmemiş olsa dahi yapılabilmesi yönündedir (Tanyar, 2011: 619).

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılması noktasında tartışmalı olan bir diğer konu gösterilerin barışçıl olup olmadığının nasıl tespit edileceğidir. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli ölçüt bu hakkın kullanımı sırasında kişilerin tutum ve davranışlarının nasıl olduğudur. Tutum ve davranışlarda toplantı veya gösterinin başında ya da sonrasında herhangi bir şiddet unsuru varsa AİHM burada önüne gelen davaları esasa girmeden reddetmektedir. Çünkü mahkeme şiddet içeren bir toplantı ya da gösteri düzenleme hakkının olmadığını kabul

etmektedir. Ancak AİHM'nin burada dikkat ettiği topluluğun genel anlamdaki tutum ve davranışlarıdır. Topluluğun içindeki bir kısım göstericinin şiddet içeren eylemlerde bulunması, o gösterinin tamamının şiddet içerikli olarak görülmesine yol açmaz. Küçük bir grup insanın şiddete başvuruyor olması masum katılımcıların bireysel haklarını elinden alamaz. AİHM'e göre de bu durumda dahi gösteri yapma hakkı korunmaktadır (İnce, 2015: 25).

AİHM toplantı ve gösteri yürüyüşleri sebebiyle trafik akışının sekteye uğraması gibi günlük yaşamın aksamasını bu hakkın kullanılmasının doğal bir sonucu olarak kabul etmektedir. Mahkemeye göre kamu görevlileri, böyle durumlarda bile toplantılar barışçıl olduğu sürece hakkın kullanılması konusunda belirli bir hoşgörü göstermelidir. Bu tip dolaylı sınırlandırmalarla hakkın kullanımının engellenmesi insanlarda caydırıcı etki yaratabilir. Bu etkinin yaratılmasından özenle kaçınılmalı ve barışçıl gösteri hakkının kullanılması korunmalı ve kolaylaştırılmalıdır (Özenç, 2015: 108).

Türkiye'de toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanımı ile ilgili büyük tartışmaların olduğu, AİHM içtihatlarına da yansıyan bir diğer konu gösterilere müdahale edilirken ölçülülük ilkesinin ihlal edilmesidir. Bir gösteri barışçıl olmaması nedeniyle haklı olarak dağıtılırken dahi göstericilerin temel haklarının korunması, fiziksel müdahalelerde orantılı davranılması gerekmektedir. Orantısız müdahalenin gerçekleştiği kimi toplumsal olaylardan sonra devlet yetkililerinin de bu orantısızlığı dile getirmelerine, gerekli işlemlerin yapılacağını söylemelerine rağmen etkili bir hukuki süreç yürütülmemektedir. Türkiye'de orantısız güç kullanımı gerektiği gibi yargılanmasa da AİHM bu durumu işkence ve kötü muamele yasağının ihlali olarak değerlendirmektedir (Aydın, 2016: 3306).

Son olarak ülkemizde toplantı ve gösteri yürüyüşlerini düzenleyen 2911 sayılı Kanun ile ilgili bir değerlendirme yapmakta fayda vardır. Söz konusu kanun bu hakkı güvence altına almaktan ziyade kullanımını sınırlayan düzenlemelere yer vermektedir. Aynı şekilde 2911 sayılı kanunun uygulanmasını sağlamak amacıyla 08.08.1985 tarihinde kabul edilen Yönetmelik de toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını aşırı ölçüde sınırlayan düzenlemeler içermektedir. Bu nedenle, 2911 sayılı Kanun'un ve sözü

geçen Yönetmeliğin en kısa zamanda ilga edilmesi, bunun yerine gerek Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası metinlere gerekse Anayasamızın 2001'de değiştirilen 34. maddesine uygun bir kanunun hazırlanması zorunlu görülmektedir (Türkiye İnsan Hakları Kurumu Raporu, 2014).

4.6. Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı insanlık tarihi boyunca verilen büyük mücadeleler sonucu elde edilmiş, gelişimi ve tam olarak hayata geçirilmesi adına mücadelelerin ve çalışmaların sürdüğü bir haktır. Günümüzde birçok ülkede bu konudaki ağır ihlallerin varlığı ve özellikle AİHM bünyesinde birçok davanın açıldığı göz önünde bulundurulduğunda hakkın gelişiminin sürdüğü bir gerçektir.

Özgürlük ve güvenlik kavramı aralarındaki yakın ilişki göz önünde bulundurularak birlikte kullanılan iki kavramdır. Özgürlük geçerli sebepler mevcutken hukuki olarak sınırlandırılmaya müsait bir yapıda iken, güvenlik hakkı için bunu söylemek mümkün değildir. Kişinin özgürlüğü haklı bir sebeple elinden alınsa dahi güvenliğinin mutlak olarak sağlanması gerekmektedir.

Kişi özgürlüğünün sağlanması temelde bireylerin keyfi yakalama ve tutuklamalara karşı korunmasını amaçlamaktadır (Şahbaz, 2004: 208). Kişinin özgürlüğü devlet tarafından özellikle ulusal ve uluslararası mevzuattan doğan haklı sebepler dışında elinden alınamaz. Kişi özgürlüğü ve güvenliğinin sağlanması, keyfi uygulamalara yer verilmemesi, demokratik toplumun gerekleri için oldukça önemlidir. Bu öneminden dolayı birçok uluslararası sözleşmede ve ülke anayasalarında güvence altına alınmıştır.

Örneğin; 1948 yılında kabul edilen İHEB, 3.maddesinde '*Yaşamak, hürriyet ve kişi emniyeti her ferdin hakkıdır*' hükmünü getirmiştir. Bu kapsamda, ayrıca AİHM davalarında çoğunlukla referans olarak alınması sebebiyle 1950 yılında kabul edilen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi önemli bir belgedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Özgürlük ve Güvenlik Hakkı başlıklı 5. maddesine göre:

“1. Herkesin kişi özgürlüğüne ve güvenliğine hakkı vardır. Aşağıda belirtilen haller ve yasada belirlenen yollar dışında hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.

a. Kişinin yetkili mahkeme tarafından mahkum edilmesi üzerine usulüne uygun olarak hapsedilmesi;

b. Bir mahkeme tarafından, yasaya uygun olarak, verilen bir karara riayetsizlikten dolayı veya yasanın koyduğu bir yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlamak için usulüne uygun olarak yakalanması veya tutuklu durumda bulundurulması;

c. Bir suç işlediği hakkında geçerli şüphe bulunan veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olmak zorunluluğu inancını doğuran makul nedenlerin bulunması dolayısıyla, bir kimsenin yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutuklu durumda bulundurulması;

d. Bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulu durumda bulundurulması veya kendisinin yetkili merci önüne çıkarılması için usulüne uygun olarak tutuklu durumda bulundurulması;

e. Bulaşıcı hastalık yayabilecek bir kimsenin, bir akıl hastasının, bir alkoliğin, uyuşturucu madde bağımlısı bir kişinin veya bir serserinin usulüne uygun olarak tutuklu durumda bulundurulması;

f. Bir kişinin usulüne aykırı surette ülkeye girmekten alı konmasını veya kendisi hakkında sınır dışı etme ya da geriverme işleminin yürütülmekte olması nedeniyle usulüne uygun olarak yakalanması veya tutuklu durumda bulundurulması.

Sözleşme açık biçimde kişinin keyfi olarak özgürlüğünden alıkonmasını önlemeyi amaçlamaktadır. Kişi özgürlüğü ancak kişinin suç işlemesi ya da suç işleyeceğine dair makul bir şüphenin varlığı, küçüğün gözlem altında tutulması gereği, kendisi ve toplum için zararlı olabilecek hastalık ya da alışkanlık sahibi olunması, usulüne uygun olarak kişinin ülkeden gönderilmesine yönelik işlemin varlığı halinde kısıtlanabilir. Sözleşmeye uygun olarak kişi özgürlüğünün kısıtlanması durumunda dahi kişi güvenliğinin sağlanması şarttır. Devletin özellikle bireyin kafasında oluşan kendisine ne olacağına dair şüphelere yer vermemesi gerekmektedir (Ayata ve diğerleri, 2013: 50).

AIHS kişinin usule uygun olarak yakalanması ya da tutuklanması halinde de kişiye birtakım haklar tanımıştır. Kartal'ın (2013: 10) Tezcan ve arkadaşlarından (2013: 286) aktardığına göre bu haklar; tutuklama nedenlerinin ve isnadın sanığa en kısa zamanda bildirilmesi, sanığın hemen bir hakim veya adli görev yapmaya kanunun yetkili kıldığı bir memur huzuruna çıkarılması ve tutukluğun makul süre devam etmesi, sanığın yakalananın ve tutuklananın kanuna uygunluğunun denetimini sağlamak için yargı yoluna başvurma hakkı, yakınlarına durumun haber verilmesi hakkı ve sözleşmeye aykırı olarak yakalanan ve tutuklanan kişiye tazminat ödenmesi hakkıdır.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını T.C. Anayasası 19.maddesinde '*Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir*' şeklinde düzenlemiştir. Maddenin devamında kişi hürriyetinin sağlanmasında yasaya uygun olarak yapılan yakalama ve tutuklama eylemlerini istisna olarak kabul etmiştir. Anayasa'da hakkın düzenlenmesinin AIHS ile paralel olduğunu söyleyebiliriz. Ancak hakkın kullanımında birtakım ihlallerin meydana gelmesi ve AIHM bünyesinde ihlal kararlarının bulunması Türkiye'nin bu konudaki uygulamalarını gözden geçirmesi gerektiğini göstermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: GEZİ PARKI OLAYLARI İLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

5. GEZİ PARKI OLAYLARI

5.1. Olaylara Giden Süreç

Gezi Parkı Olayları'nın çıkış noktası Taksim Yayalaştırma Projesi kapsamında Gezi Parkı'ndaki ağaçların kesilerek Park'a Topçu Kışlası görünümünde Alışveriş Mekezi yapılmak istenmesine karşı gösterilen tepkidir. Olayların başlangıcını proje kapsamında ağaçların kesilmesini önlemeye yönelik tepkiler oluştursa da Gezi Parkı'nın yok edilecek olması daha önce var olan süreci farklı boyutlara taşımıştır. Olayların seyri, eylemcilerin profili, dile getirilen tepkiler, talep edilen haklar incelendiğinde olaylardan önce biriken bir öfkenin olduğu çok açıktır. Bu çalışmanın ana konusu sosyolojik ya da siyasal bir araştırma olmamakla birlikte, olaylardan önce gerçekleşen sosyal, siyasal, kültürel gelişmeleri kısaca incelemek olayların çıkışı ve gelişiminin daha iyi anlaşılması adına gereklidir.

Olaylara giden süreçte öfke birikimine yol açan birçok söylem, politika ya da proje mevcuttur. Özellikle siyasal gelişmelere baktığımızda özel yetkili mahkemeler tarafından sürdürülen hukuksuz davalar, düşünce ve ifade özgürlüğünün kısıtlanmasına yönelik girişimler, gazetecilerin tutuklanması, Taksim'in 1 Mayıs kutlamalarına kapatılması, resmi bayramların kutlanışına yönelik değişiklikler, başkanlık sistemi tartışmaları, sendikal hak ve özgürlüklere getirilen kısıtlamalar örnek olarak verilebilir. Tüm bunlar kamuoyunda hukuka olan güveni zedelerken, temel hak ve özgürlüklere yönelik ihlaller toplumda tartışma yaratmıştır.

Sosyal, kültürel ve özel hayata yönelik müdahalelere bakacak olursak etnik, dinsel ve mezhepsel farklılıklara karşı ayrıştırıcı söylemler, alkol satışı ile ilgili düzenlemeler, Beyoğlu'ndaki masaların sokaktan kaldırılması, Emek Sineması'nın yıkılması, İnci Pastanesi'nin kapatılması, eğitimde 4+4+4 sisteminin hayata geçirilmesi, kutuplaştırıcı siyasi dilin kullanılması örnek olarak verilebilir.

Bu çalışmanın altıncı bölümünde ayrıntılı olarak incelenen, Gezi Parkı Olayları'ndan önce gerçekleşen kentsel ve çevresel gelişmelerden de söz etmek gerekir. Son yıllarda kırsal ve kentsel alanlardaki birçok proje çevre tahribatını da

beraberinde getirmektedir. Özellikle neoliberal politikalarla birlikte sermaye-devlet işbirliğinin kentlerde gerçekleştirdiği kentsel dönüşüm projeleri, kamusal mekânların yok edilmesi ve kırsal alandaki maden arama faaliyetleri, HES projeleri, termik santraller, doğal yaşam alanlarının tahribi gibi durumlar irili ufaklı kırsal ve kentsel mücadeleyi ortaya çıkarmakla birlikte Gezi Parkı Eylemleri'ne de dayanak oluşturmuştur.

Özellikle 2007 sonrasında büyüyen inşaat sektörü hızlı bir kentsel gelişmeyi de beraberinde getirmiş; böylece kentsel politika ve planlama giderek ülkenin en önemli gündem maddelerinden biri olmaya başlamıştır. Kentsel politikaların odağında da doğal olarak ülkenin en büyük metropolü İstanbul bulunmaktadır. İstanbul'da uygulanan projelerin kent ve kentliler açısından yol açtığı tahribat da giderek kentsel tartışmalara konu olmaktadır. Çünkü çeşitli projelerle yapılaşma havza ve orman alanlarına kaymış, kentin sürdürülebilirliği tehlikeye atılmıştır (Ökten ve diğerleri, 2013: 46).

Tüm bu gelişmeler özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümetine yönelik tepkileri meydana getirmiş ve Gezi ile birlikte bir isyana dönüşmüş olsa da eylemler sadece hükümete değil muhalefete yönelik eleştirileri de bünyesine almıştır. Tepkilere yol açan siyasal, kültürel, toplumsal gelişmeler karşısında insanlar muhalefet partilerini yetersiz ve başarısız bulmuşlardır. Muhalefetin gösteremediği muhalif duruş kendisini sivil bir halk hareketi olarak Gezi sürecinde göstermeye başlamıştır. Konda Araştırma şirketinin 6-7 Haziran 2013 tarihlerinde Gezi Parkı'nda yaptığı araştırma da eylemcilerin çoğunluğunun herhangi bir siyasi partiye yakın olmadığını ve hareketin sivil bir hareket olduğunu doğrular niteliktedir. Söz konusu araştırmaya göre parkta bulunanların %79'u herhangi bir siyasi partiye, oluşuma veya dernek, vakıf, platform gibi bir sivil toplum kuruluşuna üyeliği olmadığını söylemiştir. Yine eylemcilerin %93,6'sı kendisini sade vatandaş olarak tanıtıyor ve bir grubu, oluşumu temsilen Park'a gelmediğini söylüyor. Dolayısıyla çeşitli politikalara, söylemlere ve projelere karşı biriken öfke, muhalefetin yetersiz kalmasına duyulan tepki ile birleşmiş ve Gezi'nin açtığı kolektif, özgürlükçü, sivil, meşru bir ortamda dışa vurulmuştur. İstanbul'daki bir parkın korunma çabasından çıkan eylemlerin tüm

Türkiye'ye yayılması ve ortak taleplerin dillendirilmesi de ülke genelinde biriken bu öfkeye bakıldığında şaşırtıcı bir durum olarak görülmeyebilir.

5.2. Taksim Yayalaştırma Projesi ve Projeye Karşı Mücadeleler

Gezi Parkı Olayları'nın çıkış noktası Park'ın yok edilerek yerine AVM yapılması ya da Topçu Kışlası'nın yeniden ihyasını öngören planın önlenmesine yönelik girişimlerdir. Olayların başlamasına sebep olan Topçu Kışlası Planı, Taksim Yayalaştırma Projesi kapsamında geliştirilmiş ve yapılmak istenmiştir. Bu nedenle teknik bir konu olmakla birlikte projenin detaylarından ve olayların başlamasından önce projeye karşı verilen idari, yargısal ve toplumsal mücadeleden bahsetmekte yarar vardır.

Bugün Gezi Parkı'nın bulunduğu alana Topçu Kışlası III. Selim döneminde kapıkulu askerlerinin topçu sınıfı için inşa edilmiştir. Meydanda cumhuriyet dönemindeki büyük değişim İstanbul valisi ve belediye başkanı Lütfi Kırdar'ın zamanında yaşanmıştır. İstanbul Belediyesi'nde 1942'den 1952'ye kadar müşavir ve Henri Prost'un yardımcısı olarak görev yapan Aron Angel'in anlatımına göre onarılamayacak kadar kötü durumda olan Topçu Kışlası 1940'ta yıkılarak ortadan kaldırılmıştır. Kışlanın yerine bugünkü Gezi Parkı kurulmuş, Gezi Parkı'yla birlikte yeniden düzenlenen meydan Cumhuriyetin ve giderek İstanbul'un simgesi haline gelmiştir (Atlas Dergisi, 2014).

Özellikle 70'li yıllarla birlikte siyasal olarak da önemli bir mekân olmaya başlayan Taksim, İstanbulluların belleğinde özel bir öneme sahiptir. Büyük mitingler, 1 Mayıs kutlamaları gibi etkinliklerle Taksim, İstanbul'un en önemli siyasal ve kamusal mekânı olmuştur. Ayrıca 1 Mayıs 1977 yılında gerçekleşen ve 34 kişinin ölümü ile sonuçlanan olaylar sebebiyle Türkiye emekçi sınıfı için de tarihsel öneme sahip simgeleşmiş bir mekândır.

1940 yılından itibaren Taksim'in bir uzantısı olarak meydanda bulunan Gezi Parkı da aynı öneme ve değere sahiptir. Nitekim İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 7 Temmuz 1993'te Gezi Parkı'nın da içinde bulunduğu alanı Kentsel Sit Alanı olarak belirlemiş, 6 Ocak 1999'da ise Atatürk Kültür

Merkezi'ni, Gezi Parkı ve Taksim Meydanı ile bir bütün halinde korunması gerekli bir kültür varlığı olarak tescil etmiştir (Ayata ve diğerleri, 2013: 1).

Taksim Yayalaştırma Projesi'nden ise kamuoyu ilk kez 2011 yılındaki genel seçimlerden önce Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın seçim vaatleri arasında Proje'yi açıklamasıyla haberdar olmuştur. Herhangi bir kentsel planlamaya katılım mekanizması işletilmeden hazırlanan proje için yerel halkın, uzmanların ya da sivil toplumun görüşleri alınmamıştır. Medyada sadece projenin anlaşılması için yetersiz olan bazı görseller paylaşılmış ve proje seçim vaatleri arasında yerini almıştır. Ancak açıklanan proje 2010 yılında yürürlüğe giren Beyoğlu ilçesinin Koruma Amaçlı İmar Planları kararları ile çelişmiştir. Seçimin kazanılmasından sonra ise proje için çalışmalar başlamış ve 2011 yılının Eylül ayında Taksim için hazırlanan projeler, bir plan değişikliğine uğramıştır. Beyoğlu İlçesi Koruma Amaçlı Nazım ve Uygulama İmar Planları'nı yok sayan yeni plan sadece meydanı işaret etmiş, yer altına alınacak yolları ve tünelleri göstermiştir. Söz konusu proje doğrultusunda hazırlanan 1/5000 ve 1/1000 ölçekli koruma amaçlı nazım plan değişikliği, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 19 Eylül 2011 tarihinde kabul edilmiştir (Ökten ve diğerleri, 2013: 48). 4 Ocak 2012 tarihinde Anıtlar Kurulu tarafından da onaylanan bu projeye göre; meydana çıkan bütün trafik tamamen yer altına alınarak, Taksim Meydanı ve çevresinde parçalı şekilde bulunan yaya alanlarının birbirine kesintisiz bağlanması planlanmıştır. Projeye 98 bin metrekarelik bir alanın yayalaştırılması amaçlanmıştır (Milliyet, 16.09.2011). Gezi Parkı'nın bulunduğu yere de AVM ya da rezidans olarak kullanılacak Topçu Kışlası yapımı planlanmıştır.

Tüm bu gelişmeler yaşanırken kurulan Taksim Dayanışma Platformu, gerek Proje'nin kabul edilmesinden Gezi Parkı Olayları'nın başladığı zamana kadar, gerekse olaylar süresince çok önemli bir rol üstlenmiştir. Platform, Taksim Yayalaştırma Projesi başta olmak üzere Taksim'in yeniden şekillenmesinin oldubittiye getirilmemesi, karar alma süreçlerine bölge halkının ve sivil toplum kuruluşlarının katılımının sağlanması için hukuksal ve toplumsal alanda mücadele etmek amacıyla 2 Mart 2012 tarihinde kurulmuştur. Ökten ve diğerlerinin (2013: 48) de belirttiği gibi Platform bilginin paylaşımını ve kentlilerin sürece katılımını kolaylaştırmış ve Gezi Parkı'nın tescil edilerek korunması yönündeki binlerce başvuruyu İstanbul Bir

Numaralı Koruma Kurulu'na iletmiştir. Bu süreçte sendikalar, meslek odaları, sivil toplum kuruluşları, mahalle ve esnaf derneklerinin yanı sıra siyasal partilerin de yer aldığı Taksim Dayanışması, çeşitli protestolar ve etkinlikler düzenlemiştir. Platform tüm süreç boyunca çeşitli basın açıklamaları ile kamuoyunu bilgilendirmiş ve yeni planın engellenmesi için gerekli yasal süreçleri başlatmıştır (Ökten ve diğerleri, 2013: 48).

Sekretaryasını Mimarlar Odası ve Şehir Plancıları Odası'nın yürüttüğü Platform, 2 Mart 2012 tarihinde ortak deklarasyon metnini basına ve kamuoyuna açıklamıştır. TMMOB Mimarlar Odası'ndan Mücella Yapıcı, açıklama öncesinde yaptığı sunumda yayalaştırma adı altında dayatılan projenin kent hayatı için oluşturacağı olumsuzluklara değinerek söz konusu projenin Taksim'i insansızlaştıracağını vurgulamıştır. Yapıcı, hem 1999 yılında alınan bir kararla koruma alanı hem de sit alanı olan Taksim Gezi Parkı'na yapılması tasarlanan Taksim Topçu Kışlası'nın gayri hukuki olduğunun altını çizmiştir (Birgün, 03.03.2012).

Onlarca sivil toplum kuruluşunu bir çatı altında toplayan Taksim Dayanışma Platformu, ortak yerlerin ve değerlerin savunulması bilincini yeşertmiş ve politik kavramların, duruşların sorgulanması için beklenmeyen bir fırsat yaratmıştır (Poyraz, 2013: 180). Olaylar başladıktan sonra da Taksim Dayanışma Platformu bir anlamda muhatap olarak kabul edilmiş ve kamuoyunun gözünde az çok bir meşruiyet sağlamıştır (Doğan, 2014: 100).

Tüm karşı çıkmalara rağmen İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Haziran 2012'de Taksim Yayalaştırma Projesi'ni üstlenecek firmayı belirlemek üzere ön yeterlilik ihalesinin tamamlandığını açıklamış ve 23 Ağustos 2012 tarihinde ihaleyi Kalyon İnşaat 51 milyon 555 bin 370 TL bedel ile kazanmıştır. Ekim 2012'de proje için ilk inşaat çalışmaları başlasa da 11 Aralık 2012'de İstanbul 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Taksim Kışlası Projesi'ni oybirliği ile reddetmiştir (Ayata ve diğerleri, 2013). Ancak Başbakan söz konusu karara karşı gündemi sarsan "reddi reddediyorum" açıklaması yaparak kent mekânı üzerindeki keskin tavrını açıkça ifade etmiştir. Bu açıklamadan kısa süre sonra atanmış üyelerden oluşan Yüksek Kurul projeyi onaylamış, Yüksek Kurul'un aldığı bu karar üzerine meslek odaları kararın iptali için İstanbul 6. İdare Mahkemesi'ne başvurmuştur. Yargı süreci devam ederken

Taksim'deki inşaat faaliyetleri de tepkilere rağmen sürdürülmüştür (Ökten ve diğerleri, 2013: 49). Ancak inşaat çalışmalarında 27 Mayıs 2013 gecesine Gezi Parkı'ndaki ağaçların kesilmesine geldiğinde parkta büyük bir tepki başlamış ve tüm ülkeye yayılacak olan protestoların fitili ateşlenmiştir.

Olaylar'ın ilk gününde, 31 Mayıs'ta mahkeme Yüksek Kurul'un kararının yürütmesinin durdurulması istemini oyçokluğuyla kabul etmiştir. Bu sırada Taksim Yayalaştırma Projesi'nin önünü açan Nazım İmar Planlarının İptaline İlişkin Dava da sürmektedir ve 6 Haziran 2013 tarihinde İstanbul 1. İdare Mahkemesi bilirkişi raporunu dikkate alarak imar planı değişikliğini oybirliği ile iptal etmiştir. Ancak daha sonra Bakanlığın Bölge İdare Mahkemesi'ne yaptığı itiraz sonucu Mahkeme 22 Temmuz 2013'te yürütmeyi durdurma kararını kaldırmıştır (Ayata ve diğerleri, 2013: 5). Kararın kaldırılması sonrası inşaat faaliyetlerinin yeniden başlamasının önünün açıldığına dair haberler yapılsa da, 1. İdare Mahkemesi'nin kararı projeyi tamamen iptal ettiğinden yürütmeyi durdurma kararının kaldırılmasına yönelik başka bir mahkemenin kararı geçerli olmamıştır. Ancak tüm bu süreç içerisinde Taksim Meydanı Projesi, Gezi Parkı'na Topçu Kışlası yapımı hariç tamamlanmıştır.

6 Mayıs 2014'te Bakanlığın temyiz başvurusu Danıştay tarafından reddedilmiş ve Taksim Yayalaştırma Projesi'nin iptaline yönelik karar onanmıştır. Bu karar ile projenin iptaline yönelik karar kesinleşmişse de Danıştay 1 yıl sonra karar düzeltme istemine yönelik başvuruyu kabul etmiş ve daha önce verdiği iptal kararından dönmüştür. Danıştay'ın maddi bir hata olmadıkça bu istemleri reddettiği bilindiğinden oldukça istisnai olarak verdiği bu karar şaşkınlık yaratmıştır (Hürriyet,15.07.2015).

Gezi Parkı Koruma ve Güzelleştirme Derneği'nin Topçu Kışlası ile ilgili alınan kararlara yaptığı her türlü başvurunun reddedilmesi üzere Gezi Parkı'na yapılmak istenen Topçu Kışlası Planı Ağustos 2017 itibariyle Anayasa Mahkemesi'ne taşınmıştır.

5.3. Gezi Parkı Olaylarının Başlaması

Bu başlık altında Gezi Parkı Olayları'nın başladığı ilk günden itibaren önemli görülen olayların kronolojik tablosu, eylemci profilleri ve sivil direniş olgusu, olaylarla ilgili siyasilerin söylemleri, medya, sosyal medya ve dış basınla ilgili değerlendirmeler verilmiştir.

5.3.1. Olaylara Kronolojik Bakış

Gezi Parkı Olayları'na giden süreçte ve olaylar boyunca yaşanan hak ihlalleri incelenmeden önce olaylara kronolojik bir bakış atmak, gün gün yaşananları derli toplu bir arada görmek çalışmanın daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

Bu başlık altında Olaylar'ın ilk gününden itibaren yaşananlar değerli bazı çalışmalardan da faydalanarak verilecektir. Bu kapsamda özellikle Ayata ve diğerleri (2013), Acar (2014) ve Küçükçaya (2013) adlı araştırmacıların çalışmaları referans alınmış ve genel bir değerlendirme yapılarak konu sunulmuştur (Tablo-1).

TABLO-1: GEZİ PARKI OLAYLARININ KRONOLOJİSİ

TARİH	OLAYLAR	ÖNE ÇIKAN AKTÖRLER
27 MAYIS 2013	Gezi Parkı'nın Divan Oteline bakan duvarının 3 metrelik kısmı gece 22:00 sıralarında yıkılmış, Park'taki 5 ağaç yerinden sökülüştür. Taksim Dayanışması üyeleri iş makinelerini durdurarak çalışmalarını engellemiş, 50 kişi o gece Park'ta çadır kurarak nöbet tutmaya başlamıştır.	TAKSİM DAYANIŞMASI ÜYELERİ
28 MAYIS 2013	Sosyal medyadan Park'taki ağaç kesimi haberini alan birçok kişi Park'a gelmiş ve ilk biber gazlı müdahale saat 13.00 sıralarında buradaki gruba yönelik gerçekleşmiştir. Tarihe kırmızılı kadın olarak geçen ve simgeleşen İstanbul Teknik Üniversitesi Araştırma Görevlisi Ceyda Sungur'a polisin gaz sıktığı fotoğraf Reuters muhabiri Osman Orsal tarafından bu müdahale sırasında çekilmiştir (Görsel-1). Müdahalelerin ardından iş makineleri tekrar çalışmaya başlasa da Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) milletvekili Sırrı Süreyya Önder iş makinelerinin önünde eylem yaparak çalışmalarını engellemiştir. Ayrıca Önder'in ekipten yıkım ruhsatını istemesi üzerine ekibin ruhsatı olmadığı ortaya çıkmıştır. Önder'in ve Park'taki gençlerin mücadelesi sonucu polis ve iş makineleri geri çekilmiş, önceki günden daha kalabalık bir grup sökülün ağaçların yerine yenisini dikmiş ve Park'ta nöbet tutmaya devam etmiştir.	SIRRI SÜREYYA ÖNDER CEYDA SUNGUR
29 MAYIS 2013	Park'taki gençler ağaçlara, dallara sarılarak nöbetlerine devam etmişlerdir. İstanbul 2 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Beyoğlu Belediyesi'nden yıkılan duvarların, sökülün ağaçların ve yapılan uygulamanın imar planına uygun olup olmadığı ile ilgili bilgi istemiştir. Günün ilerleyen saatlerinde Önder ve beraberindekiler bir kez daha yıkım çalışmalarını engellemişlerdir.	İSTANBUL 2 NUMARALI KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA KURULU
30 MAYIS 2013	Sabah 05.00 sıralarında Park'taki çadırlarda nöbet tutanlara şafak baskını yapılmış, Park'taki çadırlar zabıtalarca yakılmış ve biber gazlı müdahale başlamıştır. Yapılan sert müdahale eylemci sayılarının artmasına ve gösterilerin diğer kentlere de yayılmasına neden oldu. Park'ın sert müdahale ile boşaltılmasıyla dozerler Park'a girse de yine Önder'in engellemesiyle çalışmalar yeniden durdu. Olayın sosyal medyada öğrenilmesinden sonra aralarında sanatçıların, oyuncuların, akademisyenlerin de bulunduğu binlerce kişi Taksim'e geldi.	SANATÇILAR, OYUNCULAR, AKADEMİSYENLER

31 MAYIS 2013	İkinci şafak baskını 04.30'da gerçekleşmiş ve TOMA (Toplumsal Olaylara Müdahale Aracı) ve biber gazı kullanılarak yapılan müdahalede 3 kişi gözünü kaybetmiştir. Taksim'e akan insanlara müdahale tüm gün sürmüş, yüzlerce yaralı hastanelere kaldırılmıştır. Taksim'deki eylemlere destek için Ankara, İzmir, Antalya, Eskişehir, Mersin, Adana, Zonguldak, Tunceli, İzmit, Bodrum ve Lefkoşa'da on binlerce kişi 'Her Yer Taksim, Her Yer Direniş' sloganlarıyla meydanlara inmeye başlamıştır. Boyner grubunu temsilen Ümit Boyner, Park'a yapılacak herhangi bir AVM'ye mağaza açmayacaklarını açıklamıştır. Topçu Kışlası'nın yapımının yürütmesi durdurulmuştur. Avrupa Konseyi yapılan sert müdahalelere tepki göstermiş ve AİHS kapsamındaki ifade özgürlüğüne saygı gösterilmesi gerektiğini belirtmiştir.	ÜMİT BOYNER AVRUPA KONSEYİ
1 HAZİRAN 2013	Sabaha karşı, Anadolu yakasında toplanan binlerce kişi Taksim'e gitmek için Boğaziçi Köprüsü'nü yürüyerek geçmiştir. Ankara'daki eylemlerde Ethem Sarısülük polis tarafından başından vurularak hastaneye kaldırılmıştır. Yüzbinlerce kişi Taksim'de toplanarak demokrasi ve özgürlük taleplerini dile getirmiştir. Saat 15.45 itibariyle polis müdahaleye son vererek meydandan çekilmiş, polisin çekilmesiyle halk Park'a ulaşmıştır. İçişleri Bakanlığı orantısız müdahalede bulunan polisler hakkında işlem yapılacağını açıklamıştır.	ETHEM SARISÜLÜK
2 HAZİRAN 2013	Sabah saatlerinde önceki günlerde gerçekleşen müdahalelerden kalan gaz fişegi kapsülleri ve çöpler eylemciler tarafından temizlenmiştir. Ataşehir'deki eylemler sırasında tüm uyarılara rağmen durmayan bir aracın çarpması sonucu Mehmet Ayvalıtaş hayatını kaybetmiş, Dolmabahçe ve Beşiktaş'taki gösterilerde yaralananlar Dolmabahçe Bezmialem Valide Sultan Cami'nde gönüllü doktorlar tarafından tedavi edilmiştir.	MEHMET AYVALITAŞ GÖNÜLLÜ DOKTORLAR
3 HAZİRAN 2013	Hatay'ın Armutlu ilçesindeki gösterilerde başına biber gazı fişegi isabet eden Abdullah Cömert kaldırıldığı hastanede hayatını kaybetmiştir. Gezi Parkı'ndaki çalışmalar tamamen dururken Park adeta festival alanına dönmüş, herkesin ücretsiz yararlanabildiği revir ve yiyecek-içecek alanları kurulmuştur. Öğlen saatlerinde Doğu Medya Grubu'nun Maslak'taki binası önünde yaklaşık 4.000 kişilik bir grup NTV kanalını protesto etmiş, 'Bu da mı haber değil?' sloganları atan grubun gösterisini NTV, 13.00'daki haber bülteni içinde canlı olarak yayınlamıştır. Ankara'daki gösterilere müdahale eden çevik kuvvet polislerinin kasklarında yer alan sicil numaralarının bant ve spreyle kapatılması kamuoyunda tepki toplarken, verilen tepkiler üzerine Ankara Emniyeti kasklardaki numaraların açılması için talimat vermiştir.	ABDULLAH CÖMERT NTV ANKARA EMNİYETİ

4 HAZİRAN 2013	Gezi Parkı adeta bir yaşam alanı haline getirilmiştir. Eylemciler Park'a kütüphane yapımına başlarken, kurulan mutfaktan gün boyu yemek servisleri yapılmış ve ücretsiz market açılmıştır. Ağaçların yanına çöp torbaları koyulurken belli aralıklarla Park'ta biriken çöpler eylemciler tarafından temizlenmiştir. İstanbul Feminist Kolektif üyesi kadınlar tarafından Fransız Kültür Merkezi'nden Tünel'e kadar olan duvarlardaki cinsiyetçi yazılar temizlenmiştir. BM İnsan Hakları Konseyi Gezi protestolarındaki polis tutumu ile ilgili kapsamlı soruşturma yapılması ve suçluların yargılanması gerektiği çağrısı yapmıştır. Akşam saatlerinde Beşiktaş'tan Taksim'e yürüyen Çarşı Grubu Park'ta büyük bir coşkuyla karşılanmıştır.	İSTANBUL FEMİNİST KOLEKTİF BM İNSAN HAKLARI KONSEYİ ÇARŞI GRUBU
5 HAZİRAN 2013	Kandil dolayısıyla Çarşı Grubu polisler ve halka kandil simidi dağıtmıştır. Taksim Dayanışması temsilcileri Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç ile görüşmüş, Arınç'ın görüşme sonrası tek önerisi Gezi için referandum olurken platformun tutumu 'Bilimsel gerçekler referandum yoluyla değiştirilemez' olmuştur. Park'taki yoğunluk artarak devam ederken Greenpeace üyelerinin desteğiyle parkta güneş enerjisiyle yemek pişirilmiştir. DİSK, KESK, TMMOB, TTB üyesi binlerce işçi iş bırakarak Şişli ve Unkapanı'ndan Taksim'e çıkmış ve parktaki eylemcilerle buluşmuştur. Tüm dünyada tanınan Brezilyalı yazar Paulo Coelho 'Kendimizden utanalım: Türkiye'deki biber gazı Brezilya malı' açıklaması yapmıştır. Boyner Holding Yönetim Kurulu Başkanı Cem Boyner eylemlere katılmış ve 'Ne sağcıyım ne solcu, çapulcuyum çapulcu' yazan pankart taşımıştır.	BÜLENT ARINÇ GREENPEACE PAULO COELHO
6 HAZİRAN 2013	Gezi Parkı'nda müdahale olmazken diğer kentlerdeki gösterilere müdahaleler sürmüştür. Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Türkan Susmuş Gezi Eylemlerine katılan öğrencileri için Maliye-Muhasebe dersini Gündoğdu Meydanı'nda vermiştir. Gezi eylemcileri Çapul TV adındaki kendi televizyonlarını kurmuştur. İzmir'de Twitter'dan insanları eyleme çağırdıkları gerekçesiyle gözaltına alınan 34 kişiden 33'ü serbest bırakılmıştır.	PROF.DR. TÜRKAN SUSMUŞ
7 HAZİRAN 2013	Park'ta bostan kurulmuş ve her gelen büyüyen fidanların olduğu bostanı ziyaret etmiştir. Çocuklar için Çocuk Gezim Atölyesi kurulurken, Oyuncu Demet Evgar ve aktivistler çocuklarla resim yapmıştır. Antikapitalist Müslümanlar grubu Park'ta cuma namazı kılarken, sol görüşlü eylemciler olası provokasyonlara karşı namaz kılanları çembere alarak korumuştur.	DEMET EVGAR ANTİKAPİTALİST MÜSLÜMANLAR
8 HAZİRAN 2013	Her cumartesi gözaltında kaybedilen yakınları için oturma eylemi yapan Cumartesi Anneleri eylemlerinin 428. haftasında tüm yurttaki direnişi desteklediklerini açıklamışlardır. Gezi Parkı'nda adeta komün hayatı yaşanırken bu hayata katılanların sayısı giderek artmıştır.	CUMARTESİ ANNELERİ

9 HAZİRAN 2013	Türkiye’de ilk kez doğrudan demokrasi ve komün alanı haline gelen Taksim Meydanı, dünya basınında baş sayfalarda yer almıştır. Taksim Dayanışması tarafından olaylar boyunca gerçekleşen en kalabalık miting düzenlenmiştir.	
10 HAZİRAN 2013	Bakanlar Kurulu toplantısı sonrası Bülent Arınç 12 Haziran 2013 Çarşamba günü bir grupla görüşme yapacağını açıklamış ancak eylemlerin öncüsü olan Taksim Dayanışması ‘Arınç’ın görüşme yapılacak dediği kişilerin kim olduğunu biz de merak ediyoruz. Bahsedilen görüşmenin Taksim Dayanışması ile alakası yoktur’ açıklaması yapmıştır. Ankara’daki eylemlerde vurulan Ethem Sarısülük’ün vurulma anına ilişkin görüntüler ortaya çıkmıştır.	
11 HAZİRAN 2013	Sabah 06.00 sıralarında polis Taksim Meydanı’na girmiş, meydana ‘Hiçbir şekilde Gezi Parkı’na müdahale yapılmayacak, amaç anıt çevresinde ve AKM’de düzenleme yapmak’ anonsu yapmıştır. Ardından da AKM’deki flama, bayrak ve afişleri indirdi. İktidarın nasıl oluştuğu bilinmeyen bir grupla görüşecek olmasına Taksim Dayanışması ‘Bu heyetle görüşmek meşru ve demokratik taleplerin altını boşaltmaya yönelik bir girişimdir. Muhatap bellidir, Taksim Dayanışmasıdır’ açıklaması yapmıştır.	
12 HAZİRAN 2013	Avrupa Parlamentosu Genel Kurulu’nda ‘Türkiye’deki Durum’ başlıklı bir oturum yapılmış ve polisin uyguladığı orantısız güçle ilgili kaygılar dile getirilmiştir. Ankara’daki olaylarda başından vurulan Ethem Sarısülük’ün beyin ölümü gerçekleşmiştir. Başbakan eylemlere katılan sanatçılardan, akademisyenlerden, öğrencilerden, mimarlardan oluşan bir heyetle 5 saatlik bir görüşme yapmış, görüşme sonrası AKP Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik Gezi Parkı ile ilgili referandum yapılabileceğini açıklarken, heyet kendileriyle referandum konusunun görüşülmediğini açıklamıştır. Taksim Meydanı’nda İtalyan piyanist Davide Martello ve bazı eylemciler piyano dinletisi sunmuşlardır.	AVRUPA PARLAMENTOSU GENEL KURULU DAVİDE MARTELLO
13 HAZİRAN 2013	Yüzlerce anne Gezi Parkı’na gelerek çocuklarına ve eylemcilere destek vermiştir. Akşam 23.00’da Taksim Dayanışması’nın Başbakan Erdoğan ile görüşeceğine ilişkin sürpriz bir haber gelmiş ve görüşmeye dayanışmadan temsilciler ve Sunay Akın, Yavuz Bingöl, Ceyda Düvenci, Halit Ergenç, Sertap Erener, Mahsun Kırmızıgül, Nebil Özgentürk ve Ali Sunal katılmıştır.	EYLEMCİ ANNELERİ OYUNCU VE SANATÇILAR

14 HAZİRAN 2013	Gece Başbakanla yapılan görüşme 4 saat sürmüştür. Toplantının ardından Hüseyin Çelik yargı kararı gelene kadar Gezi Parkı'na dokunulmayacağını, kararın hükümet lehine çıkması halinde de halka ne düşündüğünün sorulacağını açıklamıştır. Taksim Dayanışması ise görüşmeden sonra gençlerle geniş katılımlı forumlar yapma kararı almış ve Gezi Parkı'nda 7 ayrı noktada 7 forum yapılmıştır. Brezilya'da ulaşım zammını protesto eden halk Türk Bayrağı açarak 'Aşk bitti, burası artık Türkiye' sloganları atmıştır. Ethem Sarısülük hayatını kaybetmiştir.	BREZİLYA'DAKİ EYLEMCİLER
15 HAZİRAN 2013	Taksim Dayanışması Park'ta yapılan forumlarda alınan kararları açıklamıştır. Buna göre gösterilere sadece Taksim Dayanışması'na ait çadırda devam edilecek, diğer çadır, flama ve bayraklar kaldırılacaktır. Bu karara rağmen 20.50'de polis çok sert bir müdahale ile Park'a girmiş ve tüm çadırları sökerek Park'ı boşaltmıştır. Ardından Park tamamen girişlere kapatılmıştır. Müdahaleden ve gazdan kaçarak Divan Otel'i'ne sığınan göstericilere otelin içine de gaz sıkılarak müdahalede bulunulmuştur. Yapılan müdahale sonrası İstanbul'un diğer semtlerinde ve diğer kentlerde insanlar yeniden ayaklanmıştır.	
16 HAZİRAN 2013	İstanbul Okmeydanı'nda sabah evinden ekmek almaya çıkan 14 yaşındaki Berkin Elvan başına gaz bombası kapsülünün isabet etmesiyle ağır yaralanmıştır. Çarşı grubundan 22 kişi gözaltına alındı.	BERKİN ELVAN
17 HAZİRAN 2013	DİSK ve KESK genel greve gitmiştir. Saat 18.00'da Erdem Gündüz Taksim Meydanı'nda AKM'ye yüzünü dönerek ve susarak 'Duran Adam Eylemi' başlatmıştır. Kısa sürede eyleme destek verenlerin sayısı artarken Gündüz eylemini 02.00'a kadar sürdürmüştür.	ERDEM GÜNDÜZ
18 HAZİRAN 2013	Duran Adam Eylemi tüm dünyaya yayılmıştır. Ankara Kuğulu Park da Gezi Parkı gibi boşaltılmıştır. İstanbul'da Abbasağa Parkı'nda başlayan forumlar şehirdeki diğer parklara da yayılmaya başlamıştır. Taksim Dayanışma Platformu forumların direnişin devamı niteliğinde olduğunu, her akşam parklarda geleceğe yönelik tartışmalar yapılacağını açıklamıştır.	
19 HAZİRAN 2013	Duran Adam Eylemleri ve parklardaki forumlar devam etmiştir.	
20 HAZİRAN 2013	İzmir Gündoğdu Meydanı'ndaki çadırlar da sökülüştür. Olayların ilk gününde çadırları yakan 4 zabıta memurunun açığa alındığı, 3 memurun da iş akdinin feshedildiği açıklanmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş bundan sonra bir durağın yeri bile değişse halka sorulacak açıklaması yapmıştır.	KADİR TOPBAŞ

21 HAZİRAN 2013	Taksim Dayanışması taleplerden vazgeçilmediğini açıklayarak 22 Haziran'da karanfillerle Taksim'e gelinmesi çağrısı yapmıştır.	
22 HAZİRAN 2013	On binlerce kişi olaylarda hayatını kaybedenleri anmak için Taksim'e gelmiştir. Ancak 20.30 sıralarında karanfile anma yapanlara polisin müdahale etmesi tepki doğurmuş ve Ankara ve İzmir'de bütün gece bu durum protesto edilmiştir.	
23 HAZİRAN 2013	LGBT (Lezbiyen, Gay, Biseksüel ve Transeksüel Topluluğu) 4. Trans Yürüyüşü gerçekleştirilmiştir. Binlerce kişinin katıldığı yürüyüşte Gezi Eylemleri'ne destek veren sloganlar atılmıştır.	LGBT
24 HAZİRAN 2013	Ethem Sarısülük'ü vuran polisin serbest bırakılması üzerine yurt çapında yeniden yürüyüşler düzenlenmiştir.	
8 TEMMUZ 2013	15 Haziran'dan beri kapalı olan Gezi Parkı ilk kez açılmış ancak gösteri yapılması ihtimaliyle akşam saatlerinde yeniden kapatılmıştır.	
10 TEMMUZ 2013	2 Haziran'da Eskişehir'de bir sokak arasında dövülen Ali İsmail Korkmaz hayatını kaybetmiştir.	ALİ İSMAİL KORKMAZ
14 MART 2014	269 gündür komada olan Berkin Elvan hayatını kaybetmiştir.	

GÖRSEL-1: KIRMIZILI KADIN

Fotoğraf: Osman Orsal/Reuters

5.3.2. Eylemci Profilleri ve Sivil Direniş Olgusu

Bu başlık altında ‘Eylemci Profilleri’ ve ‘Sivil Direniş’ adı altında iki ana alt başlık bulunmakla birlikte, Eylemci Profilleri başlığı altında ‘Gençler’ , ‘Kadınlar ve LGBT’ , ‘Taraftar Grupları’ , ‘Antikapitalist Müslümanlar’ olmak üzere 4 alt başlık bulunmaktadır.

5.3.2.1. Eylemci Profilleri

Gezi Hareketi, bugüne kadar gerçekleşmiş toplumsal hareketlerden ve sokak eylemlerinden birçok noktada farklılık taşımaktadır. Bu farklılıkların başında eylemlerin tek bir kesimin talebini değil birçok kesimin talebini dile getirebilmiş olması gelmektedir. Eylemlere katılanların çeşitliliği bunun en büyük göstergesidir. Olayların seyrine baktığımızda çevreci grupların İstanbul’daki bir Park’ı korumak için Park’ta nöbet tutmasıyla başlayan ancak bu gruba karşı orantısız müdahale gösterilmesiyle bütün ülkeye yayılan bir hareket söz konusudur. Önceki bölümlerde yer verdiğimiz olaylardan önce biriken bir öfkenin var oluşu, neoliberal politikalara uygun olarak geliştirilen projelerin gözünü son olarak Taksim’deki son yeşil alanlardan olan Gezi Parkı’na dikmesi ve Park’ı korumaya çalışanlara gösterilen sert müdahale birlikte dikkate alındığında 80 kente yayılan eylemlerin her kesimden yurttaşı aynı eylemde birleştirip ‘yeter’ çığı atmalarına fırsat vermesi kaçınılmaz ve doğal bir sonuçtur.

Eylemler ilk başta Taksim Projesi’ne duyulan tepki sebebiyle İstanbul’daki birkaç sivil toplum örgütünün girişimiyle başlamış ancak zamanla çok sesli, çok aktörlü, merkezsiz bir yapı eylemlerde etkin olmuştur (Kavuncu, 2014: 124). Gezi Protestoları hem neoliberal politikalara hem de toplumun muhafazakâr söylemlerle şekillendirilmek istenmesine yönelik bir itiraz olması nedeniyle oldukça heterojen taleplere ve kimliklere sahip bir kitleyi harekete geçirmiştir (Özen ve Avcı, 2013: 8). Gezi’nin bu çok çeşitli yapısı birçok grubun eylemler sırasında ön planda olmasını, sesini yükseltebilmesini ve en önemlisi belki de Türkiye’de bir arada bulunabileceğine asla ihtimal verilmeyen kitlelerin aynı eylemde yer almasını sağlamıştır.

80 ilin merkezinde, ilçelerinde, mahallelerinde, köylerinde karşılık bulan Gezi Eylemleri'nin bu çeşitliliği ve farklılığı olaylar sırasında da kendini göstermiştir. Özellikle Ramazan Ayı'nda Antikapitalist Müslümanlar grubunun önerisiyle kurulan Yeryüzü Sofraları bu çeşitlilik ve zenginliğe en güzel örnek olarak verilebilir (Gürkan, 2013: 125).

5.3.2.1.1. Gençler

Gezi'de yer alan ve eylemlere yön veren eylemci profilleri içinde hiç şüphesiz özellikle 80'li ve 90'lı yıllarda doğmuş gençliğin önemli bir yeri vardır. Konda Araştırma Şirketi'nin parkta yaptığı araştırma sonuçlarına göre parktakilerin yaş ortalaması 28'dir (Konda, 2013). Gençliğin bu kadar ön planda olmasının eylemlerin dinamiği açısından da önemli sonuçları vardır. Özellikle sosyal medyanın aktif olarak kullanılması büyük oranda gençlerin sayesinde gerçekleşmiştir.

12 Eylül 1980 darbesi sebebiyle özellikle 1960'lı ve 1970'li yılların siyasal ortamı oldukça değişmiş, bu yılların aksine 80 sonrası kuşak 'apolitik' olarak nitelendirilmiştir. Ancak gençliğin siyasete bakışı ve yaklaşımı ile ilgili algı Gezi ile birlikte sorgulanmaya başlanmıştır. Genç kuşağın hâlihazırda geliştirmiş olduğu mizahı kullanarak yeni bir siyaset yapma dili geliştirdiği yadsınamaz bir gerçektir (Lüküslü,2017:118-119). Gündelik hayatlarında bilgisayar, akıllı telefon, sosyal medyanın genişçe yer tuttuğu ve 'başlarını bilgisayardan ve/veya telefondan kaldırmıyorlar, ülke gündemine çok uzaklar' denilerek eleştirilen o gençlik, ellerindeki o akıllı telefonları kullanarak Gezi sürecini yönlendirmiş, kitleleri ayağa kaldırmayı ve örgütlemeyi başarmıştır.

Gezi Parkı Eylemleri'nin sınıfsal bir tabana ait olmadığını, sınıfsal bir taleple yola çıkılmadığını ya da böyle bir yola evrilmediğini söylemek gerekir. Tek bir sınıfın talebi değil, her sınıftan kişinin talebi olaylarda dile getirilmiştir. Eylemlere katılan çok sayıda işçi olsa da kitlesel ve örgütlü olarak işçi sınıfının Gezi Protestolarında olduğu söylenemez. Eylemlerin fabrikalara yansıyan bir yönünün olmaması da bunu desteklemektedir. Özen ve Avcı'nın (2013: 9) da söylediği gibi Gezi hareketinde

herhangi bir sınıf ya da sınıfsal talep ağır basmamış, sınıfsal talepler mekânsal, etnik, dini ve cinsel kimlikle ilgili taleplerin yanında dile getirilmiştir.

Eylemlerin üretim alanlarına kaymaması, örgütlü bir işçi sınıfından yoksun olması tabii ki mücadelenin eksik bir yanını oluşturmaktadır. Ancak neoliberal politikalarla birlikte sınıf savaşlarının ağırlığının emeğin yeniden üretim alanlarına ve yaşam alanlarına kaydığını, buradan yükselen itirazların işçi sınıfı hareketlerinin oluşum kanallarından biri haline geldiğini unutmamak gerekir. Eylemlerde yer alan avukat, öğretmen, öğretim görevlisi, eczacı, bankacı gibi meslek sahiplerinin, okumuş işsizlerin, güvencesiz işçilerin, kent yoksullarının, lise ve üniversite öğrencileri gibi ‘okumuş’ kesimin, kötü yaşam koşullarına sahip işçi sınıfıyla aralarındaki açının giderek daraldığını göz önüne aldığımızda, işçi sınıfındaki her geçen gün artan dönüşümün eylemlere yansıdığını kabul etmek gerekir (Ersoy, 2013: 131). Burada özellikle genç kitlelerin eylemdeki yeriyile plaza çalışanları, üniversiteli işsizler, kapitalist düzenin gelecekteki işsiz ya da güvencesiz işçi adayları olan lise ve üniversite öğrencilerinin eylemlerde bulunmaları birlikte değerlendirilmelidir. Gençliği meydanlara çeken sebeplerin başında neoliberal kapitalist düzenin yarattığı bu olumsuz sonuçlar başta gelmektedir.

5.3.2.1.2 Kadınlar ve LGBT

Eylemlerde ön planda olan gruplardan bir diğeri de kadınlar ve LGBT’lilerdir. Kadın Hareketi’nin temsilcileri Gezi Parkı’nda kurulan nöbette de, diğer kentlerdeki eylemlerde de oldukça ön plandadır. Özellikle olayların başlamasından önce kamuoyunu oldukça meşgul eden kürtaj yasağı tartışmaları, 3 çocuk ve sezaryen doğum isteğinin siyasi erk tarafından dile getirilmesi, kızlı erkekli oturuyorlar söylemleri gibi konular kadınların zaten tepkisini çekmekle birlikte Gezi Hareketi kadınların bu tepkilerini de dile getirebilecekleri bir zemin olmuştur. Hayatın birçok alanında baskılanan ve geri planda kalan kadınlar, Gezi’nin eşitlikçi ve özgürlükçü ortamında kendilerini ifade edebilmişlerdir. Ayrıca kadınların aynı zamanda farklı gruplarla kesişen özelliklerinin olması kadınların eylemlere katılımını arttıran bir sebeptir. Çevreci kadınlar, işsiz kadınlar, güvencesiz çalıştırılan kadınlar, şiddet mağduru kadınlar bunlara verilebilecek örneklerdir.

Gezi her ne kadar eşitlikçi ve özgürlükçü bir ruha sahip olsa da gerek duvar yazılarında gerekse sloganlarda cinsiyetçi küfürler zaman zaman yer almıştır. Gezi eylemlerinde yer alan kadınlar bunun da önüne geçmek için girişimlerde bulunmuşlar ve bu süreçte ‘Küfürle değil inatla diren’ sloganı en çok kullanılan slogan olmuştur.

LGBT bireylerinin de eylemlerdeki yerine ve görünürlüğüne ayrıca değinmek gerekiyor. LGBT bireyleri de yıllardır hak ve özgürlük taleplerini dile getiren, her yıl onur yürüyüşleri düzenleyen ve siyasal, toplumsal muhalefetin her zaman önemli parçası olan bir gruptur. Gezi ile birlikte tüm taleplerini diğer gruplar gibi onlar da daha çok dile getirmiş, görünürlüklerini ve farkındalıkları arttırmıştır. Gezi’yi etkisi altına alan mizahla kendi kimliklerini birleştirmiş ‘Diren Ayol’ gibi sloganlarla meydanlardaki yerlerini almışlardır.

Dünya çapında LGBT Hareketi tarafından düzenlenen Onur Yürüyüşü 2003 yılından beri Türkiye’de de gerçekleştirilmekteyken, bugüne kadar en yüksek katılım Gezi Parkı Eylemleri’nin gerçekleştiği günlere denk gelen 2013 yürüyüşünde gerçekleşmiştir. On binlerce kişinin bu yürüyüşe katılımının sağlanması hem Gezi ile birlikte korku duvarlarının aşılıp kitlelerin özgüveninin artışıyla, hem de Gezi’deki birliktelikle beraber LGBT Hareketi’nin içinde olmamakla birlikte bu birlikteliğin aşıladığı duyguyla hareketin öznelerine destek olma isteğiyle açıklanabilir. Onur Yürüyüşü’nde dillendirilen ‘Diren Ayol’ ve ‘Her Yer Taksim Her Yer Direniş’ sloganları da Gezi’ye atıf yapmaktadır.

5.3.2.1.3. Taraftar Grupları

Gezi Hareketi’ne katılan eylemcilerin profillerini incelerken taraftar gruplarına da ayrıca yer vermek gerekir. Özellikle Beşiktaş Çarşı Grubu’nun olaylardaki rolü, yönlendirmesi, muhalif duruşu eylemlerin en fazla öne çıkan konularından biri olmuştur. Çarşı Grubu Gezi Olayları’ndan da önce toplumsal olaylara verdiği destekle ve muhalif duruşuyla bilinen bir taraftar grubu olmakla birlikte Gezi Eylemleri’nde de başından beri Park’taki eylemcilere destek vermiştir. 31 Mayıs 2013 günü ise Twitter’den yapılan ‘Direnişin Rengi Olmaz’ çağrısına uyan Fenerbahçe, Beşiktaş, Galatasaray, Trabzonspor taraftarları, 19.00 itibariyle Taksim’e ulaşmış, büyük

kitlelerle eylemcilere destek olmuşlardır (Oda TV, 2013). Futbol konusunda rekabet halinde olup da Gezi’de bir araya gelen taraftar gruplarına bir diğer güzel örnek de İzmir takımı olan Karşıyaka ve Göztepe futbol takımlarıdır. İki takım taraftarları İzmir’de gerçekleşen eylemlerde bir araya gelip Taksim’e destek yürüyüşlerine katılmışlardır. Aralarındaki rekabetin çok büyük olduğu ve taraftarlarının birbirleriyle anlaşamadıkları bilgisi dikkate alındığında Gezi Parkı Eylemleri’nde meydana gelen bu birlikteliklerin önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Gerek olayların yaşandığı dönemde gerekse olaylardan sonraki süreçte yapılan futbol maçlarında Gezi’nin etkisi sürmüştür. İstanbul takımları başta olmak üzere birçok futbol takımının taraftarı maçların İstanbul’un plakası olan 34. dakikasında statlarda ‘Her Yer Taksim Her Yer Direniş’ sloganları atmışlardır. Ayrıca Gezi Parkı Olayları sırasında Eskişehir’de dövülerek öldürülen ve Fenerbahçe taraftarı olan Ali İsmail Korkmaz adına Fenerbahçe taraftarlarının hazırladığı ve tribünlerde sürekli olarak söylediği marş da taraftar gruplarının Gezi’ye sahip çıkması adına önemli bir olaydır.

Eylül 2014 tarihinde Çarşı Grubu hakkında kamuoyunda şok etkisi yaratan bir dava açılmıştır. Çarşı Grubu liderlerinin de aralarında bulunduğu 35 kişi hakkında ‘silahlı örgüt kurarak Türkiye’de Arap Baharı imajı oluşturarak hükümeti devirmeye çalışmak’ suçlamasıyla müebbet hapis cezası talep edilmiştir. Savcılığın hazırladığı iddianamede grubun liderlerinin attığı twettler delil sayılarak, amacın ağaçları korumak değil hükümeti ortadan kaldırmak olduğu iddia edildi. Ancak 29 Aralık 2015 tarihinde İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi’nde görülen davada, "terör örgütü kurmak ve yönetmek, suç örgütü kurmak ve yönetmek, polise direnmek, gösteri ve yürüyüş kanuna muhalefet etmekle" suçlanan 35 sanığın tümü beraat etti. Savcı sanıklara izinsiz gösteriden ceza verilmesini talep ettiyse de sanıklara bu suçlamadan dolayı da hiçbir ceza verilmedi (BBC, 2015). Gereğeli kararında mahkeme “Sanıkların bireysel veya topluluk halinde, anayasal bir hak olan ve demokratik ifade özgürlüğü içinde kalan anlamda, Taksim Gezi Parkı Protestoları’na katıldıklarını, ‘toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanunu’ anlamında suç teşkil eden eylemlerinin bulunmadığını” belirtmiştir.

5.3.2.1.4. Antikapitalist Müslümanlar

Son olarak eylemlerde yine ön planlarda olan ve Gezi ile birlikte daha geniş kitleler tarafından tanınan Antikapitalist Müslümanlar grubundan bahsedilebilir. Söz konusu grup adından anlaşılacağı gibi hem kapitalizm karşıtı duygularla hem de dini değerlere bağlılıklarıyla bilinmektedir. Gezi Olayları'nda da özellikle sermaye karşıtı duruşlarıyla yer almışlardır. Park'ta açtıkları 'Mülk Allah'ındır, Sermaye Defol' pankartı eylemlerin antikapitalist yönüne ilişkin dikkat çekici ve önemli bir pankart olmuştur (Görsel-2).

Görsel-2: Antikapitalist Müslümanlar'ın Sermaye Karşıtı Pankartı

Kaynak: Twitter

Yer verdiğimiz tüm eylemci profilleri ve daha niceleri aslında Gezi'nin sivil yönünü çok net bir biçimde ortaya koymaktadır. Kadın hareketinin, taraftar gruplarının, LGBT'li bireylerin, çevreci grupların vs. hiçbir siyasi parti ya da tabandan gelmemesi ya da siyasi temsil niteliği taşımamaları insanların Gezi'ye katılımlarını ve kendilerini ifade etmelerini kolaylaştırmıştır. Eylemcilerin büyük bir bölümünün hem iktidar partisini hem muhalefet partilerini yetersiz bulup, Gezi'nin açtığı kapıdan girerek muhalif duruşlarını sivil bir alanda gerçekleştirmeleri eylemci kitlelerinin bu

yönde olmasının hem sebebi hem de sonucudur. Bu anlamda sivil direniş olgusunun da eylemlerdeki yeri ve önemine değinmekte fayda vardır.

5.3.2.2. Sivil Direniş Olgusu

Sivil direniş ya da literatürdeki bir diğer tanımlamayla sivil itaatsizlik ilk olarak Henry David Thoreau tarafından dile getirilmiştir. Thoreau'ya göre herhangi bir adaletsizlik ya da haksızlık karşısında kişiler kamusal alanlarda¹ görünür bir biçimde direnme hakkına sahiptir. Yazar bu direnişin kesinlikle şiddetsiz olmasını savunmaktadır (Thoreau, 1849). Sivil itaatsizlikle ilgilenmiş bir diğer kişi de Mohandas Gandhi'dir. Gandhi'ye göre sivil itaatsizlik, şiddete başvurmadan gerçeğe ve adalete derin bir bağlılıkla direnmeyi ifade etmektedir (Anbarlı, 2001: 322). Bu konuda geniş ve kapsayıcı bir tanımlama yapan John Rawls'a göre ise sivil itaatsizlik "yasaların ya da hükümet politikasının değiştirilmesini hedefleyen, kamuoyu önünde gerçekleştirilen, şiddete dayanmayan, vicdani, ancak yasal olmayan bir eylemdir (İnaç ve Altuntaş, 2015: 406).

Bu alandaki öne çıkan üç çalışmadan da görüldüğü gibi sivil direniş, belli bir haksızlığa karşı, kamunun önünde, şiddete dayanmadan gerçekleştirilen bir eylem türüdür. Bu anlamda Gezi Eylemleri'nin genel karakteri göz önüne alındığında sivil direnişin en güzel örneklerinden biri olduğunu söylemek mümkündür. Olaylar belli bir haksızlığa karşı çıkarak başlamış daha sonrasında birçok haksızlığa karşı seslerin yükseltildiği bir ortama dönüşmüş, kamusal mekânlar kullanılarak aleni bir şekilde gerçekleştirilmiş ve geneli itibariyle şiddete başvurulmadan politikalara ve kolluk müdahalelerine direnilmeye çalışılmıştır.

Siyasal erk tarafından katılım mekanizmasının işletilmemesi, eylemler sırasında müzakere çabası gösterilmeden savunmaya geçilmesi, Taksim Projesi'nin

¹ Habermas'a (1995: 62-66) göre en önemli özelliği tüm vatandaşlara açık olması olan 'kamusal alan' toplumsal yaşamın bir parçasıdır. Kamusal alan, vatandaşların birbirleriyle 'kamu organı' yarattıkları iletişim ortamı sayesinde oluşturulur. Bireyler ancak toplumsal çevrelerinde düşüncelerini özgürce dile getirip, özerk grup örgütlenmeleri kurma hakları olduğunda kamusal alan oluşturabilirler.

projeye itiraz edenlerle tartışmaya açılmaması kentliyi sivil direnişe zorlayan bir tutum olmuştur (Ökten ve diğerleri, 2013: 49).

Eylemlerin sürdüğü günlerde her akşam belli bir saatte gerçekleştirilen ışık açıp kapatma eylemleri, pencerelerde tencere ve tavalara vurularak ses çıkarma eylemleri özellikle sokaklarda eylemlere bizzat katılmayan ama evlerinden eylemcilere destek veren kitlenin gerçekleştirdiği en güzel sivil direniş örneğidir. Yine aynı şekilde Anadolu Yakası'nda toplanan grupların Taksim'deki eylemlere katılmak için Boğaziçi Köprüsü'nü yürüyerek geçmeleri, eylemler sırasında çevik kuvvet ekiplerine kitap okuma eylemleri (Görsel-3) Gezi'nin kendine özgü şiddetten uzak gerçekleştirdiği sivil nitelikli eylemlerdir.

Gezi Parkı Olayları'nda eylemcilerin mizahı kullanarak gerçekleştirdikleri eylem dili olayların en çok öne çıkan durumlarından biri olmuştur. Özellikle eylemlerdeki genç kitle günlük hayatlarında kullandıkları mizahı ve kendilerine özgü dili eylemler sırasında siyasi bir dille harmanlamışlardır. Örneğin Gezi Eylemleri sürerken siyasi erkin eylemcilere yönelik çapulcu gibi ithamlarda bulunmasına karşın eylemciler bu söyleme sert bir dille cevap vermeyi değil, çapulcu ithamını kabullenerek buradan mizahi bir dil gerçekleştirmeyi seçmişlerdir. Ayrıca iktidar tarafından kullanılan bu tip söylemlerin eylemcileri kamuoyu gözünde haksız ve kötü duruma düşürme amacı da böylelikle geri püskürtülmüştür. Gezi'de karşı durulan her türlü politikaya ve engelleme çabalarına karşı kullanılan mizah en güzel sivil direniş yolu olmuştur.

Gezi'de gerçekleştirilen sivil direniş örneklerinden belki de en fazla öne çıkan ve Gezi'ye özel olanı Duran Adam Eylemleridir (Görsel 4). 15 Haziran 2013 akşamı Gezi Parkı'na yapılan müdahale ile Park'ın boşaltılması ve Park'a girişlerin yasaklanması büyük tepkilere sebep olmuşken, eylemlerin Gezi Parkı'nda devam ettirilebilmesinin önü kapanmıştır. Bundan tam 2 gün sonra bir anda Taksim'in ortasında Erdem Gündüz isimli bir eylemci sadece durarak pasif bir eyleme başlamıştır. Pasif ve sessiz olan bu eylem kısa sürede sosyal medyada büyük ses uyandırmayı başarmıştır. Eylem başladıktan çok kısa bir süre sonra Gündüz'ün yanına gelerek eylemine destek verenlerin sayısı yüzleri bulmuştur. Oldukça dikkat çeken bu

eylem bir anda Türkiye'nin diğer kentlerine de yayıldı ve yaklaşık bir ay boyunca her yerde duran adamlar sadece durarak sessiz, pasif bir direnişe imza attılar. Gündüz'ün kendisinin de söylediği gibi bu eylem karşılığını toplumda bulan bir sivil itaatsizlik örneğiydi (BBC, 2013).

'Duran Adam' eylemi barışçıl, pasif ama tam zamanında ortaya çıkarak, polis müdahalelerinin karşısına tam oturan bir yaratıcılıkla sivil itaatsizlik repertuarına giriş yaptı ve eylemlerin gücünün azalıyormuş görüntüsü çizmesinin önüne geçti (Doğan, 2014: 104).

Gezi Eylemleri'nin tüm Türkiye'de karşılığını bulan şiddetsiz, sivil, yaratıcı direniş biçimi Olaylar'ın meşruluğu açısından da oldukça önemlidir. İktidar mensupları ve Gezi'ye karşı olan kesimler tarafından Gezi'nin şiddet içeren eylemlere dönmesi ve meşruluğunu yitirmesi beklendiyse de bu gerçekleşmedi. Sonradan aksi ispatlanan, eylemcilerin şiddete başvurduğuna, camilere ayakkabı ile girdiklerine, Kabataş'ta bir kadını taciz ettiklerine dair kışkırtıcı haberlerin sürekli dolaşıma sokulması da bu amaçla gerçekleştirilmiştir. Tüm bu söylemlerin ve eylemcilere karşı pala ve sopalarla sokaklara inen insanların varlığı düşünüldüğünde Gezi'nin kaotik bir ortama dönüşmemesi en güzel yanıdır. Ayrıca eylemlerin sivil itaatsizlik tarafının ağır basması salt kolluk gücü ile bitirilebilmesine de engel olmuştur.

Görsel-3: Kitap Okuma Eylemi

Kaynak: Milliyet

Görsel-4 Duran Adam Eylemi

Kaynak: Milliyet

5.3.3. Olaylarla İlgili Siyasi Söylemler ve Siyasilerin Rolü

Gezi Parkı Olayları'nın ortaya çıkışı ve Olaylar'ın seyri açısından gerek iktidar partisinin gerek muhalefet partilerinin temsilcilerinin tavrı ve söylemleri oldukça önemlidir. Özellikle Olaylar'ın başlamasından sonra sürecin şekillenmesinde bu söylemler etkili olmuştur. Olaylar süresince birçok siyasi parti yöneticisi ve temsilcisi açıklamalar yapsa da bu açıklamaların sayısız ve dağınık olması nedeniyle bu başlık altında olaylar sırasında mecliste grubu olan partilerin rolüne ve belli başlı açıklamalarına yer verilmeye çalışılmıştır.

27 Mayıs 2013 gecesi ağaçların kesimine başlanması üzerine geceyi Park'ta nöbet tutarak geçiren gençlere sabah biber gazlı müdahale gerçekleştirilerek Park'taki çalışmalara devam etmek istenmesi üzerine Park'ta siyasilerden ilk görünen ve ilk mücadeleyi veren BDP milletvekili Sırrı Süreyya Önder olmuştur. Önder'in iş makinelerinin önüne geçerek çalışmalarını engellemesi (Görsel-5) ve Park'takilere destek vermesi yıkımı engellemek isteyenlerin motivasyonunu arttırmıştır. Ayrıca Gezi Parkı'nın park olarak kalmasında ilk gün verilen bu mücadele büyük rol oynamıştır. O gün CHP milletvekili Gürsel Tekin de Park'taki eylemcilere destek vermiştir (Hürriyet, 28.03.2013). İktidar kanadından ise Gezi'deki ağaç kesimi ile ilgili ilk açıklama İzmir milletvekili ve Kültür ve Turizm Eski Bakanı Ertuğrul

Günay'dan gelmiştir. Günay Twitter hesabından '*Fethin yıldönümünde İstanbul'da AVM yapmak için 75 yıllık ağaçları kesmeye kalkanlar, ne Fatih Sultan'ı anlamışlar, ne de Yaradan'ın emrini!*' sözleriyle tepkisini dile getirmiştir (Küçükkaya, 2013: 100).

Görsel-5: Sırrı Süreyya Önder'in Eylemi

Kaynak: Akşam Gazetesi

AKP Genel Başkan Yardımcısı ve Parti Sözcüsü Hüseyin Çelik Olaylar'ın ilk gününde yaptığı açıklamada 'gerçekten bir ağaç katliamı varsa ben de gider orada yatarım, ağaç kesip AVM yapmak hiçbirimizin kabul edeceği bir durum değildir' dese de Başbakan Erdoğan aynı gün 3. Köprü'nün temel atma töreninde olaylarla ilgili yaptığı ilk açıklamada protestoları eleştirmiş ve 'ne yaparsanız yapın biz kararımızı verdik Topçu Kışlası'nı yapacağız' demiştir. Tüm çevreler tarafından Başbakan'ın ilk açıklaması merakla beklenirken ve projeye ilgili olumlu gelişmelerin olacağı umudu taşınırken yapılan açıklama ortamı daha da germiştir.

Olayların ilk günlerinde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu da yardımcıları ile birlikte Park'a desteğe gelenler arasındadır. Gezi Parkı'nın bozulmaması gerektiğini söyleyerek projeye tepkisini koyan Kılıçdaroğlu her gün bir milletvekilinin eylemlere destek vereceği sözünü vermiştir. Ana muhalefet partisinin genel başkan düzeyinde eylemlere destek vermesi oldukça değerli olmakla birlikte hareketin sivil yönünün ağır basması ve dile getirilen tepkiler arasında muhalefetin yaptığı siyasetin yetersiz görülmesinin de bulunması nedeniyle bizzat

eylemciler tarafından hareketin muhalefet tarafından sahiplenilmesi veya muhalefetin ön planda görülmesi engellenmiştir.

30 ve 31 Mayıs 2013 sabahlarında gerçekleşen sert müdahaleden sonra siyasetin gündemi tamamen olaylara yönelmiş ve özellikle CHP müdahalelerin sonlandırılması çağrısı yapmıştır. Müdahale sırasında Park'ta bulunan ve gazdan etkilenen CHP milletvekili İlhan Cihaner sabaha karşı uyarı yapılmadan müdahale edildiğini ve adeta tuzak kurulduğunu belirtmiştir. Müdahalelerin yaşandığı gün yargı kararıyla Topçu Kışlası yapımının yürütmesinin durdurulması üzerine Kılıçdaroğlu polisin derhal Park'tan çekilmesi ve halkla polisin karşı karşıya getirilmemesi gerektiğini belirtmiştir.

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ise olayların ilk gününden beri süren sessizliğini 1 Haziran 2013 günü yaptığı yazılı açıklama ile bozmuştur. Olayların geldiği noktanın endişe verici olduğunu belirterek güvenlik güçlerinin müdahalelerinde ölçülü olmaları ve üzücü tabloların oluşmaması için her zamankinden daha dikkatli davranmaları gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca sükûnetin sağlanması için Başbakanla görüştüğünü ve gerekli adımların ivedilikle atılacağını ifade etmiştir.

Gül'ün açıklamaları ve yargı kararının gelmesinin ardından polis Taksim'den çekilmeye başlamış ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan bir açıklama yapmıştır. Söz konusu açıklamada Başbakan ilk kez biber gazının kullanımındaki yanlışlığı kabul etmiştir. 'Burada bir yanlışlık var eyvallah, bunlar araştırılıyor ancak gerektiğinde de biber gazı kullanılmalıdır' diyen Başbakan, Topçu Kışlası yapımındaki ısrarını ise sürdürmüştür (Bianet, 1 Haziran 2013).

Siyasilerden sağduyulu açıklamalar beklenen bir dönemde AKP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin olayların darbeye zemin hazırlamak amaçlı yapıldığını belirtmiştir. Amacın ağaç sevgisi olmadığını, darbe yoluyla iktidarı ele geçirmek olduğunu söyleyen Şahin, demokratik toplumlarda var olan ifade özgürlüğü ve toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını görmezden gelmiştir (Küçükkaya, 2013: 110).

AKP içerisinde yöneticiler arasında dahi Gezi ile ilgili farklı görüşlerin olduğu kamuoyunda tartışılırken, Başbakan Yardımcısı ve Parti'nin kurucularından olan

Bülent Arınç bu durumu doğrular nitelikte açıklamalar yapmıştır. Başbakan'ın görüşlerinin aksine Arınç, çevreye duyarlılık keşke insanların canına zarar verebilecek noktaya gelmeseydi açıklaması yapmış, yargıdan gelen Topçu Kışlası'nın yapımının durdurulması kararını ise isabetli bir karar olarak nitelendirmiştir (Posta, 01.06.2013).

Olayların başından itibaren BDP aktif olarak eylemlere katılmamıştır. Kürt kökenli vatandaşların veya Kürt siyasetçilerin bireysel katılımları söz konusu olmakla birlikte –özellikle Sırrı Süreyya Önder'in olayların ilk iki gününde çalışmaları engellemek adına eylem yapmasının önemini bir tarafa bırakırsak- Kürt Hareketi'nin kitlesel olarak meydanlarda, eylemlerde ve Gezi Parkı'nda bulunduğunu söyleyemeyiz. Bunun en büyük sebebi de olayların olduğu dönem iktidar ile BDP arasında yürütülen çözüm sürecidir. Nitekim BDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş olayların ilk gününde yaptığı açıklamasıyla muhalif ve sol çevrelerden tepki toplamıştır. Söz konusu açıklamada Demirtaş Gezi Parkı Olayları'nı çözüm sürecini baltalamak isteyen grupların bir girişimi olarak gördüğünü söylemiştir (Milliyet, 01.06.2013).

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) lideri Devlet Bahçeli ise polis müdahalelerinin ülkenin gündeminde olduğu, olayların tüm yurda yayıldığı günlerde yaptığı açıklamasında polisin çok şiddetli davrandığını belirterek polisi kimsenin suçlamaması gerektiğini, onların verilen emirleri uyguladığını söyleyerek emri veren iktidara eleştirilerini yöneltmiştir. Ayrıca mahkeme kararının davadan 15 ay sonra olayların tırmanmasının ardından gelmesini eleştirerek, 'karar daha önce verilse olaylar tırmanmazdı' yorumunu yapmıştır (Mynet, 01.06.2013).

Gezi Parkı'nda müdahale olmadığı dönemlerde de özellikle Başbakan tarafından kutuplaştırıcı söylemler devam etmiştir. Hatta olaylara damgasını vuran söylemler özellikle Gezi'de birleştirici bir ruh yaşanırken dile getirilmiştir. Bu anlamda 2 Haziran 2013 tarihinde Erdoğan'ın yaptığı açıklama dikkate alınabilir. Söz konusu açıklamada Erdoğan eylemcilere 'çapulcu' benzetmesi yapmış, 'Gezi yetmez AKM'yi de yıkacağız' demiş, Twitter'ı ise 'baş belası' olarak nitelendirmiştir (Milliyet, 02.06.2013).

Olaylar sürerken CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu Cumhurbaşkanı'ndan randevu isteyerek köşke çıkmış ve yaşananların bir halk hareketi olduğunu, Cumhurbaşkanı'nın anayasal yetkilerini kullanarak olayları yatıştırmak amacıyla devreye girmesi gerektiğini kendisine iletmiştir (Küçükaya, 2013: 121).

Ertesi gün Başbakan Yardımcısı Arınç da Cumhurbaşkanı ile görüşmüş ve olayları çığırından çıkarmanın polis tarafından kullanılan gaz olduğunu kabul ederek ilk gün Park'ta nöbet tutan gençlerden özür dilemiştir. Aynı gün Kılıçdaroğlu yeni bir kuşağın taleplerini dile getirdiğini, herkesin bunları dinleyerek ders çıkarması gerektiğini söylerken, MHP lideri Bahçeli ise MHP'nin olayların içinde olmayacağını açıklamıştır.

7 Haziran 2013 gecesı Atatürk Havalimanı'na inen Başbakan Erdoğan kamuoyunu yatıştırtıcı ve sağduyulu değil eylemcilere yönelik daha çok tepkinin dozunu arttıran sert açıklamalar yapmıştır. Havalimanında gerçekleşen bu küçük mitingin ertesi gününde AKP MKYK toplanmış ve miting yapma kararı alınmıştır (Hürriyet, 07.06.2013).

Erdoğan'ın söylemlerindeki sert üslup 9 Haziran'a gelindiğinde iyice artmış ve Erdoğan, eylemlere katılan insanların 'terörist ve anarşist' eylemlerde bulunduğunu söylemiştir. Erdoğan tarafından üslubun sertleştirilmesi iktidar partisinin kendi arasında da görüş ayrılıklarına yol açmış, AKP İstanbul Milletvekili İbrahim Yiğit ile İzmir Milletvekili Erdal Kalkan parti içinde ilk kez bir muhalif kanat oluşturarak sert söylemleri eleştirmiş, yeşil alanların yapılaşmasına ilişkin bir tepkinin ideolojik olarak değerlendirilmesinin yanlışlığını vurgulamışlardır (Milliyet, 11.06.2013).

Olayların 19. Gününe gelindiğinde Erdoğan belki de ilk kez sert üslubunu bir kenara bırakarak eylemcilerin mesajını aldığını belirtmiş ve temennisinin artık bu işin bitmesi yönünde olduğunu söylemiştir. Ertesi gün sert bir müdahale ile Gezi Parkı boşaltılarak kapatılırken, bu müdahale sonrası özellikle ana muhalefet partisi yetkilileri tarafından yoğun eleştiriler yapılmış ve Kılıçdaroğlu müdahalenin bir insanlık suçu olduğunu belirtmiştir.

Gerek Gezi Parkı Olayları'nın çıkış noktasında gerekse protestoların tüm ülkeye yayılarak geniş kitleler tarafından benimsenmesinde siyasilerin rollerini ve olaylara bakış açılarını genel bir çerçevede değerlendirecek olursak ve değerlendirmeye aldığımız siyasi partileri mecliste grubu bulunan siyasi partilerle daraltırsak her partinin ve liderinin farklı bir yaklaşımı olduğunu hatta aynı parti içinde farklı görüşlerin dile getirildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Genel anlamda hem iktidarın hem de muhalefetin açıklamaları ve rolü önemli olsa da, hükümet temsilcilerinin kamuoyunda yarattığı etki ve medyada bulunduğu yer göz önünde bulundurulduğunda iktidarın yaptığı açıklamalar daha fazla ön planda olmuştur (Ayata ve diğerleri, 2013: 136). İktidar temsilcilerine bakıldığında ise Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın öne çıkan kişi olduğu, diğer bakan ve milletvekillerinin de istisnalar bulunmakla birlikte genellikle onun söylemlerine paralel açıklamalar yaptıkları görülmektedir. Erdoğan'ın ise üslubunun olaylar süresince sert olduğu, yatıştırıcı ve uzlaştırıcı bir tavırdan uzak bulunduğu söylenebilir. Toplumda var olan gerilimin biraz olsun yatıştırılması ve uzlaştırma zeminlerinin hayata geçirilmesi adına sakin ve uzlaşma ve diyalog temelli açıklamalar beklenirken Erdoğan daha çok var olan gerilimi arttıracak açıklamalar yapmıştır. İnsanların çevre hakkı, yaşam tarzlarına saygı, ifade özgürlüğü gibi taleplerini dile getirirken, taleplere kulak vermek yerine iktidara oy veren ve vermeyenler arasında kutuplaştırıcı bir zemin oluşturulduğu gözlenmiştir.

Toplumsal gerilimin ve sorunların baş gösterdiği bir dönemde çatışmayı çözmek üzerine uzlaştırıcı bir yaklaşım sergilemek önemlidir. Taraflarla bir araya gelmek, talepleri dinlemek ve mevcut sorunlara ortak çözümler geliştirmek gerilimin düşmesi açısından hayati öneme sahiptir. Bu noktada karar alıcı kişilerin sakin ve uzlaştırıcı bir dile sahip olmaları, sorunları anlamaya ve çözmeye yönelik adımlar geliştirmeleri gerekmektedir (Ayata ve diğerleri, 2013: 138). Olayların ilk günündeki orantısız müdahaleye iktidar tarafından sahip çıkılması ve ayrıştırıcı söylemlere yer verilmesinin protestoların tüm ülkeye yayılmasındaki rolü söz konusu sakin ve uzlaştırıcı adımların atılmamasından kaynaklanmıştır.

İktidarın olaylara genel bakış açısı ise yapılan gösterilerin hukuksuz olduğu, iktidara bir tepki varsa bunun yürüyüş veya toplantı yaparak değil, sandıkta gösterilmesi gerektiği yönündedir. Sandık vurgusunun sık sık dile getirilmesi demokrasinin sadece seçimle sınırlandırılmaya çalışıldığı algısını doğurmuş ve demokratik taleplerin eylemciler tarafından daha fazla dile getirilmesi ile sonuçlanmıştır.

Gösterilere katılanlar ifade özgürlüğünü, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını kullanan vatandaşlar olarak değil ‘terörist’, ‘çapulcu’ gibi tanımlarla azınlık ve suçlu gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Olayların ilk günlerinde Başbakan da dahil birçok iktidar temsilcisi polisin müdahalesinde aşırıya kaçan noktalar olduğunu kabul etmişse de ilerleyen günlerde özellikle Başbakan yapılan müdahalelerin meşruluğuna vurgu yapmaya çalışmıştır. Bu konuda genel bir değerlendirme yapılacak olursa yer yer aşırı müdahale konusunda ifadeler kullanılsa da olayların yoğun yaşandığı bir aylık sürece baktığımızda polis müdahalelerine sahip çıkıldığı görülmektedir (Ayata ve diğerleri, 2013: 156-158).

CHP’nin olaylar sırasındaki rolü ve yaklaşımına genel bir çerçeveden baktığımızda parkta nöbet tutanlar arasında da sokaklarda polis müdahalelerin olduğu olaylarda da özellikle milletvekillerinin katılımı ve eylemcilere desteğinin olduğu görülmektedir. Yapılan açıklamalarda sık sık anayasal haklarını kullanan insanlara yönelik müdahalelerden vazgeçilmesi, hak ihlalleri yaşanan olaylarda etkin ve tarafsız soruşturmaların ve yargılamaların yapılması gerektiği, Taksim’in betonlaştırılmasından vazgeçilerek Gezi Parkı’nın park olarak kalmasının gerekliliği dile getirilmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi eylemlerin sivil yönü ağırlıktadır ve siyasi partilerin hareketi bizzat sahiplenmesi engellenmiştir. CHP de bu konuda hareketin örgütleyicisi ve sahibi olmamakla birlikte olaylar içerisinde temsilcileri ile yer almış, uzlaşma zemininin oluşması için iktidara sürekli çağrılar yapmıştır. Olayların ölümlere ve ciddi yaralanmalara sebep olması nedeniyle de zaman zaman yetkililere yönelik istifaya çağrılarında bulunmuştur.

MHP, olayların içerisinde olmadıklarını genel başkan düzeyinde birçok kez dile getirmiş ancak yapılan müdahalelerin orantısızlığı konusunda tepkisini ortaya

koymuştur. Yapılan müdahaleler nedeniyle polisin değil, polise emir verenlerin eleştirilmesi gerektiğini söylemiştir. Sık sık sağduyu çağrısı yapan MHP lideri Devlet Bahçeli, Başbakan Erdoğan'ın sert üslubundan vazgeçmesi gerektiğini, gelişmeleri anlayarak tepkilere kulak vermesinin önemini dile getirmiştir.

BDP ise olayların gerçekleştiği dönemde iktidar ile süren çözüm süreci sebebiyle olaylara mesafeli yaklaşmıştır. Bunu genel başkan düzeyinde de ifade eden partinin bireysel olarak temsilcileri olaylarda yer alıp eylemcilere destek olsa da parti kitlesel olarak meydanlarda bulunmamıştır.

5.3.4. Medya ve Sosyal Medya Üzerine Değerlendirme

Gezi Parkı Olayları araştırılırken medya ve sosyal medya konusuna değinmek önemlidir. Olaylar'da medyanın ve sosyal medyanın etkisi tez, proje, makale gibi birçok bilimsel çalışmaya da konu olmuştur. Bu başlık altında da gerek medyanın gerekse sosyal medyanın eylemler sürecindeki yeri ve önemi genel hatlarıyla incelenmiştir.

Gezi ve medya ilişkisi incelendiğinde dikkat çeken en önemli nokta, ana akım ya da geleneksel medya dediğimiz medya organlarının özellikle olayların tırmanmaya başladığı ilk günlerdeki sessizliğidir. Gerçekten de gerek olayların ilk başladığı 27 Mayıs 2013 günü, gerekse olayların yurt çapına yayıldığı 30 Mayıs 2013 günü medya oto sansür uygulayarak olaylara yer vermemiş, kamuoyunun haber alma hakkını gasp etmiştir. Özellikle olaylar devam ederken CNN Türk kanalında yayınlanan Penguen Belgeseli bir anda en çok konuşulan konulardan biri olmuştur. İstanbul'un orta yerinde yüzlerce kişiyle yapılan bir eylem ve bu eyleme karşı yapılan orantısız müdahale söz konusu iken ve insanlar olayların olduğu yere akmaya devam ederken bunların haberinin yapılmaması ve belgesel yayınlanması büyük tepki toplamıştır.

Yabancı kanallar Türkiye'deki olayları canlı yayınlarken Türkiye'deki haber kanalları olağan yayın akışına devam etmiştir (Şen, 2015: 156). Örneğin CNN'in uluslararası yayın ağı olayları canlı yayınlarken CNN Türk özellikle olayların ilk birkaç gününde durumu görmezden gelmiştir.

Ancak medya üzerinde uygulanan sansür istenilen sonucu vermemiş, hatta ters tepmiştir. NTV, Habertürk gibi kanalların binalarının önünde eylemler yapılırken, CNN'in olaylar sırasında yayınladığı Penguen Belgeseli nedeniyle direnişin sembolü bir anda 'Penguen' olmuştur (Kongar, 2013: 66). Olayların üzerinden 5 yıl geçmiş bulunmasına karşın, halen iktidara yakın medya grupları için 'Penguen Medyası' terimi sıklıkla kullanılmaktadır.

Medyanın suskunluğu Gezi Olayları sırasında dile getirilen taleplere bir de bu durumun eklenmesi sonucunu doğurmuştur. Haber alma hakkının engellendiğini düşünen eylemciler meydanlarda medya organlarına ve bu organlara yapılan baskıya karşı tepkilerini dile getirmişlerdir.

Ana akım medyanın olaylara yer vermemesi, bazı muhalif televizyon kanallarına olan ilgiyi arttırmıştır. Özellikle Halk TV, Ulusal Kanal gibi muhalif kanallar olayların olduğu yerlerden yaptıkları canlı yayınlarla, kesintisiz bir şekilde gelişmeleri aktarmalarıyla, sansüre yer vermeden kamuoyunun haber alma hakkını yerine getirmeleriyle izleyici kitlelerini arttırmıştır. Bu kanallar özellikle medyada kendilerine yer verilmeyen eylemcilerin kendilerini anlatmalarına ve olayları evlerinden takip eden insanların haber almalarına öncü olmuştur.

Gezi ve medya ilişkisine dair yer verilmesi gereken bir diğer nokta eylemcilerin oluşturdukları alternatif medya organlarıdır. Çapul TV, Gezi Radyo, Gezi Park TV, Revoltistanbul bu organlardan bazılarıdır. Gezi Parkı Olayları kendi medyasını kurarak adeta yurttaş gazeteciliği pratiğini etkili kılmıştır (Şen, 2015: 153).

Ana akım medyanın tüm bu suskunluğu, sansür uygulamaları gibi durumlar karşısında sosyal medya eylemlerin adeta tüm yükünü çeken oluşum olmuştur. Gerek olayların ilk gününde insanların Park'a çağırılması, gerek olayların tırmandığı günlerde hem olaylardan haber vermek, hem de örgütlenmek amacıyla yoğun bir şekilde sosyal medya kullanılmıştır. Birer sosyal paylaşım ağı olan Facebook ve Twitter olaylar boyunca en çok kullanılan iki ağ olmuştur.

Sosyal medya toplumsal olaylarda ilk olarak Londra'daki Occupy Hareketleri'nde ciddi bir etki yapmıştır. Daha sonra Tunus'taki ayaklanmada ve Tahrir

Meydanı isyanında sosyal medyanın gücü hissedilmiştir. Türkiye’de ise özellikle Twitter’ın alternatif bir medya olarak kullanımı 2011-2012 yıllarında siyasal davalardan haber vermek ve haber almak maksadıyla yaygınlaşmıştır (Akınhay, 2013: 64). Ancak kitlesel olarak bir eylemde örgütlenmek ve bilgi alışverişi yapmak amacıyla kullanımı Gezi Eylemleri ile olmuştur.

Özellikle Taksim Dayanışması ve çevreci gruplar Gezi Olayları’ndan çok önce Taksim Projesi ile ilgili yasal mücadele yürütmeye başlamışsa da Park’a iş makinelerinin girip ağaçları kesmeye başladığı ana kadar kamuoyunda Taksim Projesi’nin çok fazla bilinirliği yoktur. Park’ta çalışmaların başlaması ile çadırların kurularak nöbet tutulmaya başlanması ilk olarak sosyal medya yoluyla haber verilmiş ve insanlar desteğe çağırılmıştır. Gezi Parkı’na Topçu Kışlası yapılması planı da böylelikle ilk kez sosyal medya gücüyle bu kadar kişi tarafından öğrenilmiştir.

Sosyal medyanın özellikle anlık olarak fotoğraf ve video paylaşım fırsatı sunması olaylardan anlık ve etkili bir şekilde binlerce kişiyi haberdar etmeyi ve örgütlemeyi kolaylaştırmıştır. Özellikle sanatçı, yazar gibi bilhassa Twitter’da takipçi sayısı fazla olan kişilerin gönderdikleri iletilerin çok kısa bir sürede büyük kitlelere ulaşması fırsat yaratmıştır. Bu da özellikle kitlesel olaylarda katılımın artması adına önemli bir faktör olmuştur.

Gezi Parkı Eylemleri, ana akım medyanın alternatif medya ile yer değiştirerek yeni medyanın artan rolünü, ulusal ve de uluslararası kamuoyuna göstermiş olması açısından önemlidir (Nuran, 2015: 93). Sosyal medyanın olaylarda çok yönlü kullanımı, medyanın suskunluğunda zaman zaman tek alternatif olarak kalması bu durumun en büyük sebeplerindendir. Olayların varlığından insanların sosyal ağlardan haberdar olması, özellikle ilk günlerde Park’takilerin kişileri desteğe sosyal medyadan çağırması, bazı yayın organlarında ve siyasi söylemlerde değersizleştirilmeye çalışılan eylemcilerin sosyal medya aracılığıyla kendilerini savunma fırsatı bulmaları ve cevap haklarını kullanmaları, eylemciler tarafından yapılan ihtiyaç listelerinin yine sosyal medyadan yayınlanması ve listeleri gören kişilerin ihtiyaç malzemelerini tedarik ederek eylemcilere götürmesi gibi örnekler sosyal medyanın kitlesel örgütlenme ve dayanışma ruhunu nasıl geliştirdiğine dair en güzel örneklerdir.

Somemto adlı sosyal medya analiz aracı tarafından olaylarda Twitter'ın kullanımını ile ilgili yapılan çalışma (2013) somut veriler içermektedir. Söz konusu çalışmaya göre 29 Mayıs 2013 ile 10 Haziran 2013 tarihleri arasında Twitter üzerinden 143 milyon 795 bin 432 adet Türkçe mesaj gönderilmiştir. Ayrıca 29 Mayıs'ta 1 milyon 819 bin olan aktif Türk kullanıcı sayısı 10 Haziran'a gelindiğinde 9 buçuk milyonu geçmiş bulunuyordu. Özellikle bu veri insanların olaylardan haber almak ve örgütlenmek adına Twitter'a üye olma gereksinimi duyduğu konusunda önemli bir veridir.

Araştırmaya göre (2013) en çok mesaj 18 milyon 935 bin 909 mesaj ile 1 Haziran'da atılmıştır. 3 Haziran'dan itibaren mesaj sayısı 9,8 milyona ortalamaya erişmiştir. Olaylar sırasında en çok kullanılan etiketlere ise Görsel-6'da yer verilmiştir.

Konda Araştırma Şirketi'nin Gezi Parkı'nda yaptığı araştırma (2013) da parktakilerin sosyal medyayı yoğun olarak kullandıklarını destekler niteliktedir. Söz konusu araştırmaya göre parktakilerin %84,6'sı olaylarda sosyal medyadan paylaşım yapmıştır (Görsel-7).

Görsel-6: Olaylar Sırasında Twitter'da Kullanılan Etiketler

Etiket	Kullanım Adedi
direngeziparkı	2,140,709
direngeziparki	1,611,029
direnankara	1,114,267
occupygezi	846,020
direngaziparki	617,384
sesvertürkiyebuülkesahipsizdeğil	589,118
direnizmir	438,813
tayipistifa	403,050
direnbesiktas	382,252
takipedenitakipederim	372,852

Kaynak: Somemto Sosyal Medya Analiz Aracı, 2013

Görsel-7: Sosyal Medya Kullanım Oranları

Kaynak: Konda Araştırma Şirketi, 2013

5.3.5. Dış Basında Gezi Parkı

Gezi Parkı Olayları sadece Türkiye’de değil, tüm dünyada yankı uyandırmış, dış basının da oldukça ilgisini çekmiştir. Türkiye’deki medyanın olaylar sırasında uyguladığı sansür ve gerek televizyon gerekse gazete haberlerinde yaşananlara yeterince yer verilmemesi nedeniyle kamuoyunun büyük bir bölümü olan biteni takip etmek amacıyla dış basını takip etmiştir. Yabancı televizyon kanalları olayların yaşandığı sokaklardan, meydanlardan saatlerce canlı yayınlar yaparak, yabancı gazeteler ise günlerce gazetelerde Gezi Parkı haberlerine yer vererek tüm dünyaya yaşananları duyurmuş, Türkiye medyasının sessizliğinde ilgi daha çok dış basına kaymıştır.

Dış basında Gezi ile ilgili yer alan haber ve yayınların sayısının oldukça fazla olması nedeniyle, bu başlık altında en çok dikkat çeken ve takip edilen haber kanalları ve gazeteler özelinde bir değerlendirme yapılmaktadır.

Protestoların başladığı ve polis müdahalelerinin gerçekleştiği ilk günden itibaren Türkiye’den canlı yayın yapan ve sürekli internet sitelerinde olayları aktaran basın organları olmuştur. İlk günlerde Taksim’den canlı yayın yapan El Cezire televizyonu bunlardan biridir (Radikal, 31.05.2013).

Yurtdışından Türkiye’deki olaylarla ilgili özellikle internet sayfalarından anlık ve sürekli olarak haber yapan yayın organlarının başında BBC gelmektedir. BBC World internet sayfası üzerinden olaylar süresince sayısız haber yapılmış, gelişmeler anlık olarak okuyuculara aktarılmıştır. BBC 1 Haziran 2013 günü yaptığı ve İstanbul ve Ankara’da yoğun gösteriler ikinci gününe girdi başlığı ile verdiği haberinde huzursuzluğun bir parkın yeniden inşa edilmesine karşı başladığı ancak kullanılan göz yaşartıcı gazlar nedeniyle tırmandığı belirtilmektedir. Söz konusu haberde Başbakan Erdoğan’ın Park’ın dönüşümünde ısrarcı olduğu, eylemcilerin Asya ile Avrupa’yı birbirine bağlayan köprüden yürüyerek geçerek protestolara devam ettiği bilgisi verilmiştir (BBC, 2013).

BBC 15 Haziran 2013 tarihinde yaptığı haberlerde ise Taksim Dayanışması’nın Gezi Parkı’nda kalma kararını aktarırken, Türkiye medyasının olayların ilk gününde yaşananlara yer vermemesi nedeniyle ağır eleştiriler aldığını, BBC yayıncılığında herhangi bir müdahalenin kabul edilemeyeceğini ve BBC programı olan Dünya Gündemi’ni yayınlamama kararı alan NTV ile ortaklığını askıya aldığını duyurmuştur (BBC, 2013).

Aljazeera haber kanalı da 2 Haziran 2013’te yaptığı haberde İstanbul’da yapılacak bir projeye karşı gelişen tepkinin Erdoğan hükümetine karşı olan öfkeyi açığa çıkardığını, ülkede 2 gündür kargaşa yaşandığını belirtmiştir. *New York Times*, *The Guardian*, *Reuters*, *Financial Times* gibi yayın organları da aynı günlerde benzer yayınlar yapmış, protestocuların Park’ın yıkımına yönelik başlattıkları protestoların hükümet politikalarına karşı bir eyleme dönüştüğünü, polis tarafından kullanılan biber gazına olan öfkeyi ve olayların 3. gününde polisin meydandan çekilmeye başladığını dile getirmişlerdir (New York Times, 2013; The Guardian, 2013; Reuters, 2013; Financial Times, 2013).

6. GEZİ PARKI OLAYLARININ ANAYASAL HAKLAR İŞİĞİNDE ÇÖZÜMLENMESİ

Bu başlık altında Gezi Parkı Olayları sırasında kentsel ve çevresel haklar, sağlık hakkı, ifade özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı ve kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlalini meydana getiren olaylara yer verilmiştir.

6.1. Kentsel ve Çevresel Haklar Açısından Gezi Parkı

Gezi Parkı Olayları'nın çıkış noktasının İstanbul'un ortasında bir parkın korunması ve verilen mücadelenin büyük bir kısmının kentsel ve çevresel hak mücadeleleri olması olayların çevre ve kent hakkı ile ilgisinin önemini ortaya koymaktadır. Ancak bu kadar büyük kapsamlı bir kentsel toplumsal hareketin tek bir olayla ortaya çıkmadığı, Taksim'in dönüştürülmesi projesinden önce de birçok olayda benzer projelerin ve bu projelere verilen mücadelenin varlığı bilinmektedir. Bu nedenle Gezi Parkı Olayları'nın kentsel ve çevresel haklar açısından incelenmesinin öneminden hareketle olayların başlamasına kadar olan sürede gerçekleşen ve kentsel ve çevresel mücadelelere konu olan gelişmelere de bu başlık altında yer verilmektedir.

Tüm dünyada 1970'lerden, ülkemizde ise 1980'lerden itibaren etkili olmaya başlayan neoliberal politikalar ile birlikte çok hızlı bir biçimde özelleştirme, ticarileştirme, kentsel dönüşüm gibi yollarla kentler ve çevre üzerinde tahribat yaratılmıştır. Kapitalizmin 70'lerden sonraki yeni yüzü olarak değerlendirilebileceğimiz neoliberalizm her şeyin metalaştırılmaya başladığı bir dönemin de nedeni olmuş, neoliberal politikalar ve metalaştırma süreçlerinden kentler ve doğa da nasibini almıştır. Söz konusu politikalarla birlikte artık kentin kendisi de bir meta halini alırken, bu durum kentliler arasında ekonomik, toplumsal, kültürel uçurumlar yaratmaya başlamıştır.

Neoliberal politikalarla birlikte benimsenen devletin küçülmesi projeleri, kentsel alanların asıl sahipleri olan kentlileri kentsel kamusal mekânlardan uzaklaştırmış, kentler üzerindeki yeni söz sahibi sermaye sahipleri olmuştur. Bu durum her ne kadar devletin küçülmesi adıyla yapılsa da, devlet hiçbir zaman geri planda durmamış ve sermaye sahiplerine kentsel, kırsal alanları bizzat kendisi

açmıştır. Devlet sermaye işbirliği kentler üzerinde sermayenin istediği projelerin geliştirilip uygulanmasını ve kapitalist kentleşme sürecinin hızlanmasını ortaya çıkarmıştır. Bu durumda kentin yeni sahipleri kentte yaşayan kentlilerden daha çok kentte yaşayan sermaye sahipleri olmuştur.

Üretim sürecinde krize giren sermayenin karlarını arttırmak için yatırımlarını daha karlı olan kentsel mekânlara çevirmesi kapitalist kentleşme sürecini meydana getirmiştir. Bu kentsel yeniden üretim ise sosyal çatışmalara yol açmaktadır (Gül ve diğerleri, 2015: 4). Kentlerde gerçekleşen yeniden üretim sürecinde katılım hakkı yok sayılmış ve dikkate alınan tek şey karların nasıl arttırılacağı olmuştur. Sermaye sahipleri kentler üzerinde gerçekleştirdikleri projelerinde kentsel, çevresel ya da ekolojik kaygı yerine ekonomik kaygılar güderek hareket etmişlerdir.

Tüm dünyada gerçekleşen bu süreç Türkiye kentleşmesini de etkilemiş ve 80'lerden itibaren kentlerde çok hızlı bir metalaşma süreci başlamıştır. Özelleştirme ve ticarileştirme ile başlayan bu süreç sermayenin önünü açan yeni projelerle devam etmiştir. Devletin buradaki en büyük rolü de bu projelere yönelik yasal ve idari düzenlemeler yapmak olmuştur. Şengül'ün de dediği gibi (2015: 3) Türkiye'de son yıllarda büyük projeler aracılığıyla sıcak para girişini sürdürme stratejisinin benimsenmesi hızlı ve pürüzsüz biçimde projelerin gerçekleştirilmesini daha da önemli hale getirmiştir. Bu nedenle, projelerin önünü kesen hukuki, siyasi ve yönetsel engeller 'Acele Kamulaştırma, "Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Muafiyeti", Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) gibi kurumlara plan yapma yetkisi verilmesi, "Özel Proje Alanı" ve "Afet Riskli Alan" gibi uygulamalarla kaldırılmaya başlanmıştır.

Türkiye'deki sermaye birikimi özellikle 2001 krizinden sonra inşaat ve enerji alanlarına odaklı hale gelmiştir. Her iki sektörün de lehine birçok idari ve hukuki düzenleme yoluna gidilerek, kırsal alanlarda meralar, ormanlar, su kaynakları, kentte ise hazine arazileri, kamu binaları, kıyıları, parklar, kentin içindeki ormanlar sermayenin kullanımına açılmıştır. Bu uygulamalar kırsalda başta HES ve maden işletmelerine karşı, kentte ise kentsel dönüşüm ve kamu arazilerinin satılmasına karşı kentsel ve kırsal mücadeleleri başlatmıştır (Fırat, 2017: 72).

Lefebvre'nin (1967) kent hakkından hareketle hem karar alma süreçlerinde kentlinin olmayışı, hem de mekânın üretiminde kent sakinlerinin arzu ve taleplerinin dikkate alınmaması kent hakkı talebinin önemini de son yıllarda arttırmıştır. Bu kapsamda inşaat odaklı bir büyümenin özellikle son 20 yılda kentlerde neredeyse yeşil alan bırakmaması, AVM kültürünün kentleri esir alması, kamusal mekânların metalaştırılması, meydanların ve parkların yok edilmesi kent ve kentli haklarının da ihlal edilmesi anlamına gelmektedir.

Kentte ve kırdaki sermaye devlet işbirliği ile gerçekleşen bu projeler çevre tahribatının da önünü açmış ve yaşam alanlarını, geçim kaynaklarını tehdit altında bırakmıştır. Türkiye'de Gezi'den önce kırsal alanlarda gerçekleşen Cerattepe Altın Madeni Projesi, Yeşil Yol Projesi ve kentsel alanlarda kentsel dönüşüm projeleri, 3. Havaalanı, 3. Köprü, Kuzey Ormanları'ndaki tahribat, Emek Sineması'nın yıkılması, AKM'nin kapalı oluşu gibi birçok duruma karşı mücadeleler bulunmaktayken, sayılan bu mücadelelerde edinilen deneyimler Gezi Parkı'nda kendini ulusal bir çapta, milyonlarca kişiyle göstermiştir. Gezi Parkı Mücadelesi, Park'ın kullanım biçimini değiştirmekte ısrar eden hükümete karşı, var olan diğer tepkilerle de beslenerek güç kazanmıştır (Akkoyunlu Ertan, 2014: 218).

Gezi Parkı Eylemleri bir bakıma kentlerin metalaştırılmasına karşı bir harekettir. Bu durum Park'ta günlerce yaşanan 'komünal yaşam' deneyiminden rahatlıkla görülmektedir. Polisin Park'tan çekildiği 1 Haziran 2013 ile Park'ın kapatıldığı 15 Haziran 2013 tarihleri arasında İstanbul'un orta yerinde bir Park'ta binlerce insan komün düzeni kurdu. Park'ta artık para geçmiyordu ve oluşturulan kütüphane, eczane, market gibi yerlerden herkes ücretsiz olarak ihtiyacını karşılıyordu. Neoliberal politikalarla birlikte hızlanan metalaşma sürecinin aslında herkesin hayatına bir yerden dokunuyor olması hem parktaki bu birlikteliği sağlamış hem de sermaye ve piyasa dışarıda bırakılarak komün deneyiminin önü açılmıştır.

Gezi Parkı İstanbul Taksim'de kalan son yeşil alandır. Betona terk edilmiş olan İstanbul'da Taksim Yayalaştırma Projesi'ne karşı özellikle Taksim Dayanışması öncülüğünde hukuksal ve toplumsal mücadeleler Gezi Olayları'ndan önce de gerçekleştirilmiş olsa da Proje kapsamında sıranın Park'a gelip, ağaçların kesilmeye

başlamasıyla mücadele geniş kitlelere yayılmıştır. Taksim Meydanı ve Gezi Parkı planlarını eleştiren, planlama kurumunun doğru işletilmesini talep edenlerin görüşleri, olaylardan önce de sonra da, hiç tartışmaya açılmamıştır. Yönetimin müzakere çabası göstermemesi, hemen savunmaya geçmesi katılım kanallarını kapatan, kentliyi sivil direnişe zorlayan bir tutum olmuştur. Taksim Projesi ile ilgili proje üretilirken yönetimin hiçbir katılım arayışı olmamış, kararlar duyurulduktan sonra uzmanlar proje ile ilgili görüşlerini ve eleştirilerini değişik kanallardan, tek taraflı dile getirmişlerdir. Sivil toplum kuruluşlarının, protesto eylemlerinin başlamasından çok önce gösterdiği katılım çabaları sonuçsuz kalmıştır (Ökten ve diğerleri, 2013: 49). Yurttaşlara danışılmadan, katılım hakkı tanınmadan kentsel alanda yapılmak istenen değişiklik, bilinçli kitlelerin itirazına, bu itiraz da örneği görülmemiş bir mücadeleye sebep olmuştur (Akkoyunlu Ertan, 2014: 218-219).

Ticari kapitalizm ve tüketici toplum alışkanlıkları kentsel gündelik yaşamda kendisini, ilk başlarda hevesle karşılanan ancak giderek göze çarpan AVM'ler ile göstermektedir. Sınırsız tüketimin rant ekonomisi dinamikleriyle birleşip ortaya çıkardığı AVM'ler kent dokularının da bozulmasına sebep olmaktadır. AVM'ler son yıllarda sermayenin en büyük kazanç kapılarından biri olmuştur. Taksim Gezi Parkı'nın ortasına da Topçu Kışlası görünümünde bir AVM inşa edilmek istenmesi, İstanbulluların gözünde kamusal alanın, vatandaşa açık kentsel mekânın özel sermaye tarafından istismal edilmesine yönelik bir girişimdir (Göle, 2013). Sermayenin Gezi Parkı üzerinde AVM yoluyla söz sahibi olma girişimi tüm yurda yayılan ve yaklaşık bir ay süren eylemler sayesinde hayata geçirilememiştir.

Lefebvre'nin kent hakkına uygun bir şekilde Gezi Eylemleri kent hakkının gereği olarak ortaya çıkmış, tepeden inme, kapitalist mantığa göre planlanarak hayata geçirilen kentsel politika ve projelere karşı bir isyana dönüşmüştür (Gül ve diğerleri, 2015). Eylemler boyunca dile getirilen talepler ve açılan pankartlarda da çevrenin ve kentin tahribatına yol açan proje ve uygulamalara karşı oluşan tepkiler görülmektedir. Park'ta açılan ve üzerinde mahalleme, meydanıma, ağacıma, suyuma, toprağıma, evime, tohumuma, ormanıma, köyüme, kentime, parkıma dokunma yazan pankart buna en güzel örnektir (Görsel-8). Kentsel ve çevresel hareketlerin taleplerini dikkate almayan ve her seferinde talepleri bastırma eğilimini benimsemiş iktidar Gezi

Protestoları'nı bastırabilmek için hareketin kamusal mekânın ticarileştirilmemesi talebini dikkate almak durumunda kalmıştır (Özen ve Avcı, 2013: 13).

Görsel-8: Gezi Parkı'nda Kentsel ve Çevresel Talepler

KAYNAK: Radikal Kitap

Gezi Protestolarının zemininde katılım hakkının yok sayılarak, uzman görüşü alınmadan yapılan Taksim Projesi'ne karşı duruş vardır. Bu nedenle katılım hakkı olaylar süresince sıklıkla dillendirilmiştir. Birlikte karar alma, herkesin yaşadığı yer hakkında görüş belirtme gibi istekler eylemcilerin kentsel haklara yönelik temel taleplerindedir. Tüm bu talepler kendisini olayların Gezi Parkı'nın kapatılmasından sonra neredeyse her ile yayılan mahalle forumlarında göstermiştir.

Kent meydanlarında, mahallelerde gerçekleştirilen forumlar kapitalist kentin sorunlarından olan 'karar verme süreçlerinin işlevsizliğine' yönelik bir tepki olarak okunmalıdır. Gezi Parkı'nı dönüştürme kararının kamuoyu ile paylaşılmadan ve toplumun farklı düzeylerinde bir uzlaşma sağlanmadan zorla uygulamaya sokulmak istenmesine bir tepki olarak doğan hareketin süreç içinde hiyerarşi öngörmeyen tartışmaların yapıldığı forumlara dönüşmesi anlamlıdır (Şengül, 2015: 15). Gezi Parkı

Olayları'nın belki de en önemli getirisi park forumlarının oluşturulmasıydı. Doğa ve çevre politikaları konusunda bilgilenme ve fikir alışverişinde bulunma amacıyla başlayan süreç toplumsal farkındalığı arttırmış ve insanların özgürce kendilerini ifade edebildiği halk meclislerine dönüşmüştür (Nuran, 2015: 124). Forumların herkese açık olması, katılan herkese söz hakkı verilmesi, kentsel ve çevresel sorunların dile getirilerek bu sorunlara çözümler üretilmeye başlanması aslında kentlinin katılım hakkının elinden alınmasına kendisinin ürettiği demokratik bir çözüm olmuştur.

Gezi Parkı Olayları ile birlikte ilk kez eylemciler ile eylem mekânı arasında doğrudan bir ilişki ön plana çıkmıştır. Mekân herhangi bir amaç için toplanılan yer olmanın ötesine geçmiş ve eylemin yapılma gerekçesi bizzat mekânın kendisi olmuştur. Gezi öncesi de bunun örneklerine rastlamak mümkün olsa da ilk kez kentsel bir mekân için verilen mücadele ulusal çapta bir toplumsal harekete taşınabilmiştir (Kavuncu, 2014: 126). Eylemlerin simgesi haline gelmiş sloganlardan olan 'Her Yer Taksim Her Yer Direniş' sloganı mekân konusunda önemli ipuçları taşımaktadır. Taksim'in 70'li yıllardan itibaren toplumsal mücadeledeki önemi bilinmektedir. Gezi Parkı Olayları ile Taksim'de verilen mücadele tüm ülkeye yayılmış, bu slogan ile kamusal mekân savunusunun sadece o parktakiler tarafından değil diğer kentlerde de binlerce insan tarafından sahiplenildiği dile getirilmiştir.

Gezi Parkı ile ilgili verilen mücadelenin geleneksel muhalefet tarzından farklı olduğu, özgün bir nitelik taşıdığı ortadadır. Özellikle tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yaşanan 68 Kuşağı Hareketleri'nin dayandığı mücadele alanlarından çok farklıdır. O yıllarda gördüğümüz fabrika ve üniversite işgalleri bu eylemde görülmemiştir. Bunun temel sebebi ise olayların kent odaklı olmasıdır. 60'ların ve 70'lerin mücadele konularının ve tarzının aksine Gezi, kentsel muhalefetin ön planda olduğu, kent hakkı taleplerinin dillendirildiği, kent meydanında ortaya çıkan, kentsel mekânların dönüşümündeki hukuksuzlukları eleştiren bir harekettir.

Gezi süreci Türkiye tarihinde ilk kez kentsel meselelerin bu denli ön plana çıkmasını, araştırmacıların dikkatini çekmesini, kamusal sayılmayan ev, kahvehane, sosyal medya ve blog gibi ortamlarda konuşulup yazılmasını sağlamıştır. Gezi'nin kentsel mesele ve kamusal alan konusunda yaptığı bu katkı bile tek başına oldukça

önemlidir (Yalçıntan, 2017: 46). Siyasi iktidarlar tarafından sürekli siyasetin dışına itilmeye çalışılan kent ve çevre içerikli talepler bu olaylarla siyasetin ana gündemi olmuştur (Özen ve Avcı, 2013: 12). İstanbulluların giderek hasret bırakıldığı, sağlıklı ve dengeli bir kentsel yaşamın vazgeçilmez unsuru olan doğal kamusal yeşil alan varlığının gittikçe azaldığı gerçeği karşısında Park'ın park olarak muhafaza edilmesi, her tarafı betonlaştırılan bir kentte üstün kamu yararı olarak kabul edilebilir (Gezi Hukuk İzleme Grubu Gezi Raporu, 2015).

6.2. Sağlık Hakkı Açısından Gezi Parkı

Gezi Parkı Olayları sırasında gerek göstericilerin, gerekse gösterilere katılmasa da gösteri yapılan yerlere yakın konumda bulunan kişilerin sağlık haklarının ihlaline yönelik birçok konu gündeme gelmiştir. Anayasa'nın 56. maddesi ile güvence altına alınmış bir hak olan sağlık hakkının ve bu hakka sıkı sıkıya bağlı olan yaşama hakkının olaylar sırasında ihlal edilmesine yönelik birçok dava açılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 56. maddesinin de işaret ettiği gibi sağlık hakkı ve çevre hakkı birbirini tamamlayan iki hak olmakla birlikte bir önceki başlıkta çevre hakkına geniş yer verilmesi nedeniyle bu başlık altında yalnızca sağlık hakkı ile ilgili ihlallerden bahsedilmeye çalışılmaktadır.

Gezi Parkı Olayları süresince sağlık ve yaşam hakkının ihlaline sebep olan ve kamuoyunda geniş olarak yer bulan durumların başında yoğun biber gazı kullanımı, bu gazların yakın mesafeden sıkılması, gaz kapsüllerinin yakın mesafeden ve hedef gözetilerek atılması, süresi geçmiş biber gazlarının kullanıldığı iddiaları, plastik mermilerin kullanımından kaynaklı görme kayıpları, olayların olduğu noktalarda kurulan revirlere yapılan müdahaleler, yaralıları için çağırılan ambulansların olay yerlerine gelmediği iddiaları gelmektedir.

Türk Tabipler Birliği (TTB)'nin 26.08.2013 tarihli yazısına göre, kamu hastanelerine, özel hastane ve tıp merkezlerine, çatışmaların yaşandığı alanlarda kurulan revirlere toplam 8.163 kişi, yaralı olarak başvurmuştur.

Yaralanmaların içeriğini (Türkiye İnsan Hakları Kurumu Raporu, 2014);

- Biber gazına bağlı yüzeysel yangı, yanık, solunum sıkıntıları, astım krizi, epilepsi atakları,
- TOMA'lerden sıkılan gaz içerikli sulara bağlı yanıklar, tazyike bağlı yumuşak doku travmaları,
- Yakın mesafeden atılan biber gazı kapsülleri, plastik mermiler, darba bağlı kafa travmaları, kas iskelet sistemi yaralanmaları,
- Gaz kapsülü ve plastik mermilerden kaynaklı görme kayıplarına varan göz problemleri ve karın içi organ yaralanmaları oluşturmaktadır.

Sağlık hakkı ile ilgili ihlallere sebebiyet veren durumların başında hiç kuşkusuz olaylarda TOMA (Toplumsal Olaylara Müdahale Aracı) ile sıkılan tazyikli sular ve kullanılan kimyasal gazlar gelmektedir. TTB'nin 2013 yılının Haziran ayında yayınladığı Raporu'nda da belirtildiği gibi hastanelere ve diğer sağlık kuruluşlarına ciddi yaralanmalarla başvuruların dışında büyük bir çoğunluğun kullanılan kimyasal gazlardan etkilendiği bilinmektedir. Kullanılan kimyasal maddelerin çok çeşitli etkileri bulunmaktadır. Göz, deri, dolaşım ve sindirim sistemi gibi birçok sistemde etki göstermekte, hatta ölüme götüren hastalıkları tetiklediği bilinmektedir (TTB Raporu, 2013). Türkiye'de en fazla kullanılan ve kamuoyunda en çok bilinen kimyasal gaz türü biber gazıdır. Gezi Olayları süresince de olaylara müdahale sırasında biber gazı sıklıkla ve çok yüksek miktarlarda kullanılmıştır. Olayların sürdüğü 20 gün boyunca 130.000 biber gazı fişeği kullanıldığı belirtilmektedir (Radikal, 19.06.2013).

Sağlıkla ilgili tüm konularda olduğu gibi biber gazının da sağlığa etkileri konusunda insanlara kapsamlı ve doğru bilgi sağlanması devletin sağlık hakkı ile ilgili pozitif yükümlülüklerindedir. Yalnızca bilginin sağlanması da yeterli değildir. Çünkü bu bilgiler biber gazının makul ölçülerde ve mesafede kullanıldığını varsaymaktadır. Ancak bir göstericinin ya da biber gazlı müdahalenin bulunduğu yerde bulunan herhangi birinin kendisini 'aşırı kullanımdan' , 'süresi geçmiş biber gazı kullanımından' , 'biber gazı fişeklerinin hedef alınarak ve yakın mesafeden atılmasından' koruma olanağı yoktur. Bu nedenle bahsedilen tüm bu durumların

yaşandığı Gezi Parkı Olayları'nda birçok kez sağlık hakkı ihlal edilmiştir (Ayata ve diğerleri, 2013: 84).

Kimyasal gazların Gezi Olayları'nda kullanımında en çok eleştirilen ve sağlık hakkı ihlali yaratan durum gazların aşırı kullanımınıdır. Türkiye'de geçmişte de birçok toplumsal olayda güvenlik güçleri tarafından kimyasal gazlar kullanılmış ve tepkiye sebep olmuşsa da Gezi Parkı Olayları'nda birçok şehirde gerçekleşen gaz kullanımının eriştiği boyut kaygı verici ve insan sağlığı açısından kabul edilemez durumdadır (TBB Raporu, 2013). Özellikle olayların başladığı ilk günlerde yoğun gaz kullanımına yönelik tepkilerin eylemci sayılarını arttırdığı ve protestoların ülke geneline yayılmasında etkili olduğu bilinmektedir. Keza hükümet yetkililerinin de buradaki aşırı kullanımı kabul ettikleri hatta eylemcilerden özür diledikleri açıklamalar mevcuttur. Biber gazının insan vücudundaki etkileri dikkate alındığında bu kadar yoğun kullanımı anayasal bir hak olan sağlık hakkını ihlal etmektedir.

Biber gazının kullanımı yalnızca kullanılan miktar açısından değil kullanım şekli bakımından da önemlidir. AİHM, Abdullah Yaşa/Türkiye kararında yalnızca biber gazının kullanılmasını değil, aynı zamanda biber gazı fişeginin atılış şeklini de dikkate almış, biber gazının fırlatılmasının uygun usulle yapılması gerektiğini, kullanılan maddenin tehlikeli içeriği dikkate alındığında potansiyel olarak ölümcül kuvvet kullanımına ilişkin Mahkeme içtihadının kıyasen uygulanması gerektiğini ifade etmiştir. İçişleri Bakanlığı'nın Şubat-2008 Tarihli Göz Yaşartıcı Gaz Silahları ve Mühimmatları Kullanım Talimatında '*Göz yaşartıcı gaz fişekleri doğrudan insan vücudunu hedef alacak şekilde atılmaz*' düzenlemesi bulunmasına rağmen, olaylarda vücuduna gaz fişeklerinin isabet etmesi sonucu pek çok kişi yaralanmıştır. Bu yaralanmalar, gaz fişeklerinin fırlatılmasında yaygın bir usulsüzlük bulunduğunu ortaya koymaktadır (Türkiye İnsan Hakları Kurumu, 2014). Maalesef olaylar sırasında gaz kapsüllerinin mevzuata ve insan haklarına aykırı kullanımından dolayı hayatını kaybedenler de olmuştur. 15 yaşında olayların olduğu yerden geçerken gaz kapsülünün başına isabet etmesi sonucu yaşamını yitiren Berkin Elvan ile Hatay'daki eylemlerde yine başına gaz fişeginin isabet etmesi sonucu hayatını yitiren Abdullah Cömert bu duruma örnek olarak verilebilir.

Gaz kullanımı ile ilgili diğer önemli bir husus da gazla maruz kalan kişilerin alması gereken sağlık hizmetidir. Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi biber gazını potansiyel olarak tehlikeli bir madde olarak değerlendirmiş, istisnai olarak kullanılması gerektiğinde bile emniyet tedbirlerinin alınması, biber gazına maruz kalan kişilerin derhal doktora erişiminin sağlanması ve bu kişilere gerekli ilaçların verilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur (TBB Raporu, 2013). Toplumsal olaylarda gaz kullanımına gerek duyulmuş ve mevzuata uygun olarak kullanılmış olsa dahi gerek göstericilerin gerekse gösterici olmasa da gazla maruz kalmış diğer kişilerin derhal gerekli sağlık hizmetini alması gerekmektedir. Bu noktada devlete ulusal ve uluslararası mevzuatta yüklenen sorumluluklardan biri olan toplumsal olayların bulunduğu mekânlarda yeterli sayıda sağlık ekibi ve teçhizatının bulundurulması gerektiği konusu da gündeme gelmektedir. Eylemciler arasında özellikle çeşitli rahatsızlıkları olan kişiler diğerlerine oranla gazdan daha olumsuz etkilenebilir ve bu kişilerin çok daha hızlı bir şekilde sağlık ekibine yönlendirilmesi gerekebilir. Bu da eylemlerin olduğu yerlerde yeterli ambulansın bulundurulması gerekliliğini ortaya koyan bir unsurdur.

Nitekim İçişleri Bakanlığı'nın Şubat-2008 Tarihli Göz Yaşartıcı Gaz Silahları ve Mühimmatları Kullanım Talimatı'nda "*Göz yaşartıcı gaz silahları ve mühimmatları amacı dışında ve gerekli tedbirler (sağlık ekibi gibi) alınmadan kullanılmamalıdır*" düzenlemesi bulunmaktadır. Gezi Parkı Olayları sırasında gerekli sağlık tedbirlerinin alınmadığı olay yerlerindeki görüntülerde, tanıkların anlatımlarında, düzenlenen raporlarda görülmektedir (Türkiye İnsan Hakları Kurumu Raporu, 2014). Türk Tabipler Birliği'nin Raporu'na (2013) göre ambulanslardan sağlık hizmeti alanlar %0.04 oranındadır. Bunun yanı sıra olaylar sırasında birçok kez, yaralılar için 112 acil yardım hattını arayan kişilere ambulanslara olay yerine gitme izni verilmediği cevabı verilmiştir. Ayrıca insanların bir kısmı gösterici olarak tanımlanmak ve yetkililer tarafından suçlanmaktan korkarak yardım istemekten çekinmişlerdir. Sağlık Bakanlığı 3 Haziran 2013 tarihinde yayınladığı kararname ile bu korkuyu desteklemiş, özel ve üniversite hastanelerine, gösterilerden gelen ve acil yardım isteyen her kişinin gözlenmesi ve rapor edilmesi yönünde talimat vermiştir (Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu Raporu, 2014).

Biber gazı kullanımının sağlık hakkını ihlal ettiği en önemli noktalardan biri kapalı alanlara biber gazı sıkılması ya da gaz kapsülleri atılmasıdır. Olaylar sırasında göstericilerin sığındıkları bina, cami, otel, hastane, metro istasyonu gibi yerlere çok kez polis tarafından biber gazı sıkılmıştır. Biber gazlı müdahaleden kaçan kişilerin kaçış güzergâhlarının dahi açık bulundurulması gerekirken göstericilerin kaçtığı yerlere tekrar gaz sıkılması açık bir sağlık hakkı ihlalidir. Örneğin eylemler süresince Divan Oteli'ne ve çeşitli hastanelere çok sayıda gaz kapsülünün atılması büyük tepki toplamıştır.

Söz konusu gazları üreten şirket bile gazların kapalı alanda kullanılmasının ölümcül tehlikede olduğunu belirterek kullanım kılavuzuna yazmışken, bu gazların kapalı alanlarda kullanılması ve göstericilere hedef alınarak atılması başlı başına bir hak ihlalidir. Ayrıca kapalı alanda meydana gelen bir gösteriden bahsedilemeyeceğinden bu alanlarda gösteri dağıtmak amacıyla gaz kullanılması bu gazların asıl amacıyla çelişmektedir (Banko ve Çalışır, 2014: 398).

Gösterilerin yapıldığı kentlerde aksayan sağlık hizmetinin yerini alması ve yaralılara gereken sağlık desteğinin verilmesi amacıyla gönüllü doktor ve diğer sağlık personelleri tarafından revirler kuruldu. Doğaçlama bir şekilde ortaya çıkan revirlere eczaneler, çeşitli kuruluşlar tıbbi malzeme yardımında bulundular. Ancak tamamen göstericilere destek vermek ve tedaviye ihtiyacı olanlara tedavi hizmeti sağlamak amacıyla doktorların gösteri alanlarına gelmesi ve revirlerde hizmet vermesi yetkililer tarafından açık bir şekilde kınandı ve kurulan revirlerin yıkılması istendi. Revirlerde hizmet veren doktorlar, hemşireler, tıp öğrencileri saldırılara uğradı. Kurulan bu revirler ve gönüllü sağlık hizmeti veren kişiler birçok kez biber gazlarından nasibini aldılar. Örneğin 15-16 Haziran 2013 gecesi Gezi Parkı'ndaki sert müdahaleden kaçarak Divan Oteli'ne sığınan insanlara yardımcı olmak amacıyla otelin yanına kurulan revire ve otelin lobisine çok sayıda biber gazı kapsülü atıldı (Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu Raporu, 2014).

Gezi Parkı Olayları sırasında birçok kez sağlık hakkının ihlal edilmesi Türkiye'ye ilişkin olarak Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan 2013 Yılı İlerleme Raporu'na da yansımıştır. Söz konusu raporun "Demokrasi ve hukukun üstünlüğü"

başlıklı bölümünde; “Mayıs ayı sonunda, İstanbul’un merkezinde yer alan Gezi Parkı’nda bir kentsel gelişim projesine karşı protestolar başlamıştır. Protestolar artmış, daha kapsamlı talepleri içererek diğer şehirlere yayılmıştır. Şiddete başvuran az sayıda protestocu katılmış olsa da, gösteriler genel olarak barışçıl nitelikte gerçekleşmiştir. Bazı vakalarda, polis göstericilere karşı aşırı güç kullanmıştır. Biri polis memuru olmak üzere, altı kişi hayatını kaybetmiş, bazıları çok ağır olmak üzere binlerce kişi yaralanmış, Taksim Dayanışma Platformuna katılan STK üyeleri de dâhil olmak üzere, 3.500’den fazla kişi gözaltına alınmış ve bunlardan en az 112’sinin hâkim kararıyla tutukluluk halleri devam etmiştir. Bu kişilerden 108’i terör örgütüne üye oldukları şüphesiyle tutuklanmıştır. Bu bağlamda Türk makamları tarafından verilen bilgilere göre, gösteriler sırasında yaşandığı iddia edilen insan hakları ihlalleri ve bunlara ilişkin şikâyetler neticesinde, İçişleri Bakanlığı tarafından 164 kolluk görevlisi hakkında idari soruşturma başlatılmış olup, söz konusu kolluk görevlilerinden 32 emniyet amiri ve 30 polis memuru görevden uzaklaştırılmıştır. Bazı vakalar, yargıya intikal ettirilmiş olup, bu davalar halen sürmektedir.” şeklinde ifadeler yer almaktadır.

Sonuç olarak Gezi Parkı Eylemlerinin gerçekleştiği yaklaşık bir aylık süre boyunca anayasal bir hak olan sağlık hakkının ihlal edildiği sayısız olay ve durum yaşanmıştır. Özellikle güvenlik güçleri tarafından olaylara müdahale edilirken mevzuata ve insan haklarına aykırı şekilde orantısız güç kullanılması, ölüm ve yaralanmalara sebebiyet verecek müdahalelerde bulunulması, sağlık hizmetlerinin devlet tarafından yeterli şekilde sunulmaması, gönüllüler tarafından sunulmak istendiğinde bu kişilere müdahale edilmesi ve gözaltı işlemleri uygulanması olaylar sırasında yaşanan en önemli sağlık hakkı ihlalleridir. Bu ihlallerin basına, bilimsel raporlara, tanık ifadelerine, fotoğraf ve videolara net bir şekilde yansımalarına rağmen olayların üzerinden geçen 5 yıla rağmen, halen etkili ve tarafsız soruşturmalarla durumun sağlıklı biçimde incelendiği ve analiz edildiği söylenemez. Hak ihlalleri ile ilgili soruşturmanın yapılmaması anayasal haklarını daha sonra kullanmak isteyen kişiler üzerinde caydırıcı etki yaparken, sorumluların soruşturma geçirmemeleri hukuk düzeninin güvenilirliğini zayıflatmaktadır.

6.3. İfade Özgürlüğü Açısından Gezi Parkı

Gezi Parkı Olayları ile ifade özgürlüğü bağlantısı, olayların değerlendirilmesinde önemli bir noktadır. Daha önceki bölümlerde de işlediğimiz gibi eylemlerin çıkış noktası ve eylemler süresince tüm yurttan dile getirilen talepler incelendiğinde ifade özgürlüğünün Gezi’de ön planda olan haklardan olduğunu görmekteyiz. Gezi Parkı’nın yıkılmasının önlenmesi amacıyla başlayan eylemler öncesinde de Türkiye’de ifade özgürlüğü ile ilgili sıkıntılar ve tepkiler sık sık gündeme gelirken, vatandaşların bu duruma karşı biriken bir öfkesi mevcuttu. Nitekim Taksim Gezi Parkı’nın yıkılıp yerine Topçu Kışlası görünümlü alışveriş merkezi yapılması planlanırken halkın, sivil toplumun, üniversitelerin katılımı sağlanmamıştır. Kenti için görüşlerini ifade edemeyen, etmek istediğinde engellerle karşılaşan kişiler ifade özgürlüğünden yararlanamamışlardır. Olaylar sırasında dile getirilen tepkilerde, açılan pankartlarda, yazılan duvar yazılarında ifade özgürlüğünün engellenmesine yönelik tepkilerle sıklıkla karşılaşmaktadır.

Olaylara giden süreçte ifade özgürlüğünün engellenmesi eylemlerin tüm yurttan karşılık bulmasının büyük bir nedeni olmuşken yaklaşık bir ay süren olaylar boyunca da birçok kez anayasal bir hak olan ifade özgürlüğü ihlal edilmiştir. Gezi Eylemleri’nde ifade özgürlüğünün ihlaline yönelik uygulama ve durumların başında bilgiye ulaşma hakkının kısıtlanması, basın özgürlüğünün engellenmesine yönelik girişimler, sosyal medyanın engellenmeye çalışılması ve bu mecralarda paylaşım yapanların gözaltına alınması, olaylarla ilgili görüş ifade eden birçok kişinin gözaltı ve tutuklamalara maruz bırakılması gelmektedir.

Devletin, birçok hak ve özgürlüğün korunmasında olduğu gibi ifade özgürlüğü alanında da negatif ve pozitif yükümlülükleri vardır. Devlet bu konudaki negatif yükümlülüğü uyarınca Anayasa’daki sınırlama gerekçelerine aykırı olarak ya da bu gerekçeleri keyfi kullanarak ifade özgürlüğünü engelleyici uygulamalarda bulunmamalıdır. Pozitif yükümlülüğü kapsamında ise bireylerin ifade özgürlüğünün önündeki tüm engelleri kaldırmalı ve üçüncü kişilerin ifade özgürlüğünü engelleyici davranışlarını engellemelidir. AİHM’in bu konudaki içtihatları artık istikrar kazanmıştır ve mahkeme ifade özgürlüğü ile ilgili neredeyse tüm davalarda ifade

özgürlüğünün korunmasının sadece kamu makamlarının bu özgürlüğe müdahale etmemesi olarak yorumlanamayacağını, diğer kişilerin saldırılarından da bu özgürlük alanının korunması gerektiğini ısrarla vurgulamaktadır.

Gezi Olayları sırasında devletin hem pozitif hem de negatif yükümlülükleriyle bağdaşmayan durumlar yaşanmıştır. Örneğin; kişilerin şiddet içermeyen sosyal medya mesajları nedeniyle gözaltına alınmaları ve haklarında soruşturma açılması negatif yükümlülüğün ihlali iken, sosyal medyadan düşüncelerin özgürce ifade edilmesi önündeki engelleri kaldırması gerekirken kamu otoritelerinin, bu mecralara yönelik sert söylemleri pozitif yükümlülüğe dair ihlaller oluşturmaktadır (Türkiye İnsan Hakları Kurumu Raporu, 2014).

Eylemler süresince ifade özgürlüğünün ihlal edildiği durumların başında siyasilere yönelik yapılan eleştirilere müdahale edilmesi gelmektedir. AİHM'e göre hükümetleri yalnızca yasama ve yargı organları değil halk ve kitlesel medya da denetlemelidir. Ayrıca mahkeme hükümetlerin hem en ağır eleştirilere dahi hoşgörü göstermek zorunda olduklarını hem de özgürlüğü sınırlamak amacıyla alınan önlemlerin caydırıcı etkiye yol açmaması gerektiğini vurgulamaktadır (Ayata ve diğerleri, 2013: 59-60). Gezi Parkı Gösterileri'nin yerel ve merkezi iktidarların aldığı kararla Gezi Parkı'nın Topçu Kışlası'na dönüştürülmesine itiraz olarak başladığı ve diğer hükümet politikalarına karşı duyulan tepkinin açılan bu itiraz yolunda dile getirildiği dikkate alındığında olaylar boyunca siyasilere, iktidara, uygulanan politikalara getirilen eleştiriler oldukça doğaldır. Ancak özellikle iktidar temsilcileri tarafından olayların yasadışı olduğu hatta bir noktadan sonra gösterilere katılanların terörist olarak kabul edileceklerinin sürekli dile getirilmesi siyasi ifade özgürlüğüne yönelik açık bir ihlal niteliği taşımaktadır. Bu noktada olaylar sırasında sıklıkla işlenen konulardan biri olan iktidarın aldığı oy oranı üzerinden eylemlerin meşruiyetinin sorgulanması da önemli bir noktadır. İktidarın % 50 oy oranıyla göreve geldiği bu nedenle eylemcilerin AKP hükümetine yönelik eleştirilerinin meşru olmadığı yönündeki söylemler sürekli dile getirilip, bu yöndeki haberler dolaşıma sokulmuştur. Ancak yine yerleşmiş AİHM içtihatlarına göre bir düşüncenin özgürce dile getirilebilmesi için o düşüncenin toplumda genel kabul görmesi gerekmez. Tam tersi, karşıt fikirlerin ifade edilmesi çok daha önemlidir. Böylece bir toplumda insanlar

çeşitli fikirlerden haberdar olurken, o toplumun tek bir fikre körü körüne bağlanmasının önüne geçilir. Bu nedenle Gezi sürecinde oy oranları üzerinden eylemcilerin meşruiyetinin sorgulanması ifade özgürlüğüne yönelik hak ihlalidir.

Olayların ilk 3 gününün barışçıl olduğu, devamının ise barışçıl olmadığı yönündeki görüşler, hükümet yetkililerinin görüşünün tekrarından başka bir şey olmamakla birlikte, bu ifadeler bilimsel dayanaktan da yoksundur. Milyonlarca insan kimse tarafından kışkırtılmamış, özgür ve özerk bireyler olarak hükümetin bazı politikalarından duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir. Bu durum siyasi ifade özgürlüğünün kullanımına tipik bir örnektir (Altıparmak, 2014: 112).

Gezi Protestoları süresince internet ve sosyal medya üzerinden yapılan paylaşımlara yönelik müdahaleler de ciddi hak ihlallerine yol açmıştır. İfade özgürlüğü kitap, televizyon ya da radyo yayını, köşe yazısı, broşür, basın açıklaması gibi çeşitli araçlar vasıtasıyla kullanılabilir. Son yıllarda internet aracılığıyla Facebook, Twitter, İstagram gibi sosyal medya araçları üzerinden de duygu ve düşünceler açıklanmaktadır. Küreselleşme ve gelişen teknolojiyle birlikte geleneksel medyanın yerine aday olarak gösterilen ve alternatif medya olarak anılan bu mecralar üzerinden yapılan paylaşımlar da ifade özgürlüğü kapsamındadır. Gezi Parkı Olayları özelinde baktığımızda özellikle ana akım medya organlarının olaylara yeterince yer vermemesi, bir nevi otosansür uygulaması nedeniyle gerek eylemciler arasındaki haberleşme gerekse olaylardan haber almak isteyen diğer kişiler açısından sosyal medya kullanımının bir zorunluluk haline gelmesi doğaldır. İnsanlar bu mecralar üzerinden hem haberleşme sağlayarak örgütlenme özgürlüklerini hem de olaylarla ilgili görüşlerini paylaşarak ifade özgürlüklerini kullanmışlardır.

Sosyal medyanın Türkiye toplumsal hareketler tarihinde en çok kullanıldığı ve gündem olduğu bir dönemde engellenmeye çalışılması, bu araçları kullananlara yönelik adli ve idari soruşturmaların açılması ifade özgürlüğünün ihlali niteliği taşımaktadır. Sosyal medya üzerinden yaptığı paylaşımlar nedeniyle açılan birçok dava bulunmakla birlikte İzmir’de 29 kişiye olaylar sırasında attıkları tweetler nedeniyle açılan ceza davası Gezi Olaylarının sembol davalarından olmuştur (Altıparmak, 2014: 87). Söz konusu dava düzenlenen iddianame açısından oldukça

tartışmalıdır. Olaylar süresince aynı içerikli milyonlarca tweet atılmasına karşın bu insanların arasından İzmir'deki 29 kişi adeta tesadüfen seçilmiş ve haklarında Twitter üzerinden örgüt kurdukları ve kitleleri 'suça teşvik' ettikleri iddiasıyla dava açılmıştır. Ancak iddianame, örgüt kurdukları iddia edilen kişilerin herhangi bir örgütle somut bağına tespit etmemiş, liderlik ettiği bir gruptan da bahsetmemiştir. Bu kişiler tarafından teşvik edilerek suç işleyen herhangi bir kişi de yine iddianamede yer almamaktadır. Atılan milyonlarca tweetin aynı kapsamda olduğu düşünüldüğünde bu davada paylaşım yapanlar arasından sadece 29 kişinin seçilmesi hem eşitlik ilkesine hem de ifade özgürlüğüne açıkça aykırıdır. Açılan davada daha sonra 28 kişi beraat etmiş, 1 kişi de hakaret suçlamasıyla ceza almışsa da böyle bir davanın açılması bile ifade özgürlüğünün kullanımını caydırıcı niteliktedir.

İnsanların sosyal medya üzerinden gösteri çağruları yapmalarının suç niteliğinde olması için gösterilerin tamamının suç olması gerekmektedir. Ancak olaylar sırasında bir kısım göstericinin şiddete başvurmuş olması eylemin genelinin şiddet içerikli olduğu sonucunu doğurmayacağı gibi bu gösterilere çağrı yapılması da suça teşvik olarak yorumlanmamalıdır. Şiddete başvuranlar kendi eylemlerinden sorumlu tutulacağı gibi şiddete teşvik niteliğinde olmayan çağrılarının tehdit olarak görülmesi ve kısıtlanmaya çalışılması bir hak ihlali niteliğindedir. Bu açıklamalar ışığında eylemler sırasında “*Mesele sadece Gezi Parkı değil arkadaş, sen hâlâ anlamadın mı? Hadi gel!*” şeklinde tweet atan Mehmet Ali Alabora hakkında ‘suç işlemeye alenen tahrik’ suçlamasıyla açılan soruşturma sonucunda takipsizlik kararı verilmesi de ifade özgürlüğüne ilişkin ulusal ve uluslararası standartların gereğidir (Türkiye İnsan Hakları Kurumu Raporu, 2014).

İfade özgürlüğünün olaylarda ihlaline yönelik bir diğer örnek duran adam eylemlerine yapılan müdahalelerdir. 17 Haziran 2013 tarihinde Taksim’de tek kişiyle başlayıp kısa zamanda tüm ülkeye yayılan ve binlerce kişinin ayrı ayrı noktalarda gerçekleştirdiği eylemlere çeşitli müdahaleler olmuştur. 17 Haziran’da Taksim’de hareketsiz durarak protesto gerçekleştirenlerden bazılarının gözaltına alınması ve Şanlıurfa’da 21 Haziran’da yine durarak protesto gerçekleştiren bir kişiye Kabahatler Kanununu ihlal gerekçesiyle para cezası verilmesi sadece iki örnektir. İfade özgürlüğü pek tabii sessiz kalma biçiminde de kullanılabilirdiğinden yapılan bu uygulamalar

anayasal korumada olan haklara yönelik ihlal niteliğindedir (Ayata ve diğerleri, 2013: 58).

Gezi Parkı Olayları sırasında ifade özgürlüğünün ihlal edildiği durumlar içerisinde basın özgürlüğü de önemli noktalardan biridir. Basın özgürlüğü demokratik toplumların vazgeçilmez unsurlarındandır. Kişilerin bilgiye ve toplumdaki çeşitli düşüncelere serbestçe ulaşabilmesi, kendi kanaatlerini özgürce açıklayabilmesi gerekmektedir. Bunun için de bir ülkede basın özgürlüğünün mutlaka sağlanıyor olması gerekir. Ayrıca basın, ifade özgürlüğünün de kullanım araçlarındandır. Olaylar sırasında basın özgürlüğünün ihlali ile ilgili çeşitli basın mensuplarının işten çıkarılmaları, radyo ve televizyonlara yapılan müdahaleler, habere erişim hakkının engellenmesi ve olayları takip eden basın çalışanlarının müdahalelere maruz kalması sık sık gündeme gelmiştir.

Türkiye Gazeteciler Sendikası'na göre çeşitli basın kuruluşlarından 22 medya mensubu işten çıkarılmış ve 37 medya mensubu istifaya zorlanmış, 24 Haziran 2013 itibariyle en az 22 basın mensubu darp edilmiş, sözlü tacize veya hakarete uğramış ve görev yapması engellenmiş, 28 basın mensubu gaz fişeği, tazyikli su ve plastik mermi ile yaralanmış, 14 basın mensubu görev sırasında gözaltına alınmış, olaylara en çok yer veren ve olay yerlerinden haber aktaran kanallar olan Ulusal TV, Halk TV, Em TV ve Cem TV'ye de RTÜK tarafından 11.866'şar TL para cezası ve uyarı cezaları verilmiştir. Tüm bu durumlar ciddi müdahalelere işaret etmektedir (Ayata ve diğerleri, 2013: 61-62).

RTÜK kanallara para cezası kestiği kararında, Avrupa Konseyinin, "Kriz Dönemlerinde İfade ve Bilgi Özgürlüğünü Korumaya Yönelik Kılavuz İlkelerine" atıfta bulunmuştur. RTÜK, bu kılavuzdan yola çıkarak, yayınların taraflı ve doğrulanmamış bilgiler veren yayınlar olduğunu, medyanın kriz dönemlerinde manipülatif veya kamuoyunda infial yaratabilecek yayınlardan kaçınma, halkı yatıştırıcı ve sükûnete davet eden yayın yapma yükümlülüğünün bulunduğu sonucuna varmıştır. Ancak RTÜK'ün bu kararı, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri tarafından eleştirilmiş, kılavuz ilkelerde açık bir biçimde, bu konuda en uygun mekanizmanın öz denetim olduğunun belirtildiği ve RTÜK'ün uyguladığı denetim ve

verdiği cezaların öz denetim olarak kabul edilemeyeceği ifade edilmiştir. (Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Raporu'ndan Aktaran Türkiye İnsan Hakları Kurumu Raporu, 2014).

Sonuç olarak gerek sosyal medya üzerinden gerekse diğer araçlarla veya gösteriler yoluyla ifade özgürlüklerini kullanmak isteyen kişilerin bu özgürlüklerinin ihlal edilmesi sonucunu doğuran birçok olay yaşanmıştır. Görüş ve kanaatlerini açıklayan kişiler hakkında davalar açılması, basın özgürlüğüne yönelik müdahalelerde bulunulması, siyasilere yönelik getirilen eleştirilerin kabul edilmemesi, bilgiye ulaşım hakkının engellenmesi ihlallerin en sık yaşananlarıdır. Demokratik bir toplumda özellikle korunması gereken ve anayasal bir hak olan ifade özgürlüğünün ihlal edilmesi olaylardaki tepkileri de arttıran bir durum olmuştur.

6.4. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı Açısından Gezi Parkı

Gezi Parkı'nın yıkılıp yerine Topçu Kışlası yapılmasına karşı verilen mücadeleler her şeyden önce toplanma ve gösteri yoluyla verildiği için olayların toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkıyla bağlantısı konunun temelini oluşturmaktadır. Ayrıca Anayasa'nın 34. maddesinde düzenlenen toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı, yine Anayasa'nın 26. maddesinde düzenlenen ifade özgürlüğü ile iç içe geçmiş ve ondan ayrı düşünülemeyen anayasal bir haktır. Bu hak bir anlamda ifade özgürlüğünün kolektif kullanımınıdır. Ayrıca vatandaşların siyasal karar alma mekanizmalarına bu yolla seslerini duyurabildikleri düşünüldüğünde siyasal katılım açısından da oldukça önemlidir.

Toplanma özgürlüğünün içeriği geniştir ve protesto gösterisi, basın açıklaması, miting, oturma eylemi, işgal gibi her türlü toplanmayı koruma altına alır. Ayrıca devletin toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının korunmasında hem pozitif hem de negatif yükümlülükleri vardır. Negatif yükümlülükler devlete toplantıları engellememe sorumluluğu yüklerken, pozitif yükümlülükler bu hakkı engellemek isteyenlere müdahale etmeyi ve hakkın kullanımını önündeki engelleri kaldırmayı gerektirir. Gezi Parkı Olayları süresince 3. kişiler tarafından gerçekleşen ihlallerin

oldukça sık yaşanmış olması ve bu kişiler hakkında etkili soruşturmalar yapılmaması pozitif yükümlülüklerin ihlalini doğurmuştur (Ayata ve diğerleri, 2013: 65).

Türkiye’de Gezi sürecinden önce de toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımı ile ilgili tartışmalar ve ihlaller mevcuttur. Bu konudaki AİHM kararlarına baktığımızda Türkiye’nin karnesinin iyi olmadığı ifade edilmektedir. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2013 yılı sonuna kadar, toplantı ve örgütlenme özgürlüklerine ilişkin toplam 151 ihlal kararı vermiştir. Bu ihlal kararlarının 61 tanesi Türkiye hakkındadır. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının ihlaline ilişkin Türkiye’ye en yakın devlet olan Rusya’nın ihlal sayısı 12 iken, nüfusu Türkiye’ye yakın büyük Batı Avrupa Devletleri aleyhine verilen kararlar 2 ila 4 arasında değişmektedir (Altıparmak, 2014: 96).

AİHM’in verdiği kararlarda en çok öne çıkan konu ulusal mevzuatta toplantı ve gösteri yürüyüşlerini düzenleyen 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nun Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile korunan toplanma özgürlüğünü sınırlandırıcı gizli engellerle dolu olmasıdır. Örneğin; yasanın 10. maddesi toplantı yapmak için 48 saat önceden bildirimde bulunma zorunluluğunu, 7. maddesi halka açık yerdeki toplantı ve yürüyüşlerin güneşin batmasından 1 saat önce sonlandırılması gerektiğini, 22. maddesi ise parklarda toplantı yapılmasının yasaklanmasını düzenlemektedir. Bu maddeler lafzi olarak yorumlandığı takdirde anayasal bir hak olan toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının amacını sakatlamaktadır. Gezi Parkı Olayları açısından düşünecek olursak bu maddelere göre Gezi Parkı’ndaki ağaç kesimine tepki göstermek için ağaçların bulunduğu parkta değil, farklı bir yerde eylem yapmak gerekmektedir. Bu da olayları kamusal mekân savunusuna yönelik öneminden uzaklaştırır. Aynı şekilde yasaya göre, hukuksuz ağaç kesiminin engellenmesi amacıyla yapılacak eylemler için 48 saat beklenecek olursa hiç kuşkusuz 48 saat sonra ağaçlar yerinde bulunamayacaktır (Altıparmak, 2014: 109). Gece eylem yapılmasının yasaklanması da aynı şekilde ağaç kesiminin hukuksuz bir biçimde gece yapılmasının önünü açacaktır.

Gezi Parkı Olayları süresince toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımı ile ilgili yaşanan en büyük tartışmalardan biri gösterilerin izinsiz olduğu gerekçesiyle

dağıtılmasıdır. Oysa daha önceki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi Anayasa'ya göre toplantı ve gösteri yapmak için izin şartı yoktur. İlgili kanun da toplanmaları izne değil bildirimle bağlamıştır. Bu nedenle olaylar boyunca gerek siyasilerin söyleminde, gerekse medyanın yaptığı haberlerde kullanılan izinsiz gösteri kalıbının kullanılması her şeyden önce mevzuata ters düşmektedir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin bildirim koşuluna bağlanmasının asıl amacı yapılacak toplantıların devlet tarafından korunmaya alınması, kolaylaştırılması ve gerekli tedbirlerin alınmasıdır. Bildirimin sıkı şekil şartlarına bağlanması, toplanma özgürlüğünü kullanabilmek için izin almak gerektiği algısı doğurabilecekken, hakkın özüne yönelik ciddi bir müdahale niteliğinde olacaktır. Gezi Parkı Olayları sırasında, gösterilerin izinsiz yapıldığı şeklindeki açıklamalar bu algının birer tezahürü olarak değerlendirilebilir (Türkiye İnsan Hakları Kurumu Raporu, 2014).

Gezi Parkı Olayları'nın çıkış amacına ve taleplerine baktığımızda eylemler yapılmadan 48 saat önce haber verilmesi gerektiği konusu eylemin ruhuna ve amacına aykırıdır. Nitekim iş makinelerinin ağaçları kesmek üzere Park'a girdiği ilk gece çalışmaların engellenmesi için toplanılmayıp 48 saat sonrası beklenseydi o ağaçlar hukuksuz bir yere kesilecek ve daha önemlisi kişiler sırf bildirim şartı nedeniyle anayasal hakları olan toplanma haklarını kullanamayacaklardı. AIHM içtihatlarında da bildirim konusundaki kararlar istikrar kazanmıştır. Mahkeme sırf bildirim şartına uyulmadığı için barışçıl bir gösterinin dağıtılmasının hak ihlali olduğu yönünde sayısız karar vermiştir. Olayların ilk gününde hukuka aykırı olarak eylemlerin izinsiz olduğu gerekçesiyle sert bir şekilde dağıtılması; gösterilerin tüm ülkeye yayılmasına, dile getirilen tepkilerin çeşitlenmesine ve yaklaşık bir ay sürmesine neden olmuştur.

Gezi Olayları sırasında yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşleri, bildirim yapılmış olsun veya olmasın, geneli itibariyle yasaklanmıştır. Bu durum yasaklamayı kural, serbestliği ise istisna haline getirmiştir. Yasaklamanın bir hakkın kullanımına yapılabilecek en ağır müdahale olduğu düşünüldüğünde yasaklama gerekçeleri genel, soyut ve kalıplaşmış değil somut ve ciddi verilere dayandırılmalıdır (Gezi Hukuk İzleme Grubu Gezi Raporu, 2015).

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı ile ilgili bir diğer önemli konu toplanma ve gösterilerin yapılacağı mekânlarla ilgilidir. Türkiye’de bu konuda yine 2911 sayılı kanunun gizli yasakları nedeniyle sorunlar yaşanmakta, AİHM kararları ile uygulamalar arasında çelişkiler bulunmaktadır. Özellikle parklarda toplanmaların ve gece gösteri yapmanın yasak olması çoğu zaman somut olayda hakkın kullanımını önünde büyük engel teşkil etmektedir. Yapılan eylemlerin çoğu zaman kentsel mekânlarla doğrudan bağlantısının olması çok doğaldır. Özellikle kentsel, kırsal mekânların korunması amacıyla yapılan toplanmaların söz konusu mekânlarda gerçekleşmesi yapılan eylemlerin amacına ulaşması açısından oldukça önemlidir. Gezi Parkı’ndaki ağaçların kesilmesinin önlenmesi için yapılan gösterilerin Park’ın dışında herhangi bir yerde gerçekleştirilmesi toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasını en başından sakatlayacaktır. Bu nedenle söz konusu Park’ın gösteri yeri olmadığı gerekçesiyle eylemcilerin dağıtılması da hakkın özüne aykırıdır.

Kamusal alanların toplanma ve gösterilere açık olması gerekir. Gezi Parkı’nın kapatılması ve eylemlere izin verilmemesinden sonra toplanmaların söz konusu yerde yapılmak istenmesinin önemi de artmaktadır. Esas olarak herhangi bir yerin gerekli sebepler dışında toplanmalara kapatılması çoğu zaman bu alanda toplantı ya da gösteri yapmak istenmesinin nedenini oluşturmaktadır. Bu tür toplanma ya da gösterilerde en azından verilmek istenen görüntü veya iletilmek istenen mesajın söz konusu mekâna ulaşabilmesi beklenen bir durumdur (Türkiye İnsan Hakları Kurumu Raporu, 2014). Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yapılacağı mekânın seçimi, ifade özgürlüğünün de ayrılmaz bir parçasıdır. Bu kapsamda Taksim Gezi Parkı’nın yıkılmasına yönelik çabaları önlemek amacıyla başlayan ve ülke genelinde yaşam alanlarının korunması talebiyle büyüyen gösterilerin belirli kamusal alanlarda gerçekleşmesi, toplantının amacı düşünüldüğünde son derece doğal ve meşru bir tercihtir. Ancak eylemler süresince kolektif ifade özgürlüğünün, tercih edilen bu mekân toplantı ve gösterilere 2911 sayılı yasanın idari makamlara takdir yetkisi tanıyan 6. ve 22. maddelerine dayanılarak yasaklanmıştır. Bu durum AİHM tarafından toplantı ve gösteri hakkının kullanılmasının önünde ciddi bir engel olarak nitelendirilmekte ve somut olayın koşullarına göre parkların, meydanların, caddelerin toplantı ve gösteri yeri olarak kullanılabilmesi ifade edilmektedir (Gezi Hukuk İzleme Grubu Gezi Raporu, 2015).

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının sınırlandırılmasında önemli ölçütlerden biri toplantıların barışçıl olmasıdır. Barışçıl olmayan herhangi bir toplanma ve gösteri yürüyüşü hakkında bahsedilemez. Ancak barışçıl olmayan hareketlerin, eylemlerin geneli için geçerli olup olmadığı çoğu zaman kilit bir noktadır. Gezi Parkı Olayları'na baktığımızda şüphesiz, bu kadar çok katılımcının olduğu binlerce gösterinin içinde insan hakları hukukunun tanıdığı barışçıl toplantı hakkının kullanım sınırları dışına çıkanlar olmuştur. Ne var ki bu nitelikte olan kişi sayısı olayların büyüklüğü dikkate alındığında olağanın bile altındadır. Milyonlarca kişinin katıldığı bir etkinlikte, küçük bir grubun şiddete başvurması nedeniyle geri kalan büyük kitle barışçıl toplantı ve protesto hakkında mahrum bırakılmaya çalışılmıştır (Altıparmak, 2014: 113). Ayrıca Gezi Olayları'nın barışçıl olmadığına dair öne sürülen kanıtlar (baret, maske, sprej) şiddet içeriyor sebebiyle yapılan müdahaleleri meşru kılmamaktadır (Ayata ve diğerleri, 2013: 71). Olaylar süresince gerçekleştirilen yürüyüşler, eylemler 4. Bölümde bahsettiğimiz uluslararası ve ulusal yasal düzenlemelerle güvence altına alınmış hakların kullanımı olup, hakkın kullanımının sınırlandırılmasını gerektiren saldırı ya da şiddet eylemleri olaylar boyunca gerçekleşmemiştir. Tam tersi polis müdahalelerine karşı şiddete değil dayanışmaya başvurulmuş, kolluk güçlerinin verdiği çevre zararlarının eylemciler tarafından giderilmeye çalışıldığı, gösteriler sonunda gönüllü eylemcilerin çevre temizliği yaptığı görülmüştür (Yaşar, 2013: 16).

Toplanma ve gösteri hakkı kullanılırken eylemlerin genelinde şiddet hakim ise o gösteriye güvenlik güçleri tarafından müdahalede bulunulabilir. Yapılan müdahale meşru ve yasal olsa dahi müdahale yapılırken kullanılacak güç mutlaka orantılı olmalı ve gösteriyi dağıtmaya yeterli olandan daha fazlası kullanılmamalıdır. Gezi Parkı Olayları'nın genelinin barışçıl olduğu dikkate alındığında yapılan müdahaleler hak ihlali niteliğinde olmakla birlikte, bir an için müdahalelerin meşru olduğu kabul edilse dahi güvenlik güçlerinin kullandığı güç orantısız ve uluslararası mevzuata aykırıdır. Sağlık hakkı ve ifade özgürlüğü kısmında da yer verdiğimiz gibi eylemcilerin zor kullanılarak dağıtılması, gözaltına alınması, mevzuata aykırı şekilde ve aşırı miktarlarda biber gazı kullanımları, adliyede protesto eylemi gerçekleştiren avukatlara zor kullanılması, ölüm ve ciddi yaralanmaların meydana gelmesi yapılan müdahalelerin orantısızlığını ortaya koymaktadır.

Kamu Denetçisinin de Gezi Olayları'nda kolluğun zor kullanma biçimi hakkındaki şikâyet üzerine verdiği tavsiye kararında da biber gazının ölçüsüz kullanımı, biber gazı kapsüllerinin kurşun gibi yanlış kullanımı, kapalı alanlarda biber gazı kullanımı ve göstericilere su ile karıştırılarak biber gazı sıkılması hususları tespit edilirken, gaz fişeklerinin yaklaşık 50 metre mesafeden ve 45 derecelik bir açıyla atılması ve göstericilere kaçış yolu bırakılması gerektiği ancak çok yakın mesafeden insanların vücutlarına atıldığı tespit edilmiştir (Aydın, 2016: 3302).

Olaylarda bu hakkın engellenmesi sadece güvenlik güçleri tarafından değil, 3. kişiler tarafından da gerçekleştirilmiştir. 3 Haziran 2013 tarihinde Afyon'da Gezi Parkı Olayları'na destek için toplanan gruba başka bir grup tarafından saldırılması, 5 Haziranda Rize'de göstericilere yönelik linç girişimi yaşanması ve bir binaya sığınan kişilerin 4 saat mahsur kalması kamuoyuna yansıyan örneklerden sadece ikisidir (Ayata ve diğerleri, 2013: 68). Devletin buradaki ihmali ise üçüncü kişilerin hak ihlallerine sebep olan davranışlarını engelleme yükümlülüğünü yerine getirmemiş olmasıdır.

Gezi Protestoları sırasında gerçekleşen eylemlere katılanların "Hükümeti ortadan kaldırmaya veya görevlerini yapmasını engellemeye teşebbüs" suçundan yargılanması gerektiği, belirli bir saatten sonra Taksim Meydanı'nda bulunacak kişilerin "terör örgütü mensubu" muamelesi göreceği, gösterilere katılanların ve gösterileri destekleyenlerin seçilmiş hükümete karşı darbe girişimi içerisinde olduğu yönündeki açıklamalar bu anlamda toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını yasal dayanaktan yoksun bir şekilde sınırlamaktadır. Kuşkusuz bu ifadeler anayasal haklarını barışçıl bir şekilde kullanmak isteyen kişiler tarafından bir nevi "gözdağı" olarak algılanmakta ve haklarını kullanma noktasında caydırıcı etki yaratmaktadır (Gezi Hukuk İzleme Grubu, 2014).

Ülkemizde toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını kullanan kişilerin kolluk kuvvetleri ile ilgili şikâyetleri genellikle cezasızlık ile sonuçlanırken, kolluk kuvvetlerinin göstericiler hakkında yaptığı memura mukavemet suçlamaları adli makamlar tarafından sıkça cezalandırılmaktadır. Gezi Parkı Olayları sırasında da binlerce kişinin yaralanmış olmasına karşın görevli kolluk hakkında soruşturma

açılması yoluna gidilmezken, anayasal özgürlüklerini kullanan bireyler ısrarla mahkemelere çıkarılmıştır (Altıparmak, 2014: 98).

AB'nin Türkiye'ye ilişkin 2013 yılı ilerleme raporunda da Gezi Parkı Olayları sırasında gerçekleşen müdahalelere vurgu yapılmış ve kolluk görevlilerinin işlediği suçlara yönelik bağımsız bir denetleyici organ olarak Kolluk Gözetim Komisyonunun kurulmasına ilişkin kanun tasarısının kabul edilmesi için gerekli prosedürlerin halen tamamlanmadığı belirtilmiştir. AB, söz konusu bağımsız organ sayesinde, emniyet güçleri tarafından yapıldığı iddia edilen görev suiistimallerine ilişkin soruşturmaların, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihadı doğrultusunda ve mağdurların sürece katılımı ile bağımsız, tarafsız ve etkin bir şekilde yürütülmesinin mümkün olacağını altını çizmiştir. Ayrıca Birlik, Türkiye'nin, toplantı ve gösteri hakkına ve kolluk kuvvetlerinin toplumsal olaylara müdahalede bulunmalarına ilişkin mevzuatının ve bu mevzuatın uygulanmasının, gösterilerin barışçıl bir şekilde gerçekleştirilmesini gözeten Avrupa standartları ile daha uyumlu hale getirilmesi gerektiğine, yasal çerçevedeki iyileştirmelerin, kolluk görevlilerine sağlanacak uygun bir eğitim ile tamamlanmasına ihtiyaç duyulduğuna raporunda yer vermiştir.

Sonuç olarak Gezi Parkı'nın yıkılmasına yönelik projeye karşı toplanma ve gösterilerle başlayan Gezi Hareketine ilk günden yoğun müdahale edilmesi ve gerek AİHS' e gerekse AİHM içtihatlarına aykırı olarak toplanmaların engellenmesi ile aslında ilk ihlaller toplanma ve gösteri yürüyüşü hakkına yönelik gerçekleşmiştir. Türkiye'de toplantı ve gösteri yürüyüşlerini düzenleyen 2911 sayılı kanunun öngördüğü ancak uluslararası mevzuata göre büyük farklılıklar içeren düzenlemeler gerekçe gösterilerek yapılan müdahaleler ve müdahale sırasında uygulanan orantısız güç olaylara damgasını vuran ve en çok tartışılan konulardandır. Barışçıl gösterilerin dağıtılması, toplanma hakkını kullanan kişiler üzerinde baskı oluşturulmak istenmesi, müdahaleler sırasında aşırı güç kullanımı gibi nedenlerle olaylar süresince birçok kez toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı ihlal edilmiştir.

6.5. Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Açısından Gezi Parkı

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının sağlık hakkı, ifade özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı gibi birçok hakla doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkisi bulunmaktadır. Kentsel ve çevresel haklar, sağlık hakkı, ifade özgürlüğü ve toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının Gezi Parkı Olayları sırasında ihlal edildiği durumlar sırasıyla işlendikten sonra bu başlık altında kişinin özgürlük hakkı ve mutlak olarak sağlanması gereken güvenlik hakkı Gezi süreci ile bağlantı kurmaya çalışılarak incelenecektir. Kavramsal tartışmalarda da aktarmaya çalıştığımız gibi özgürlük ve güvenlik iç içe geçmiş iki kavramdır. Özgürlük ulusal ve uluslararası mevzuattan doğan haklı bir sebep meydana geldiğinde sınırlandırılabilirken güvenlik mutlak ve kişinin özgürlüğü elinden alınsa dahi sağlanması gerekir.

Olaylar boyunca kişi özgürlüğü ve güvenliği ile ilgili dile getirilen şikâyetlerin başında resmi olmayan gözaltı vakaları, gözaltına alınanların uzun süre karakollarda bulunamaması ve kişiye erişim olanağı verilmeksizin bekletilmesi, gözaltılarda kişilerin uzun süre ne ile suçlandıklarını bilmeden bekletilmeleri, gözaltına alındıktan sonra sağlık kontrolüne götürülen kişilerin muayeneleri sırasında polislerin odayı terk etmemeleri ve gözaltında kötü muamele iddiaları gelmektedir (Ayata ve diğerleri, 2013: 46-47).

İlk olarak kişi özgürlüğü kapsamında yaşanan ihlallere bakacak olursak olaylar süresince ve sonrasında yaşanan hukuksuz gözaltı ve tutuklamalardan bahsedebiliriz. Genel olarak yapılan gösterilerin hukuksuz olduğu gerekçesiyle gözaltıların yapılması ve bir kısmının tutuklanması, avukatların, gönüllü doktorların, gazetecilerin gözaltına alınarak özgürlüklerinden mahrum bırakılması hakkın ihlali niteliğindedir. Göstericilerin olay yerinde çanta ve üst aramalarına maruz bırakılıp deniz gözlüğü, gaz maskesi taşıyanların gözaltına alınmaları da olaylar sırasında özgürlük hakkının ihlalini doğuran başlıca olaylardandır. Göstericiler arasında şiddete başvuran kişilerin gözaltına alınması ya da tutuklanması hukuka uygunken eylemciler arasında etkili ve tarafsız bir ayırım yapılmadan tümünün bu uygulamalara tabi tutulması AİHM içtihatlarına aykırılık olmakla birlikte demokratik bir toplumda da tepki doğuran durumlardır.

Hukuksuz bir şekilde kişilerin özgürlüklerinden mahrum bırakılmasına 11 Haziran 2013 tarihinde Çağlayan Adliyesinde Çağdaş Hukukçular Derneği üyesi 2 avukatın gözaltına alınmasını protesto eden 44 avukatın gösteriyi sonlandırmalarına rağmen adliye güvenliği ve polis tarafından zor kullanılarak müdahale edilmesi ve gözaltı işlemi yapılması örnek verilebilir. Ayrıca 44 avukatın yarısının söz konusu müdahale nedeniyle sağlık kontrolü sırasında alınmış darp raporu bulunmaktadır (Ayata ve diğerleri, 2013: 46).

AIHS'nin kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını düzenleyen 5. Maddesi, hakkında geçerli bir şüphe olan kişinin kanunen yetkili bir mercinin önüne çıkarılmak üzere tutulmasının ya da gözaltına alınmasının özgürlük hakkını ihlal etmediğini düzenlemektedir. Burada dikkat çeken nokta kişinin yetkili mercii önüne çıkarılması zorunluluğudur. Gezi Parkı Olayları sırasında gerçekleşen gözaltılara baktığımızda bu konunun ihlali niteliğinde durumlar yaşandığını görmekteyiz.

Olaylar sırasında yaşanan resmi olmayan gözaltılar kişilerin otopark gibi kapalı mekânlarda araç içinde saatlerce keyfi bir şekilde tutulması, havanın sıcak olmasına rağmen kapısı kapalı otobüslerde kalorifer açılarak bekletilmeleri, ardından da haklarında herhangi bir işlem yapılmadan serbest bırakılmaları şeklinde gerçekleşmiştir. Resmi bir kayıt olmadan kişilerin tutulması başka bir unsura gerek olmaksızın hukuka aykırıdır. Ayrıca AIHS'e göre yakalama ve tutmanın amacının kişiyi kanunen yetkili mercinin önüne çıkarmak olduğu göz önünde bulundurulduğunda Gezi Parkı Olayları sırasında tutulan ve haklarında resmi bir işlem yapılmadan serbest bırakılan kişilerin kişi özgürlüğü ihlal edilmiştir (Ayata ve diğerleri, 2013: 46,52-53). Diğer yandan gözaltına alınan kişilerin yasaya ve insan haklarına aykırı şekilde kapalı mekânlarda, otobüs içlerinde, sıcak ortamlarda tutulmaları güvenlik hakkının da ciddi ihlalini meydana getirmiştir.

Güvenlik hakkının ihlali ile bağlantılı olaylardan gerek sağlık hakkı gerekse toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı kısmında bahsedildiğinden tekrara düşmemek adına bu başlık altında geniş olarak tekrar yer verilmeyecek, basına yansıyan ve tartışılan konulardan birkaç örnekle yetinilecektir.

Eylem alanlarından kaçan göstericilere copla müdahalede bulunulması ve saçlarından çekilerek göstericilerin darp edilmesi; deniz kenarında oturmakta olan iki kişinin darp edilmesi; yine Çevik Kuvvet polisinin etkisiz hale getirdiği bir vatandaşa sivil kıyafetli bir polisin defalarca tekme ve yumrukla vurması, bir polis memurunun kollarını açarak zafer işareti yapan, bunun dışında herhangi bir eylemi olmayan göstericiye karşı zor kullanma yetkisi bulunmamasına rağmen göstericinin önüne kadar gelerek yakın mesafeden gaz tüfeği ile ateş etmesi (Türkiye İnsan Hakları Kurumu Raporu, 2014) kötü muamele yasağının ihlal edilmesi sonucunu doğurduğu gibi kişi güvenliğinin de ciddi ihlal edildiği durumlardandır.

4. BÖLÜM: GENEL DEĞERLENDİRMELER

7. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Gezi Parkı Olayları 27 Mayıs 2013 tarihinde İstanbul Taksim’de bulunan Gezi Parkı’ndaki ağaçların hukuksuz bir biçimde kesilmesini önlemek amacıyla çevreci bir hareket olarak başlamış, çevre hakkının talebiyle diğer birçok hak talebi birleşerek tüm ülkeye yayılmış ve 1 ay boyunca olaylar sürmüştür. Eylemler Park’taki ağaçların kesilmeye başlandığı gece başlamış olsa da o güne kadar toplumda ekonomik, çevresel, siyasal, toplumsal birçok politika ve uygulamaya yönelik biriken bir tepki mevcuttur. Biriken bu tepki, Gezi’deki ağaçların kesilmeye çalışılmasına olan tepki ile birleşmiş ve Türkiye tarihinde görülmemiş bir hareketin yolunu açmıştır.

Olayları anayasal haklar ışığında çözümlenmeye çalışan bu Çalışma kapsamında olaylar süresince birçok hak ihlalinin meydana geldiği saptanmıştır. Araştırma kapsamına aldığımız kentsel ve çevresel haklar, sağlık hakkı, ifade özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı olaylar sırasında birçok kez ihlal edilmiştir.

Kentsel ve çevresel hak taleplerinin sıklıkla dile getirildiği Gezi Parkı Eylemleri her şeyden önce kamusal mekân savunusundan doğmuş bir harekettir. Neoliberal politikalar ve inşaata dayalı büyüme politikaları sonucu betona terk edilmiş olan İstanbul’un sembol yerlerinden olan Taksim’deki son yeşil alanın da AVM kültürüne kurban edilmek istenmesine başta İstanbullular olmak üzere tüm Türkiye itiraz etmiştir. Gezi Olayları kentsel ve çevresel bir toplumsal hareketin ulusal çapta gerçekleşmesi bakımından Türkiye tarihinde bir ilktir. Siyasi ve toplumsal gündemde diğer konulara göre nispeten geri planda kalmış olan kentsel ve çevresel haklar ilk kez gündemin ana maddesi olmuş, çevresel konulara olan ilgi artmıştır.

Olaylar sırasında özellikle polis müdahalelerinin orantısızlığı nedeniyle sağlık hakkının ihlaline yönelik birçok durum meydana gelmiştir. Resmi kayıtlara göre 5 kişinin hayatını kaybetmesi, 8.163 kişinin ise sağlık kuruluşlarına yaralı olarak başvurmuş olması Anayasa ile güvence altına alınmış yaşam hakkı ve sağlık hakkının ihlallerini ortaya koymaktadır. Olaylar süresince tüm yurttan yoğun biber gazı

kullanımı, bu gazların yakın mesafeden sıkılması, gaz kapsüllerinin yakın mesafeden ve hedef gözetilerek atılması, süresi geçmiş biber gazlarının kullanıldığı iddiaları, plastik mermilerin kullanımından kaynaklı görme kayıpları, olayların olduğu noktalarda kurulan revirlere yapılan müdahaleler, yaralılar için çağırılan ambulansların olay yerlerine gelmemesi sağlık hakkı ihlallerinin başlıca sebepleridir. Olayların üzerinden 5 yıl geçmiş olmasına karşın yaşanan bu hukuksuzlukların aydınlatılmasına ve sorumlularının yargılanmalarına yönelik etkili ve tarafsız soruşturmalar yapılmadığı görülmektedir.

Anayasal güvence altında olan ifade özgürlüğü de olaylar boyunca sıklıkla ihlal edilmiştir. Gezi Parkı'nın korunması amacıyla başlayan hareket, yurttaşların Park üzerindeki projeye karşı görüşlerini kolektif biçimde dile getirdikleri bir harekettir. Siyasi ve toplumsal ifade özgürlüğünün kullanımının tipik bir örneği olan Gezi Olayları sırasında ifade özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar meydana gelmiştir. Gezi Eylemleri'nde ifade özgürlüğünün ihlaline yönelik uygulama ve durumların başında bilgiye ulaşma hakkının kısıtlanması, basın özgürlüğünün engellenmesine yönelik girişimler, sosyal medyanın engellenmeye çalışılması ve bu mecralarda paylaşım yapanların gözaltına alınması, olaylarla ilgili görüş ifade eden birçok kişinin gözaltı ve tutuklamalara maruz bırakılması gelmektedir.

Bir ay boyunca süren olayların toplantı ve gösteri yürüyüşleri yoluyla gerçekleştirildiği göz önüne alındığında barışçıl olan eylemlere yapılan müdahaleler toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlalini meydana getirmiştir. Geneli itibariyle barışçıl olan ve gece yarısı bir anda Park'taki ağaçların kesilmeye çalışılmasıyla başlayan Gezi Olayları'nın barışçıl olmadığı, bildirimsiz gerçekleştiği için kanuna aykırı olduğu gibi gerekçelerle engellenmek istenmesi uluslararası belgelere ve AİHM içtihatlarına açık bir biçimde aykırıdır. Olaylar boyunca toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanan bireylerin amacının seçilmiş hükümete karşı darbe yapmak olduğu yönündeki açıklamalar ve bu hakkını kullanan kişilere yapılan orantısız müdahaleler anayasal güvence altındaki toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanan bireyler üzerinde caydırıcı etki yaratmaktadır.

Kişi özgürlüğü ve güvenliğinin ihlaline yönelik durumlar da yine olaylar boyunca çokça gündeme gelmiştir. Sadece anayasal hakları olan ifade özgürlüğü ve toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanan ve barışçıl eylemlerde bulunan kişilerin gözaltı ve tutuklamalara maruz bırakılması, gözaltına alınanların uzun süre karakollarda bulunamaması ve kişiye erişim olanağı verilmeksizin bekletilmesi, gözaltılarda kişilerin uzun süre ne ile suçlandıklarını bilmeden bekletilmeleri, gözaltına alındıktan sonra sağlık kontrolüne götürülen kişilerin muayeneleri sırasında polislerin odayı terk etmemeleri ve gözaltında kötü muamele iddiaları kişi özgürlüğü ve güvenliğine yönelik ihlaline yol açan durumların başında gelmektedir.

Demokratik bir toplumda gerekli olan, yaşanan hukuksuzlukların idari ve adli mercilerce soruşturulması gerekliliğinin olayların üzerinden geçen 5 yılda yerine getirilmediği görülmektedir. Hukuk düzeninin güvenilirliğini sarsan bu durum kişilerin anayasal haklarını kullanma noktasında caydırıcı etki yaratması bakımından önlenmesi gereken bir durumdur. Türkiye'nin siyasal ve toplumsal yaşantısında kırılma noktası yaratan Gezi Parkı Olayları sırasında yaşanan hak ihlalleri adil ve tarafsız olarak soruşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

Aarhus Bildirgesi(1998).

ACAR, Ayşe (2014), **Gezi Yeni Bir Çağ Başlıyor**, Goa Basın Yayıncılık, İstanbul.

AKINHAY, Osman (2013), **Gezi Ruhü - Bir İsyanın Halesi**, Gezi Direnişü Broşürleri: 6, Agora Kitaplığı, İstanbul.

ALJAZEERA (2013), <https://www.aljazeera.com/news/europe/2013/06/20136205646707974>. (Erişim Tarihi:27.05.2013).

ALPTEKİN, Kamil (2004), Sağlık Hakkı ve İnsan Hakları Üzerine Bir Değerlendirme. Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics-Law and History, 12(2), 132-139.

ALTIPARMAK, Kerem (2014), Gezi Karşıtlığının Vücut Bulduğı Dava: İzmir'in Tweetleri. **Mülkiye Dergisi**, 38(4), 87-120.

ANBARLI, Şeniz (2001), Bir Pasif Direnme Modeli Olarak Sivil İtaatsizlik. **Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi** (Doç Dr. Feramuz Aydoğan'nın Anısına),(C.: 2, S.: 1, Nisan 2001), 317-326.

ARSLAN, Zühtü (2015), İfade Özgürlüğü, Demokrasi ve Zorluklar http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/etkinlikler/pdf/baskankonusma_16102015.pdf (Erişim Tarihi:29.01.2018).

Atlas Dergisi (2014), Sayı:244 <https://www.atlasdergisi.com/kesfet/kultur/gezi-parkinin-gecmisi.html> (Erişim Tarihi:14.04.2018).

Avrupa Birliğı Türkiye İlerleme Raporu (2013).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1950).

Avrupa Kentsel Şartı (1992).

Avrupa Kentsel Şartı-2 (2008).

Avrupa Sosyal Şartı (1965).

AYATA, Gökçiçek, Pınar, ÇAĞLI, İdil, ELVERİŞ, Sevinç, ERYILMAZ, İdil Işıl, GÜL, Ulaş, KARAN, Cansu, MURATOĞLU, Ezgi, TABOĞLU, Lami Bertan, TOKUZLU, Burcu, YEŞİLADALI (2013), **Gezi Parkı Olayları İnsan Hakları Hukuku ve Siyasi Söylem Işığında Bir İnceleme**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

AYDIN, Devrim (2016), Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerine Müdahalenin Esasları. **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 65 (4): 3283-3308.

BANKO, Meltem & ÇALIŞIR, Kurtuluş Tayanç (2014), Gazlar ve Çiğnenen Haklar, **Ankara Barosu Dergisi**, (1), 392-414.

BATUMAN, Bülent (2014), Gezi'nin Söz Hali: Mekân, Temsil, Dil, **Dosya 33, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi** (1) : 46-51.

BBC (2013), http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/06/130618_duranadam_kim (Erişim Tarihi: 23.04.2018).

BBC (2015), http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151229_carsi_beraat (Erişim Tarihi:21.04.2015).

BBC (2013), <http://www.bbc.com/news/world-europe-22739423> (Erişim Tarihi:27.05.2018).

BBC (2013), <http://www.bbc.com/news/world-europe-22917616> (Erişim Tarihi: 27.05.2013)

BEYSAN, Nazime (2008), Hak Kavramının Hukuk Felsefesi Açısından Analizi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi**, İstanbul.

Bianet (2013), <http://bianet.org/bianet/toplum/147119-basbakandan-eylemcilere-bitirin-ricasi> (Erişim Tarihi:12.05.2018).

BİLGE, Necip (2008), **Hukuk Başlangıcı: Hukukun Temel Kavram ve Kurumları** (25. basım), Ankara: Turhan Kitabevi.

BİLGİLİ, Fatih & DEMİRKAPI, Ertan (2017), **Hukukun Temel Kavramları**, Dora Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

BİLGİLİ, Muhammed Yunus (2015), Anayasal Bir Hak Olarak Çevre Hakkı, **Journal of Institute of Social Sciences**, 6 (2), 563-584.

BOZKURT, Enver & DOST, Süleyman (2002), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü ve Türkiye. **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 7(1).

ÇELEBİ, Burak (2014), Yerel Yönetimlerin Uluslararası Müdahaleleri İçin Yasal Bir Dayanak: Uluslararası Hukuk ve Kentli Hakları, **Tesam Akademi**, C:1 S: 1.

DADAK, Kemal (2015), Yeni Kuşak Hak Olarak Çevre Hakkı, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, 5 (5), 309-326.

DOĞAN, Mustafa Görkem (2014), Bir Toplumsal Hareket Olarak Gezi Direnişi: Sürekli Olanı Aramak, **Eğitim Bilim Toplum**, 12 (48), 89-109.

DURAN, Hasan (2006), “İfade Özgürlüğü ve Türkiye”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 14, Sayı 1, 57-81

EMİNİ, Emin (2004), Hak Kavramı, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (12), 203-216.

ERBEK, Çağlar (2013), Negatif, Pozitif ve Aktif Statü Hakları, http://www.caglarerbek.com/2013/01/negatif-pozitif-ve-aktif-statu-haklar_28. (Erişim Tarihi: 27.12.2017).

ERDOĞAN, Mustafa (2001), Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü: Özgürlükçü Bir Perspektif. **Liberal Düşünce Dergisi**, (24).

ERSOY, Oya (2013), Haziran İsyanı: Bu Siyasetin Adresi Sokak, Öznesi Halk, Kemal İnal (Derleyen), **Gezi, İsyan, Özgürlük**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

ERTAN, Kıvılcım Akkoyunlu, (1997), Kentli Hakları, **Amme İdaresi Dergisi**, 30(3),

31-48.

ERTAN, Kıvılcım Akkoyunlu, (2014), **Kent ve Kentli Hakları**, TODAİE Yayınları, Ankara.

FIRAT, Begüm Özden, (2017), Taksim Gezi Komünü, Derya Fırat ve Cihan Erdal (Derleyenler), **Devrimci Bir Pusula: Gezi**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

FİNANCİAL TIMES (2013), <https://www.ft.com/content/350d5756-cab6-11e2-82bc-00144feab7de> (Erişim Tarihi:27.05.2013).

GEMALMAZ, Burak & ERTAN, İzzet Mert (2015), "Rabbim Cleveland Dedi": Sağlık Turizmi-İnsan Hakları İlişkisi Üzerine Başlangıç Notları, **Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi**, 70 (4), 1003-1039.

GEMALMAZ, Mehmet Semih (2010), **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri**, Legal Yayıncılık, İstanbul.

GERAY, Cevat (2000), "Kenttaşlık Hakları," **İnsan Hakları Yıllığı**, C. 21, TODAİE, s. 499-510.

Gezi Hukuk İzleme Grubu (2015), Gezi Raporu, **Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 285** Ankara.

GÖLE, Nilüfer (2013), Gezi: Bir Kamusal Meydan Hareketinin Anatomisi, 4.com.tr/yazi/gezi-bir-kamusal-meydan-hareketinin-anatomisi/6824, (Erişim Tarihi: 18.07.2018).

GÖNÜLLÜ, Günay (2014), Çevresel-Kentsel Hakların Gelişimi: Dünyada ve Türkiye’de Kentsel Haklar, **İnsan Hakları Yıllığı**, 32, 31-52.

GÖZLER, Kemal (2011), **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi-Cilt 2**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

GÖZLER, Kemal (2014), **Anayasa Hukukuna Giriş: Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

GÖZLER, Kemal (2017), **İngilizce Karşılıklarıyla: Hukukun Temel Kavramları**. Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

GÜL, Songül SALLAN & Merve SEZER & Özlem KAHYA NİZAM (2015), Eylemcilerin Gözünden Bir Sosyal Hareket ve Kent Hakkı Talebi Olarak Taksim Gezi Parkı Eylemleri, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (22), 1-28.

GÜLER, Mahmut (2011), Kentsel Haklar, Kapitalizm ve Katılım, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 66 (01), 049-071.

GÜRKAN, Selma (2013), Bu Daha Başlangıç Mücadeleye Devam, (Derleyen: Kemal İnal), **Gezi, İsyân Özgürlük**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

HABERMAS, Jürgen (1995), Kamusal Alan: Ansiklopedik Bir Makale, Şubat 1995, **Birikim**, Sayı:70 (Çeviren: Nuran Erol), (Erişim Tarihi 21 Temmuz 2018).

HAMAMCI, Can (1984), Çevre Hakkı Üzerine Düşünceler, **Todaie İnsan Hakları Yıllığı**, 5-6 / 1.

HARVEY, David (2008), "The Right to the City," *New Left Review* 53, Eylül-Ekim, s. 23-40.

HARVEY, David (2013), **Asi Şehirler**, (Çeviren: Ayşe Deniz Temizer), 1.Baskı, Metis Yayınları, İstanbul.

HÜRRİYET (2013), <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-erdogandan-gece-03-00-mitingi-23450663> (Erişim Tarihi: 20.06.2018).

HÜRRİYET (2013), <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/gozden-eden-gaz-icin-tarihi-tazminat-1-milyon-55-bin-197-tl-40642836> (Erişim Tarihi:30.05.2018).

HÜRRİYET (2013), <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/polis-gezide-mudahale-etti-23382403> (Erişim Tarihi:12.05.2018).

İNAC, Hüsamettin & ALTUNTAŞ, Uğur (2015), Demokratik Bir Direnme Biçimi Olarak Sivil İtaatsizlik: John Rawls ve Jürgen Habermas Tartışması Ekseninde Meşruluk Analizi, **Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, (52), 402-421.

İNCE, Hüseyin (2015), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Altında Barışçıl Gösterilerde Orantısız Güç Kullanılması, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, 5(5).

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, (1948).

JELLİNEK Georg (1913), L'Etat modern et son droit, (Traduction française par Georges Fardis), Paris, M. Giard & E. Brière, Cilt II, s.51-57.

KABOĞLU, İbrahim (1992), **Çevre Hakkı**, İletişim Yayınları, İstanbul.

KABOĞLU, İbrahim (2017), Çevre Hakkı Karşısında İdare ve Yurttaş <http://ibrahimkaboglu.org/cevre-hakki-karsisinda-idare-ve-yurttas> (Erişim Tarihi: 13.02.2018).

KAPANİ, Münci (1981), Kamu Hürriyetleri, **AÜHF Yayınları**, Ankara.

KARASU, Mithat Arman (2008), Kentli Haklarının Gelişimi ve Hukuki Boyutları, **TBB Dergisi**, (78).

KARTAL, Cansu Kartal (2013), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 21 (2), 63-87.

KAVUNCU, Ayşe Çolpan (2014), “Sivil” Değil “Sivil Görünümlü Siyasal” Gezi Parkı, **Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi**, 4(1), 107-134.

KİSS (1987), Definition et Nature Juridique d'un Droit de L'homme a L'environnement, in Environnement et Droits de L'homme. P. Kromarek (ed.), UNESCO.

Konda Araştırma Şirketi (2013), Gezi Parkı Araştırması.

KONGAR, Emre & KÜÇÜKKAYA, Aykut (2013), **Gezi Direnişi**, Cumhuriyet Kitapları.

KORKMAZ, Mahmut (2014), 'Sosyal Medya-Kamu Politikaları Etkileşimi: Gezi Parkı Olayları Üzerine Bir Değerlendirme' , **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** Yüksek Lisans Tezi.

KÖYLÜ, Bahattin (2013), Kent Hakkı ve Kamusal Alan Kavramı <http://www.canakkaleicinde.com/kent-hakki-ve-kamusal-alan-kavrami/>

LEFEBVRE, Henri (1967), Writings on Cities, Blackwell.

LÜKÜSLÜ, Demet (2017), Beklenmedik Buluşma: 1980 Sonrası Kuşağın Gündelik Hayat Dili ve Mizahı Direnişle Buluşunca, (Derleyen: Kemal İnal), **Devrimci Bir Pusula: Gezi**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, (1976).

MİLLİYET (2013), <http://www.milliyet.com.tr/demirtas-sureci-baltalamak-siyaset-1717345/> (Erişim Tarihi: 20.06.2018).

MİLLİYET (2013), <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-bas-belasi-twitter-siyaset-1717630/> (Erişim Tarihi: 20.06.2018).

MİLLİYET (2011), <http://www.milliyet.com.tr/-taksim-meydani-yayalastirma-projesi--kabul-edildi-gundem-1439440/> (Erişim Tarihi: 23.05.2017).

MİLLİYET (2013), <http://www.milliyet.com.tr/ak-parti-de-iki-aykiri-ses-siyaset-1721518/> (Erişim Tarihi:20.05.2018).

New York Times (2013), <https://www.nytimes.com/2013/06/02/world/europe/despite-protests-turkey-vows-to-push-ahead-with-plans-for-square.html> (Erişim Tarihi: 27.05.2018).

NURAN, Meriç Burçin (2015), Geleneksel Medya ve Yeni Medya Etkileşiminin Gezi Parkı Gösterileri Bağlamında İncelenmesi, **Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ODA TV (2013), <https://odatv.com/1903-besiktas-1905-galatasaray-19-07-fenerbahce--3105131200.html> (Erişim Tarihi:21.04.2018).

ODYAKMAZ, Zehra & KAYMAK, Ümit & ERCAN, İsmet (2010), **Anayasa Hukuku: İdare Hukuku**, İkinci Sayfa Yayınevi, İstanbul.

ÖKTEN, Ayşe Nur & KURTARIR, Erhan & ÇEKİÇ, Tuba İnal (2013), Katılımın Yokluğunda Gezi'de Direniş, **Planlama Dergisi, TMMOB (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği) Şehir Plancıları Odası Yayını**, C, 23, 1.

ÖZEN, Hayriye & AVCI, Özgür (2013), Her Yer Taksim Her Yer Direniş: Kentsel Bir Hareketin Ulusal Yayılımı. **Atılım Sosyal Bilimler Dergisi**, 3(1-2), 31-45.

ÖZENÇ, Berke (2015), Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ve Mekân Yasakları, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 73(2), 87-133.

POSTA (2013), <http://www.posta.com.tr/bulent-arinctan-gezi-parki-aciklamasi-180129> (Erişim Tarihi: 20.06.2018)

POYRAZ, Mustafa (2013), Katılımcılık, Paylaşma ve Toplumsal Eleştiri Bilincini Simgeleştiren Taksim Gezi Parkı Direnişi, **Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** Sayı: 8, Sonbahar 2013.

RADİKAL (2013), <http://www.radikal.com.tr/dunya/gezi-parki-olaylari-dunya-basininda-1135814/> (Erişim Tarihi: 25.05.2018).

RADİKAL (2013), <http://www.radikal.com.tr/turkiye/polis-20-gunde-ne-kadar-biber-gazi-kullandi-1138224/> (Erişim Tarihi:31.05.2018).

RAWLS, John, (2013), **Sivil İtaatsizliğin Tanımı ve Haklılığı İçinde Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, ss.55-78.

REUTERS (2013), <https://www.reuters.com/article/turkey-protests/protestersdefiant-as-turkey-unrest-goes-into-third-day-idUSL5N0EDOQL20130602> (Erişim Tarihi:27.05.2018).

SOMEMTO (2013) <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/mserdarkuzuloglu/gezi-parki-eylemlerinin-sosyal-medya-karnesi-1138146/> (Erişim Tarihi:25.04.2018).

Stockholm Bildirgesi(1972).

şAHBAZ, İbrahim, (2004) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kişi Özgürlük ve Güvenliği, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S.55.

şEN, Fulya (2015), Kent Hakkının Korunmasında Bir Mücadele Alanı Olarak Alternatif Medya: Taksim Projesi ve Gezi Parkı Örneği, **Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi**, 9(1), 141-161.

şENGÜL, Tarık (2013b), Gezi Başkaldırısının Ardından Kent ve Siyaset, Sol Portal, [http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/direnisin-ardindangezi-parki-baskaldirisi-ertesinde-kent-ve-siyaset-haberi-77713] Erişim Tarihi: 29.11.2017

şENGÜL, Tarık (2015), Gezi Başkaldırısı Ertesinde Kent Mekânı ve Siyasal Alanın Yeni Dinamikleri, **METU Journal of the Faculty of Architecture**, 32(1).

şİRİN, Tolga (2013), Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkına İlişkin Sorunlar, **Anayasa Hukuku Dergisi** - Cilt: 2 / Sayı:4.

T.C. Anayasası (1982).

TANYAR, Ziya Çağa (2011), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 60, S.3

TEKELİ, İlhan (2001), Modernite Aşılırken Kent Planlaması, İmge Kitabevi, Ankara.

TEMİZ, Özgür (2014), Türk Hukukunda Bir Temel Hak Olarak Sağlık Hakkı, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 69 (01), 165-188.

TEZCAN, Durmuş & Erdem, Mustafa Ruhan & Sancakdar, Oğuz (2004), **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, Ankara, 2004.

THE GUARDIAN(2013), <https://www.theguardian.com/world/2013/may/31/istanbul-protesters-violent-clashes-police> (Erişim Tarihi:27.05.2018).

THOREAU, Henry David (1849), **Sivil İtaatsizlik**, Türkçe Çeviri: Caner Turan, Say Yayınları (2015), İstanbul.

TURGUT, Nükhet (2012), **Çevre Politikası ve Hukuku**, İmaj Yayınevi, (2.baskı), Ankara.

TURHAN, Aydın (2013), İnsan Hakkı Kuşakları Arasındaki Tamamlayıcılık İlişkisi, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 4(2): 357-378.

Türkiye İnsan Hakları Kurumu (2014), Gezi Parkı Raporu.

Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu (2014), Bir Yılım Ardından Gezi Raporu, https://www.fidh.org/IMG/pdf/turkey_avril_2014_turc_web.pdf (Erişim Tarihi: 10.06.2018).

VASAK, Karel (1977), "A 30 Year Struggle: The Sustained Efforts to give Force of law to the Universal Declaration of Human Rights", http://unesdoc.unesco.org/Ulis/cgi-bin/ulis.pl?catno=48063&set=4A516CB0_0_13&gp=0&lin=1&ll=1 (Erişim Tarihi: 19.06.2018).

YALÇINTAN, Murat Cemal (2017), Dönüşüm, Gezi Süreci ve Siyaset (Derleyenler: Derya Fırat, Cihan Erdal), **Devrimci Bir Pusula: Gezi**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

YAŞAR, Pınar (2013), Kamu Düzeni Kavramı ve Polisin Şiddet Kullanma Yetkisinin Ölçüsü Bağlamında Gezi Parkı Direnişi, **Hukuk Gündemi Dergisi**, 2013-1.

Yaya Hakları Bildirgesi, (1988).

ZABUNOĞLU, Yahya (1999), Düşünceyi İfade Özgürlüğü, **Ankara Barosu Yayınları**, Ankara.

2872 Sayılı Çevre Kanunu (1983).

2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu (1983).

ÖZGEÇMİŞ

10 Kasım 1991 tarihinde Ordu ilinde doğdum. İlk ve ortaokulu Ordu Altınfindık İlköğretim Okulu'nda, lise eğitimimi ise Ordu Anadolu Lisesi'nde tamamladım. 2009 yılında girdiğim Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden 2014 yılında mezun oldum. 2016 yılında Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi yüksek lisans programına kayıt oldum. 2018 yılında ise ilgili yüksek lisans programından 'Anayasal Haklar Açısından Gezi Parkı Olaylarının Analizi' tezi ile mezun oldum.

